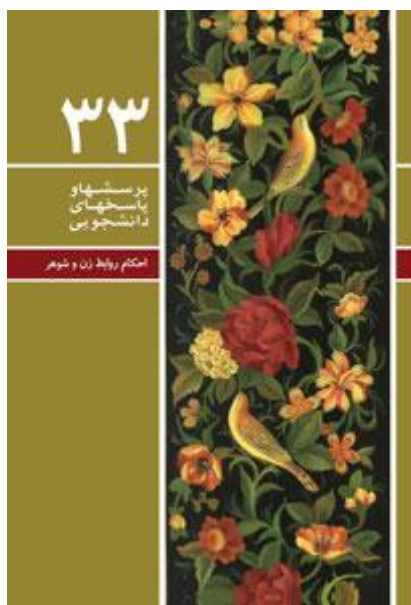

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش ها و پاسخ ها - دفتر سی و سوم : احكام روابط زن و شوهر

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها
معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ
سرشناسه : حسینی، مجتبی، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور : احكام روابط زن و شوهر و همسرمداری/ مولف مجتبی حسینی؛ تنظیم و نظارت نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در
دانشگاهها، معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ.
مشخصات نشر : قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.
فروست : مجموعه پرسشها و پاسخهای دانشجویی؛ دفتر سی و سوم (احكام؛ ۱۰)
شابك : ۲۲/۰۰۰ ریال : ۵-۲۲۳-۵۳۱-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : واژه نامه
موضوع : زناشویی (فقه) -- پرسشها و پاسخها
موضوع : زناشویی -- روابط
رساله عملیه
شناسه افزوده : نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت مطالعات راهبردی، اداره مشاوره و پاسخ.
شناسه افزوده : نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
رده بندی کنگره : ۱۳۸۸ ۲الف۴۷ح/۱/۱۸۹BP
رده بندی دیویی: ۳۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی : ۱۸۴۶۲۶۲
تنظیم و نظارت : *** نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ
مؤلف : *** سیدمجتبی حسینی
تایپ و صفحه آرایی : *** طالب بخشایش
انتشارات : *** دفتر نشر معارف
نوبت چاپ : *** هشتم، بهار ۱۳۹۱

تیراژ: ۵/۰۰۰
قیمت: ۳۳۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۱-۲۲۳-۵
«همه حقوق برای ناشر محفوظ است»
مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خ شهدا، کوچه ۳۳، پلاک ۲، تلفن و نمابر: ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره ۱ (پاتوق کتاب): قم، خ شهداء، روبه روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۲۵۴۵۱
فروشگاه شماره ۲ (پاتوق کتاب): تهران، خ انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پ ۷۱۵، تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲
قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع رسانی طلوع طاها، تلفن ۷۷۴۸۳۴۵
نشانی اینترنت: www.porseman.ir - www.Ketabroom.ir
پست الکترونیک: info@Ketabroom.ir - info@porseman.org

فهرست تفصیلی

مقدمه ۲۱

همسررداری

۱. پرسش آیا در قرآن مجید درباره زندگی مشترک زن و شوهر و همسررداری آیه ای داریم؟ ۲۵
۲. پرسش وظایف اخلاقی مرد در برابر همسرش چیست؟ ۲۷
۳. پرسش وظایف اخلاقی زن در برابر شوهر چیست؟ ۳۳
۴. پرسش چرا زن برای بیرون رفتن از خانه باید از شوهرش اجازه بگیرد؟ ۴۲
۵. پرسش فلسفه اینکه در قرآن در مورد نافرمانی زن از شوهر به مرد اجازه داده است که زن را بزند چیست؟ ۴۴
- چهل نکته همسررداری ۵۰
- حقوق زن و شوهر
۶. پرسش اهمیت رعایت حقوق زناشویی را بیان فرمایید؟ ۵۵
۷. پرسش مقداری درباره واژه «حقوق» در زندگی زناشویی زن و مرد توضیح دهید؟ ۵۶
۸. پرسش حقوق واجب و شرعی زن نسبت به مرد چیست؟ ۵۷
۹. پرسش حقوق واجب و شرعی مرد نسبت به زن چیست؟ ۵۷
- حقوق زن
۱۰. پرسش نفقه چیست و نفقه زن شامل چه چیزهایی می شود؟ ۵۹
۱۱. پرسش آیا تهیه زیورآلات زن جزء نفقه واجب زن محسوب می شود؟ ۵۹
۱۲. پرسش آیا زن می تواند زیورآلاتی را که شوهر برایش خریده، بدون اجازه او بفروشد؟ ۶۰
۱۳. پرسش آیا تهیه لوازم آرایش، جزء نفقه واجب زن محسوب می شود؟ ۶۰
۱۴. پرسش آیا مخارج تحصیل زن بر عهده شوهر و جزء نفقه واجب است؟ ۶۰
۱۵. پرسش اگر زن به آموزش های مختلف علمی و هنری نیاز داشته باشد، آیا تأمین آن بر عهده شوهر است؟ ۶۱
۱۶. پرسش آیا هزینه درمان و معالجه جزء نفقه واجب محسوب می شود؟ ۶۱
۱۷. پرسش آیا بدهی های شرعی زن - از قبیل کفّاره، خمس، رد مظالم و... - بر عهده شوهر است؟ ۶۱
۱۸. پرسش آیا علاوه بر نفقه و نیازهای ضروری زن، نیازهای دیگر او نیز - از قبیل خرید کتاب - بر شوهر واجب است؟ ۶۲
۱۹. پرسش آیا در ازدواج موقت، نفقه زن بر مرد واجب است؟ ۶۲
۲۰. پرسش در دوران عقد تا عروسی - که دختر در خانه پدر به سر می برد - آیا تأمین نفقه او بر عهده شوهر است؟ ۶۲
۲۱. پرسش اگر زن درآمد کافی داشته باشد، آیا شوهر می تواند از پرداخت نفقه به همسرش امتناع ورزد؟ ۶۳
۲۲. پرسش آیا زن می تواند برای تأمین نفقه اش، از شوهر پول نقد درخواست کند؟ ۶۳
۲۳. پرسش آیا مرد می تواند خرید، هزینه و نیازهای زن را، بر عهده خود او بگذارد و او را بر این کار مجبور سازد؟ ۶۴
۲۴. پرسش اگر شوهر نتواند نفقه زن را بپردازد و یا به خوبی تأمین کند، تکلیف چیست؟ ۶۴
۲۵. پرسش چنانچه مردی نفقه همسرش را ندهد و یا از آن کم بگذارد، زن چگونه می تواند نفقه خود را از شوهر استیفا نماید؟ ۶۵
۲۶. پرسش زنی که در خانه شوهر است ولی به جهت گرفتن مهریه پیش از عروسی، تمکین نمی کند، آیا شوهر حق دارد نفقه او را ندهد؟ ۶۶
۲۷. پرسش اگر زن به کارهای منزل - از قبیل آشپزی و نظافت - رسیدگی نکند، آیا شوهر می تواند از پرداخت نفقه او امتناع ورزد؟ ۶۶

- پرسش ۲۸ . اگر زن نسبت به شوهرش بدرفتاری کند و به او دشنام دهد، آیا شوهر می‌تواند نفقه او را ندهد؟ ۶۶
- پرسش ۲۹ . در چه صورت دادن نفقه زن، از عهده شوهر ساقط می‌شود؟ ۶۷
- مسکن زن
- پرسش ۳۰ . آیا زن حق دارد سکونت و زندگی در خانه ملکی را از شوهر مطالبه کند و از سکونت در خانه اجاره‌ای امتناع ورزد؟ ۶۹
- پرسش ۳۱ . آیا زن حق دارد از زندگی کردن در خانه‌ای که پدر و مادر شوهر در آن هستند، امتناع ورزد و منزل جداگانه‌ای درخواست کند؟ ۶۹
- پرسش ۳۲ . مردی فاقد منزل و هرگونه ملکی است؛ ولی در هنگام تعیین مهریه، به دروغ يك دانگ و نیم از منزل مسکونی را مهر زن می‌کند و بر اساس آن عقد دائم می‌خوانند. تکلیف عقد و مهریه چگونه است؟ ۷۰
- پرسش ۳۳ . آیا شوهر می‌تواند همسرش را - که دچار ناراحتی‌های عصبی است - مکلف به سکونت در شهر کند؟ ۷۰
- پرسش ۳۴ . آیا زن بعد از عقد ازدواج، می‌تواند از سکونت در شهری خاص امتناع ورزد؟ ۷۰
- پرسش ۳۵ . آیا مرد متأهل، می‌تواند بدون اجازه همسرش، با زن دیگری ازدواج موقت یا دائم کند؟ ۷۱
- پرسش ۳۶ . آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج، شرط کند که شوهر او همسر دوم اختیار نکند؟ ۷۱
- پرسش ۳۷ . آیا زن می‌تواند مهریه خود را با شوهرش مصالحه کند که با زن دیگری ازدواج نکند؟ ۷۲
- پرسش ۳۸ . آیا مرد متأهل می‌تواند در مسافرت، بدون اجازه همسرش با زنان اهل کتاب ازدواج موقت کند؟ ۷۲
- مهریه
- پرسش ۳۹ . مقدار مهریه چقدر باید باشد؟ آیا قرار دادن مهریه زیاد بر خلاف شرع است؟ ۷۳
- پرسش ۴۰ . مقدار مهرالسنة را بیان کنید؟ ۷۳
- پرسش ۴۱ . تعیین مهریه حق چه کسی است؟ آیا حق دختر است یا پدر و مادر؟ ۷۴
- پرسش ۴۲ . مهریه مرده به چه کسانی می‌رسد؟ ۷۴
- پرسش ۴۳ . در صورتی که شوهر از دنیا برود و مالی نداشته باشد، آیا زن می‌تواند مهریه خود را از پدر یا مادر شوهرش مطالبه کند؟ ۷۴
- پرسش ۴۴ . آیا پرداخت مهریه به همان مبلغی است که قبلاً معین شده و یا باید به نرخ روز محاسبه شود؟ ۷۵
- پرسش ۴۵ . در عقد نامه، مهریه خانمی ذکر شده (مقدار بیست مثقال طلا، به قیمت ده هزار تومان) آیا مهریه بیست مثقال طلا است یا ده هزار تومان؟ ۷۶
- پرسش ۴۶ . دختری را يك بار با ۵۰۰ هزار تومان و پس از چند ماه با مهریه سی سکه بهار آزادی عقد می‌خوانند؛ کدام مهریه بر عهده پسر است؟ ۷۶
- پرسش ۴۷ . آیا زن می‌تواند پیش از خواندن عقد موقت، مهریه خویش را ببخشد و خطبه عقد را بدون ذکر مهریه بخواند؟ ۷۶
- پرسش ۴۸ . اگر مهریه زن عین خارجی (مانند خانه، ماشین و...) باشد و سپس آن را به شوهر ببخشد، آیا می‌تواند دوباره آن را پس بگیرد؟ ۷۷
- پرسش ۴۹ . اگر زن مهریه خود را - که در ذمه شوهر است - به او ببخشد، بعد پشیمان شود؛ آیا می‌تواند آن را از شوهر طلب کند؟ ۷۷
- پرسش ۵۰ . آیا زن به مجرد اجرای عقد ازدواج، می‌تواند مهریه را مطالبه کند؟ ۷۷
- پرسش ۵۱ . اگر زن مهریه خود را از شوهر مطالبه کند، وظیفه او چیست؟ ۷۸
- پرسش ۵۲ . اگر زن بعد از نزدیکی، مهرش را از شوهر بطلد؛ ولی او قادر به پرداخت آن نباشد، تکلیف چیست؟ ۷۸
- پرسش ۵۳ . اگر مردی، هنگام اجرای عقد ازدواج، شرط کند که در صورت توانایی، مهریه را بپردازد، آیا زن می‌تواند در حال ناداری تقاضای مهریه کند؟ ۷۸
- پرسش ۵۴ . دختری که در دوران عقد تا عروسی، در خانه پدر زندگی می‌کند، آیا می‌تواند مهریه خود را بخواهد؟ ۷۹
- پرسش ۵۵ . اگر مرد بعد از ازدواج، قدرت پرداختن مهریه را نداشته باشد، آیا زن می‌تواند از نزدیکی او ممانعت کند؟ ۷۹
- پرسش ۵۶ . اگر به اعتقاد اینکه، دختر باکره است یا او ازدواج کند؛ آن‌گاه بعد از عقد متوجه شود که بکارتش از بین رفته؛ آیا عقد صحیح است؟ ۷۹
- پرسش ۵۷ . اگر زن نازا باشد و مرد او را طلاق بدهد، آیا حق دریافت مهریه را دارد؟ ۸۰
- پرسش ۵۸ . اگر بعد از ازدواج، معلوم شود که زن عیبی دارد که شوهر می‌تواند عقد را فسخ کند؛ آیا زن هنگام فسخ عقد حق مطالبه مهر را دارد؟ ۸۰
- پرسش ۵۹ . اگر بعد از عقد ازدواج، معلوم شود که مرد عیبی دارد که زن می‌تواند عقد را فسخ کند؛ آیا در این هنگام حق مطالبه مهریه را دارد؟ ۸۱
- پرسش ۶۰ . اگر زن در عقد موقت تمکین نکند، آیا می‌تواند مهریه خود را از شوهر مطالبه کند؟ ۸۱
- پرسش ۶۱ . اگر در عقد موقت، شوهر مدت را ببخشد، آیا مهری بر عهده او است؟ ۸۱
- پرسش ۶۲ . اگر زن از حقوق شرعی و واجب شوهر سرپیچی کند، آیا مرد می‌تواند مهریه او را ندهد؟ ۸۲

- پرسش ۶۲ . اگر مادر یا پدر شوهر مهریه عروس را قبول کنند، آیا پرداختن آن بر عهده او است یا شوهر؟ ۸۲
شیربها و جهیزیه
- پرسش ۶۴ . در برخی محیطها، مرسوم است که خانواده عروس، پولی را به عنوان مختلف (مانند شیربها) از داماد می‌گیرند، حکم آن چیست؟ ۸۳
- پرسش ۶۵ . آیا شیربهای که داماد به خانواده عروس داده است، می‌تواند بعد از عقد از آنان باز پس گیرد؟ ۸۳
- پرسش ۶۶ . جهیزهای که دختر با خود به خانه شوهر می‌آورد، از آن کیست؟ اگر او از شوهرش جدا شود، آیا می‌تواند آنها را با خود ببرد؟ ۸۴
- پرسش ۶۷ . جهیزهای که پدر به دخترش داده، آیا می‌تواند باز پس بگیرد؟ ۸۴
- پرسش ۶۸ . مرد هنگام خرید، مخارجی را برای همسرش هزینه می‌کند؛ حال اگر عقد به هم بخورد، می‌تواند آن را مطالبه کند؟ ۸۴
حقوق مرد
- پرسش ۶۹ . آیا زن می‌تواند بدون اجازه شوهر، از منزل خارج شود؟ ۸۵
- پرسش ۷۰ . در جایی که بیرون رفتن زن با حق شوهر منافات نداشته باشد (مانند اینکه شوهر سر کار است)، آیا باز اجازه او لازم است؟ ۸۵
- پرسش ۷۱ . اگر شوهر از روی لجاجت و انتقام‌گیری از زن، اجازه بیرون رفتن به او ندهد، آیا اطاعت از او واجب است؟ ۸۶
- پرسش ۷۲ . آیا زن می‌تواند در عقد شرط کند که شوهر بر او ولایت نداشته باشد و بدون اجازه او از خانه بیرون رود؟ ۸۶
- پرسش ۷۳ . آیا زن در ضمن عقد می‌تواند شرط کند که شوهر پس از عقد، اجازه خروج از منزل را به عهده او بگذارد؟ ۸۶
- پرسش ۷۴ . اگر کسی به شوهرش دسترسی ندارد، برای مسافرت و بیرون رفتن از منزل چه باید بکند؟ ۸۷
- پرسش ۷۵ . چنانچه مرد مهریه زن را به هر علتی نپردازد، آیا برای خروج از منزل نیاز به اذن شوهر است؟ ۸۷
- پرسش ۷۶ . آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است، کفایت می‌کند، یا اینکه باید از او اجازه بگیرد؟ ۸۷
- پرسش ۷۷ . اگر خانمی از شوهرش اجازه گرفت که به محلی برود، آیا می‌تواند از آنجا به محل دیگری (مانند خانه پدر و مادر و...) نیز برود؟ ۸۸
- پرسش ۷۸ . هنگام ازدواج (در ضمن عقد) با شوهرم شرط کردم که اجازه ادامه تحصیل در دانشگاه را به من بدهد؛ آیا اکنون می‌تواند از شرط خود دست بردارد؟ ۸۸
- پرسش ۷۹ . دختر و پسری با یکدیگر ازدواج کرده‌اند زن می‌خواهد برای ادامه تحصیل به دانشگاه برود؛ شوهرش اجازه نمی‌دهد، وظیفه زن چیست؟ ۸۸
- پرسش ۸۰ . مردی با دختری دانشجو ازدواج می‌کند؛ آیا پس از آن، شوهر می‌تواند او را از ادامه تحصیل باز دارد؟ ۸۹
- پرسش ۸۱ . در جایی که شوهر نتواند مخارج زن و بچه را تأمین کند، آیا زن می‌تواند بدون اجازه او شغلی را انتخاب کرده و از منزل بیرون رود؟ ۸۹
- پرسش ۸۲ . اگر بعد از ازدواج، زن شغلی را انتخاب کند و شوهر هم رضایت دهد؛ آیا بعد از مدتی می‌تواند مانع ادامه شغل او شود؟ ۹۰
- پرسش ۸۳ . مردی با زن کارمند ازدواج می‌کند، آیا پس از ازدواج می‌تواند او را از ادامه کار باز دارد؟ ۹۰
- پرسش ۸۴ . چنانچه زنی بدون اجازه شوهرش، با پدر و مادرش مسافرت کند؛ تکلیف نماز او چه می‌شود؟ ۹۱
- پرسش ۸۵ . آیا در دوران عقد - که دختر در خانه پدر و مادر زندگی می‌کند - برای بیرون رفتن از خانه اجازه شوهر لازم است؟ ۹۱
- پرسش ۸۶ . اگر شوهری، همسرش را از صله رحم - به ویژه دیدار والدین - منع کند، تکلیف زن چیست؟ ۹۲
- پرسش ۸۷ . اگر مرد به همسرش بگوید حق رفت و آمد با مادر و خواهر و... را نداری؛ آیا زن می‌تواند آنان را به منزلش دعوت کند؟ ۹۲
- پرسش ۸۸ . آیا شوهر حق دارد زن را مجبور کند به منزل خویشاوندان خاصی برود؟ آیا اطاعت زن در این امور واجب است؟ ۹۳
- پرسش ۸۹ . آیا برای گرفتن روزه‌های مستحبی، اجازه شوهر لازم است؟ ۹۳
- پرسش ۹۰ . شوهر من احکام شرعی را نمی‌داند؛ آیا می‌توانم بدون اجازه او به جلسات مذهبی رفته و این مسائل را یاد بگیرم؟ ۹۴
- پرسش ۹۱ . آیا حضور در مراسم مذهبی (مثل نمازجمعه و راهپیمایی) نیاز به اجازه شوهر دارد؟ ۹۴
- پرسش ۹۲ . آیا زن برای رفتن به اعتکاف، نیاز به اجازه شوهر دارد؟ اگر بدون اجازه برود، آیا اعتکافش صحیح است؟ ۹۴
- پرسش ۹۳ . آیا اهدای خون نیاز به اجازه شوهر دارد؟ ۹۴
- پرسش ۹۴ . آیا جایز است زن در جشن‌های عروسی، بدون اجازه شوهرش عکس ببیند؟ ۹۴
- پرسش ۹۵ . آیا در ازدواج موقت هم برای بیرون رفتن از منزل، اجازه شوهر لازم است؟ ۹۴
تمکین
- پرسش ۹۶ . تمکین زن نسبت به شوهر چه مقدار باید باشد؟ ۹۹
- پرسش ۹۷ . اگر مرد گناهی انجام دهد، آیا زن می‌تواند به عنوان نهی از منکر نسبت به او تمکین نکند؟ ۹۹
- پرسش ۹۸ . اگر مرد به هر علتی اجازه ادامه تحصیل و مانند آن را به زن ندهد، آیا زن هم می‌تواند نسبت به او تمکین نکند؟ ۹۹

- پرسش ۹۹ . آیا زن در انتخاب پوشش، باید مطیع همسرش باشد؟ ۱۰۰
- پرسش ۱۰۰ . اگر شوهر پوشیدن لباس و یا آرایش خاصی را از همسرش درخواست کند، آیا اطاعت او بر زن واجب است؟ ۱۰۰
- پرسش ۱۰۱ . زن با چند مرتبه اطاعت نکردن در وظایف واجب خود، نسبت به شوهر ناشزه می‌شود؟ ۱۰۰
- پرسش ۱۰۲ . اگر شوهری از همسرش بخواهد که برای بیرون از منزل آرایش کند، آیا اطاعت او لازم است؟ ۱۰۱
- پرسش ۱۰۳ . اگر شوهر از زن خود بخواهد که برایش آرایش کند؛ آیا اطاعت او در این زمینه هم واجب است؟ ۱۰۱
- تصرفات زن
- پرسش ۱۰۴ . آیا زن می‌تواند بدون اذن شوهر از مال خودش نذر کند؟ ۱۰۳
- پرسش ۱۰۵ . اگر زن بدون اذن شوهر نذر کند و بعد از او اجازه بگیرد، آیا این نذر صحیح است؟ ۱۰۴
- پرسش ۱۰۶ . حکم نذر زن، بدون اجازه شوهر چیست؟ ۱۰۴
- پرسش ۱۰۷ . آیا زن می‌تواند در اموال شوهر، بدون اجازه او تصرف کند؟ ۱۰۵
- پرسش ۱۰۸ . آیا شوهر می‌تواند همسر را از تصرف در اموال خودش، نهی کند؟ ۱۰۵
- پرسش ۱۰۹ . آیا بخشش زن از مال خودش، باید با اجازه شوهر باشد؟ ۱۰۵
- پرسش ۱۱۰ . آیا زن می‌تواند از پولی که شوهرش به او می‌دهد، بدون اجازه او مراسم روضه‌خوانی و مولودی و مانند آن برپا کند؟ ۱۰۶
- پرسش ۱۱۱ . آیا اطاعت از شوهر در انجام دادن کارهای خانه (از قبیل آشپزی و تمیز کردن خانه و...) واجب است؟ ۱۰۶
- پرسش ۱۱۲ . آیا زن می‌تواند بعد از گذشت چند سال از ازدواج، اجرت کار در منزل را از شوهر مطالبه کند؟ ۱۰۶
- آمیزش زناشویی
- پرسش ۱۱۳ . آداب و مستحبات آمیزش را بیان کنید؟ ۱۰۷
- پرسش ۱۱۴ . مناسب‌ترین وقت و ساعت برای نزدیکی، چه زمانی است؟ ۱۰۷
- پرسش ۱۱۵ . مکروهات آمیزش چیست؟ ۱۰۸
- پرسش ۱۱۶ . محرمات آمیزش چیست؟ ۱۰۹
- پرسش ۱۱۷ . آیا انسان می‌تواند در یک شب، چند بار با همسرش مجامعت کند؟ ۱۰۹
- پرسش ۱۱۸ . مرد تا چه مدت می‌تواند عمل زناشویی را نسبت به همسرش را ترک کند؟ ۱۰۹
- پرسش ۱۱۹ . در چه صورت، مرد باید حداقل هر چهار شب یک شب در بستر زن دائمی بخواهد؟ ۱۱۰
- پرسش ۱۲۰ . حکم نزدیکی با همسر از پشت چگونه است؟ ۱۱۰
- پرسش ۱۲۱ . اگر مرد بخواهد با همسرش از پشت نزدیکی کند، آیا زن می‌تواند تمکین نکند؟ ۱۱۱
- پرسش ۱۲۲ . آیا زن و شوهر، می‌توانند در زمان حیض به جز نزدیکی، سایر استمتاعات را از یکدیگر داشته باشند؟ ۱۱۱
- پرسش ۱۲۳ . حکم مردی که با همسرش در زمان حیض نزدیکی کند، چیست؟ ۱۱۱
- پرسش ۱۲۴ . حکم نزدیکی از پشت در زمانی که زن حائض است، چیست؟ ۱۱۲
- پرسش ۱۲۵ . در جایی که روابط زناشویی (و افراط در آن) برای سلامتی زن ضرر داشته باشد، آیا زن می‌تواند تمکین نکند؟ ۱۱۳
- پرسش ۱۲۶ . آیا ملاعبه با همسر - به جز نزدیکی - در حال روزه جایز است؟ ۱۱۳
- پرسش ۱۲۷ . اگر زن و شوهر در ماه رمضان روزه دار باشند، نزدیکی آنها چه حکمی دارد؟ ۱۱۳
- پرسش ۱۲۸ . آیا در دوران آبستنی و بارداری، نزدیکی با زن جایز است؟ ۱۱۴
- پرسش ۱۲۹ . برای تشخیص اینکه مرد قادر بر بچه‌دار شدن هست آیا می‌تواند استمنا کند تا آزمایشهای پزشکی بر روی منی او، انجام شود؟ ۱۱۴
- پرسش ۱۳۰ . آیا استمنا برای بانوان هم هست؟ ۱۱۴
- پرسش ۱۳۱ . آیا در صورتی که همسر انسان در دسترس نباشد، شخص می‌تواند از طریق دیگر (استمنا) به ارضای خود بپردازد؟ ۱۱۴
- پرسش ۱۳۲ . شخصی به قصد اینکه از همسرش منی خارج شود، او را با دست تحریک می‌کند، آیا این کار از نظر شرعی جایز است؟ ۱۱۵
- غسل و جنابت
- پرسش ۱۳۳ . آیا مرد می‌تواند همسرش را با شیء خارجی و وسایل مصنوعی از لحاظ جنسی اشباع کند؟ ۱۱۵
- پرسش ۱۳۴ . تعداد غسل‌های واجب زن چند تا است؟ ۱۱۷
- پرسش ۱۳۵ . چه کارهایی بر جنب حرام است؟ ۱۱۷
- پرسش ۱۳۶ . کارهایی که برای شخص جنب مکروه است، کدامند؟ ۱۱۸
- پرسش ۱۳۷ . در چه صورت شخص جنب می‌شود؟ ۱۱۸
- پرسش ۱۳۸ . راه تشخیص منی و احتلام در مرد چیست؟ ۱۱۹
- پرسش ۱۳۹ . راه تشخیص منی و احتلام در زن چیست؟ ۱۲۰
- پرسش ۱۴۰ . مذی، ودی و ودی را توضیح دهید؟ ۱۲۰

- پرسش ۱۴۱ . استبراء از بول و استبراء از منی چگونه انجام می‌شود؟ ۱۲۱
- پرسش ۱۴۲ . اگر در هنگام استبراء از بول یا بعد از آن، مایع سفید و غلیظی خارج شود، آیا این منی است یا چیز دیگر؟ ۱۲۲
- پرسش ۱۴۳ . آیا ترشحات و رطوبت‌هایی که از بانوان خارج می‌شود، پاک است؟ ۱۲۲
- پرسش ۱۴۴ . اگر در هنگام بازی، زن به حالت ارگاسم و تحریک کامل رسید، آیا غسل بر او واجب است؟ ۱۲۲
- پرسش ۱۴۵ . آیا بعد از ملاعبه بین زن و شوهر، هر دو باید غسل انجام دهند؟ ۱۲۳
- پرسش ۱۴۶ . در هنگام نزدیکی زن و مرد، چه موقع غسل واجب می‌شود؟ ۱۲۳
- پرسش ۱۴۷ . اگر مردی با زنش از پشت نزدیکی کند، بر زن نیز غسل جنابت واجب می‌شود؟ ۱۲۳
- پرسش ۱۴۸ . کسی که نمی‌تواند غسل کند، ولی تیمم برایش ممکن است؛ آیا می‌تواند با همسرش نزدیکی کند و با تیمم نماز بخواند؟ ۱۲۳
- پرسش ۱۴۹ . آیا برای چند مرتبه آمیزش، يك غسل کافی است؟ ۱۲۴
- پرسش ۱۵۰ . آیا شخص محتلم، قبل از غسل می‌تواند با همسرش نزدیکی کند؟ ۱۲۴
- پرسش ۱۵۱ . آیا مرد در هر نوبت که با همسرش نزدیکی می‌کند؛ باید فوری غسل کند؟ ۱۲۴
- پرسش ۱۵۲ . برای جلوگیری از حاملگی از کاندوم استفاده می‌کنیم، آیا غسل واجب می‌شود؟ ۱۲۴
- کنترل جمعیت و سقط جنین
- پرسش ۱۵۳ . آیا زن می‌تواند با استفاده از دارو یا آمپول، از بارداری شدن جلوگیری کند؟ اگر شوهر اجازه ندهد، چه حکمی دارد؟ ۱۲۵
- پرسش ۱۵۴ . آیا شوهر می‌تواند هنگام آمیزش بدون رضایت همسرش به طور طبیعی عزل کند؟ ۱۲۵
- پرسش ۱۵۵ . آیا زن می‌تواند هنگام آمیزش به طور طبیعی عزل کند؟ ۱۲۶
- پرسش ۱۵۶ . آیا به جهت کنترل جمعیت، زن و مرد می‌توانند با استفاده از عمل جراحی کاری کنند که دیگر نتوانند فرزندی بیاورند؟ ۱۲۶
- پرسش ۱۵۷ . جایی که بارداری ضرر و خطر جانی زن را به همراه داشته باشد، آیا جایز است با استفاده از دستگاه او را عقیم کرد؟ ۱۲۷
- پرسش ۱۵۸ . آیا جایز است به جهت کنترل جمعیت، با استفاده از دستگاه به طور موقت از بارداری جلوگیری کرد؟ ۱۲۷
- پرسش ۱۵۹ . در مواردی که حاصل حاملگی، به وجود آمدن جنین دارای نقص یا بیماری ژنتیکی است، آیا می‌توان زن یا مرد را عقیم کرد؟ ۱۲۸
- پرسش ۱۶۰ . آیا سقط جنین در ماه‌های اول حاملگی، اشکال شرعی دارد؟ ۱۲۸
- پرسش ۱۶۱ . اگر سقط جنین با رضایت کامل پدر و مادر توسط پزشک انجام گیرد، دیه آن به عهده کیست؟ ۱۲۹
- پرسش ۱۶۲ . سقط جنین نامشروع، چه حکمی دارد؟ ۱۲۹
- پرسش ۱۶۳ . مسلمانی با يك دختر مسیحی ازدواج موقت کرده و زن از او بارداری شده است، آیا سقط بچه جایز است؟ ۱۲۹
- پرسش ۱۶۴ . سقط کردن جنینی که ناقص الخلقه به دنیا می‌آید، چه حکمی دارد؟ ۱۲۹
- پرسش ۱۶۵ . اگر با آزمایش‌های تخصصی یقین پیدا شود؛ که جنین بعد از تولد و یا در ماه‌های آخر از دنیا می‌رود؛ آیا سقط آن جایز است؟ ۱۳۰
- پرسش ۱۶۶ . سقط جنین برای مادری که در معرض مرگ است و شاید با این کار بهبود یابد، چه حکمی دارد؟ ۱۳۰
- پرسش ۱۶۷ . دیه سقط جنین چه مقدار است؟ ۱۳۱
- پرسش ۱۶۸ . دیه جنینی که به وسیله پزشک سقط می‌شود، بر عهده کیست؟ وظیفه پدر و مادری که اقدام به چنین کاری کرده‌اند، چیست؟ ۱۳۱
- دانستنی‌ها
- پرسش ۱۶۹ . ناشز و ناشزه به کسی چه گفته می‌شود؟ در صورت تحقق نشوز، وظیفه طرف مقابل در این زمینه چیست؟ ۱۳۳
- پرسش ۱۷۰ . استمنا چیست؟ ۱۳۴
- پرسش ۱۷۱ . مهرالمثل چیست؟ ۱۳۴
- کلیدواژه‌ها ۱۳۵
- کتابنامه ۱۳۹

مقدمه

«پرسش‌گری» از آغاز آفرینش انسان، رخ‌نمایی کرده؛ بر بال سبز خود، فرشتگان را فرانشانده، بر برگ زرد خود، شیطان را فرونشانده و در این میان، مقام آدمیت را نشان داده است. آفتاب کوفه چه زیبا فرموده است:

«مَنْ أَحْسَنَ السُّؤَالَ عَیْمًا» و «مَنْ عَیْمَ أَحْسَنَ السُّؤَالَ».

هم سؤال از علم خیزد هم جواب**همچنانکه خار و گل از خاک و آب آری! هر که سؤال‌هایش آسمانی است، دانش و بینش پاسخش خواهد بود. پویایی و پایایی «جامعه» و «فرهنگ»، در گرو پرسش‌های حقیقت‌طلبانه و پاسخ‌های خردورانه است. بدون تردید سؤال و پرسش‌گری، وسیله‌ای برای رسیدن به آگاهی‌ها و باورها است، ولی توجه به چند نکته، دارای اهمیت است.

نخست اینکه پرسش‌گر به دنبال حقیقت و یادگیری باشد و پاسخ‌گو در آن موضوع دارای تخصص و صاحب ایده و فکر باشد. دیگر اینکه گمان نرود این پاسخ، کامل‌ترین و آخرین است، بلکه برای يك پرسش، ممکن است چندین پاسخ درست وجود داشته باشد. چه بسا تحقیق‌ها و پاسخ‌های قوی دیگری نیز وجود داشته باشد که با همفکری اساتید، دانشجویان و پژوهشگران گران‌قدر، نیل به آنها ممکن خواهد بود.

اداره مشاوره و پاسخ معاونت مطالعات راهبردی نهاد، محفل انسی فراهم آورده است، تا «ابر رحمت» پرسش‌ها را بر «زمین اجابت» پاسخ‌گو باشد و نهال سبز دانش را بارور سازد. ما اگر بتوانیم سنگ صبور جوانان اندیشمند و بالنده ایران اسلامی باشیم، به خود خواهیم بالید.

شایان ذکر است در راستای ترویج فرهنگ دینی، اداره مشاوره و پاسخ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، تاکنون بیش از دویست هزار پرسش دانشجویی را در موضوعات مختلف اندیشه دینی، مشاوره، احکام و... پاسخ داده است.

این اداره دارای گروه‌های علمی و تخصصی، به شرح زیر است:

- قرآن و حدیث؛

- احکام؛

- فلسفه، کلام و دین پژوهی؛

- حقوق و فلسفه احکام؛

- اخلاق و عرفان؛

- تربیتی و روان شناسی؛

- اندیشه سیاسی؛

- فرهنگی و اجتماعی؛

- تاریخ و سیره.

آنچه پیش رو دارید، بخشی از سؤالات فقهی درباره احکام روابط زن و شوهر و همسررداری است که توسط محقق ارجمند حجه الاسلام سیدمجتبی حسینی(زیدعژه) پاسخ داده شده است. ویژگی‌های این مجموعه و شیوه تنظیم آن در چند نکته ذیل بیان می‌شود:

الف. پاسخ پرسش‌ها همراه با مأخذ و مستندات آن آورده شده است.

ب. پاسخ‌های هم‌مضمون با عبارت یکسان و روان تحریر شده است؛ از این رو بیشتر پاسخ‌ها به صورت اقتباس می‌باشد.

ج. جهت اتقان و اطمینان بیشتر علاوه بر مستندسازی پاسخ‌ها، از دفاتر مراجع بزرگوار نیز استفتا گردیده است.

د. در تنظیم کتاب، نظر حضرت امام خمینی قدس سره به عنوان اولین فتوا آمده و فتاوی دیگر مراجع بزرگوار که نامشان به ترتیب حروف الفبایی در ذیل می‌آید، سپس ذکر گردیده است:

۱. حضرت آیه‌الله حاج شیخ محمدتقی بهجت (قدس سره)

۲. حضرت آیه‌الله حاج شیخ میرزا جواد تبریزی (قدس سره)

۳. حضرت آیه‌الله حاج سیدعلی حسینی خامنه‌ای (رهبرمعلم انقلاب)(دام‌ظله‌العالی)

۴. حضرت آیه‌الله حاج سید علی حسینی سیستانی (دام‌ظله‌العالی)

۵. حضرت آیه‌الله حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی (دام‌ظله‌العالی)

۶. حضرت آیه‌الله حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی (قدس سره)

۷. حضرت آیه‌الله حاج شیخ حسین نوری همدانی (دام‌ظله‌العالی)

۸. حضرت آیه‌الله حاج شیخ ناصر مکارم شیرازی (دام‌ظله‌العالی)

۹. حضرت آیه‌الله حاج شیخ حسین وحید خراسانی (دام‌ظله‌العالی)

لازم به ذکر است که در متن کتاب تنها به ذکر اسامی مراجع بزرگوار به اختصار اکتفا شده است، لذا از ساحت آن

بزرگواران پوزش می‌طلبیم و از درگاه خداوند متعال برای ایشان دوام عزت و سلامتی مسئلت داریم.

ه. در این کتاب تنها به بیان احکام تکلیفی «واجب و حرام» و احکام وضعی «باطل و صحیح» بسنده شده و از بیان احکام استنباطی خودداری شده است.

بر آنیم با توفیق خداوند، به تدریج ادامه این مجموعه را تقدیم شما خوبان کنیم. پیشنهادها و انتقادهای سازنده شما، راهنمای ما در ارائه شایسته و پربار مجموعه‌هایی از این دست خواهد بود.

در پایان از تلاش‌های مخلصانه مؤلف محترم و مجموعه همکاران اداره مشاوره و پاسخ، به خصوص حجه الاسلام و المسلمین صالح قنادی (زیدعزه) که در آماده‌سازی این اثر تلاش کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود و دوام توفیقات این عزیزان را در جهت خدمت بیشتر به مکتب اهل بیت (علیهم السلام) و ارتقاء فرهنگ دینی جامعه به ویژه دانشگاهیان از خداوند متعال مسألت داریم.

همسررداری

همسررداری

پرسش ۱. آیا در قرآن مجید درباره زندگی مشترک زن و شوهر و همسررداری آیه‌ای داریم؟
قرآن کریم دو چیز را رکن و اساس تحکیم بنیان خانواده می‌داند، که بی‌توجهی به آن، راه نفوذ شیطان را هموار می‌سازد؛ که آن دو، آرامش و محبت بین زن و شوهر است.

خداوند سبحان می‌فرماید: **«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِيُفَكِّرُونَ»** [۱] یکی از آیات الهی آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در بر او آرامش یافته و با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود در این [زندگی مشترک] نشانه‌هایی است برای کسانی که تفکر می‌کنند» [۲].

از این رو، سفارش شده با دختر بسیار دوستار و مهربان، ازدواج کنید.
رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: **«إِنَّ خَيْرَ نِسَائِكُمُ الْوَدُودُ وَالْوَدُودُ الْعَفِيفَةُ»** [۳]؛ «بهترین زنان شما، زنان فرزند آور، بسیار دوستدار و پاکدامن هستند».

زن و شوهر اگر بخواهند زندگی موفق و پایداری داشته باشند، بایستی رمز و رازهایی که باعث سعادت و ایجاد محبت بوده، بدست آورده و آن را در زندگی به کار ببندند.

نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: **«جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ»** [۴]؛ «جهاد زن، همسررداری نیکو است».

و نیز درباره مرد می‌فرماید: **«الكَافُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»** [۵]؛ «کسی که برای آوردن روزی خانواده و فرزندان کار و تلاش کند، همانند مجاهد در راه خداست».

بنابراین زن و شوهر همانند دو مجاهدند؛ که یکی بیشتر در خانه و دیگری بیشتر در بیرون از خانه، هم پای یکدیگر کوشش کرده و بنیان ثبات خانواده و روابط دوستانه و صمیمانه را شکل می‌دهند و نزد خداوند از جایگاهی شایسته برخوردار می‌گردند.

آشنایی به امور همسررداری، خانه‌داری و اصول تربیتی برای هر دختری که زندگی مشترک را شروع می‌کند؛ لازم و بایسته است تا در پرتو آن بتواند امنیت و آرامش را در محیط خانه فراهم نماید. امروزه لازم است دوره‌های آموزشی برای زوج‌های جوان حتی قبل از ازدواج برگزار گردد و با حداقل از طریق مطالعه و دقت در تجربه دیگران بتوانند استحکام بنیاد خانه و خانواده را تضمین کنند.

حسن خلق که در آیات قرآنی از آن سخن به میان آمده و حتی پیامبر با عنوان **«إِنَّكَ لَعَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ»** [۶] مورد تمجید و ستایش خداوند قرار گرفته، به معنای نرم‌خویی، نیک گفتار بودن و گشاده‌رویی با دیگران است.

بنابراین با توجه به کاربردها و مصادیقی که قرآن برای حسن خلق بیان داشته می‌توان گفت که «حسن التبعّل»؛ «و نیکوهمسررداری از سوی خانم‌ها» به معنای رفتارها و هنجارهای نیک و حتی فراتر از آن است. هم‌چنان که خوش‌رویی و تلاش و فداکاری مرد در ردیف جهاد دانسته شده و چنین مردی را مجاهد در راه خدا برشمرده است.

وظایف مرد

پرسش ۲. وظایف اخلاقی مرد در برابر همسرش چیست؟

نخست باید دانست:

آفرینش و ساختار وجودی و زیستی جنس زن برای کارهای عاطفی و سبک و لطیف آفریده شده و کارهایی که به توانایی بالای جسمی نیازمند است، متناسب وجود مرد می‌باشد. از این رو، وظایفی که اسلام برای هر یک از زن و مرد مقرر

کرده، بر اساس هماهنگی و تناسب با ساختار وجودی آنهاست. در اینجا به برخی از وظایف مردان که در ایجاد روابط دوستانه و صمیمانه بسیار مؤثر و سازنده است، اشاره می‌شود:

۱. تأمین رفاه خانواده

شکی نیست؛ که بر اساس آیات و روایات اسلامی، نظام مطلوب خانواده براساس مشورت و در نهایت با سرپرستی و مدیریت اجرایی مرد سامان‌دهی می‌شود.

خداوند می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» [۷]؛ «مردان، سرپرست زنانند».

مرد از آن جهت که به طور معمول از جنبه اداره زندگی و نیروی جسمی قوی‌تر است، سرپرست خانواده می‌باشد. او در این زمینه دو وظیفه دارد؛ یکی وظیفه شرعی و قانونی به عنوان تأمین نفقه زن و فرزند و فراهم‌سازی شرایط ضروری زندگی و دیگری از نظر اخلاقی و انسانی وظیفه تأمین رفاه و راحتی خانواده را دارد که چیزی فراتر از تأمین نفقه و هزینه زندگی است. از این رو تکالیفی را بر دوش او می‌گذارد. اگر مرد در هزینه کردن حاصل دسترنج خود سخاوت و گشاده رویی به خرج داد، مهر و شادابی و صفا را در خانواده چند برابر کرده و باعث افزایش محبت و تحکیم بنیان خانواده می‌شود.

این نوع تعامل و رفتار همان نیکی و احسان است؛ که در روایات به آن تأکید شده است.

از رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نقل شده: «بهترین شما کسی است که بهترین برای خانواده‌اش باشد و من برای خانواده ام بهترین هستم» [۸].

و نیز آن حضرت می‌فرماید: «از ما نیست کسی که وسعت زندگی بر او داده شود و او بر خانواده‌اش سخت بگیرد» [۹]. و در حدیث دیگری می‌فرماید: «هرکس به بازار رود و هدیه‌ای برای خانواده‌اش بخرد و ببرد، [پاداش او] مانند کسی است که برای نیازمندان صدقه می‌برد» [۱۰].

امام رضا (علیه‌السلام) می‌فرماید: «سزاوار است انسان بر خانواده‌اش فراخی و توسعه دهد تا مرگ او را آرزو نکنند» [۱۱].

مرد نباید تصور کند؛ که بخل ورزیدن و جمع‌آوری اموال و سخت‌گیری بر زن و فرزند، زهد و ارزش محسوب شده و با این کار از پاداش الهی بهره‌مند می‌شود؛ بلکه بر اساس روایاتی که گذشت این نوع تصور تصویری باطل و ضدارزش است و مرد می‌بایست در زمینه توسعه مالی و رفاهی خانواده بسیار مثبت و با سخاوت و گشاده‌روی با آنان برخورد کند.

۲. تأمین آسایش خانواده

مرد که در بیرون خانه مشغول کار و تلاش است، سزاوار است زمان رفت و آمد خود را تنظیم نموده و بر طبق برنامه عمل نموده و بدون علت، تأخیر در بازگشت به منزل نداشته باشد که باعث نگرانی و اضطراب خانواده نشود. مرد باید خود را ملزم بداند که بعد از فراغ از کار برای استراحت به کانون گرم خانواده بازگردد و نسبت به آنان بی‌توجهی نشان ندهد.

از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده که: «بر مرد سزاوار نیست در شهری که خانواده‌اش آنجا زندگی می‌کند، جای دیگری به استراحت بپردازد» [۱۲].

رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «نشستن مرد در کنار خانواده‌اش، نزد خدای بزرگ دوست داشتنی‌تر از اعتکاف [و نشستن] در این مسجد من است» [۱۳].

این به جهت تأمین نیروی عاطفی زن است. خانواده هر کس، چشم امیدشان به او است؛ پدر در عین این که پدر و مدیر بوده، همسر است، باید دوست و دلسوز برای خانواده باشد و اگر ثروتی دارد، از آنها است و اگر زحمتی می‌کشد، برای راحتی آنان است. پس باید در خانواده به گونه‌ای عمل کند که همسر و فرزندان، در رفاه و آرامش باشند.

هر گونه خشونت و سخت‌گیری و یا بی‌توجهی به خواست خانواده، ممکن است زندگی را تلخ و محبت را از دل خانواده بیرون ببرد. سخت‌گیری‌های بی‌مورد و بهانه‌گیری‌های نابجا و در تنگنا قرار دادن خانواده شایسته نیست. سخت‌گیری در هزینه زندگی و در فشار اقتصادی قرار دادن خانواده به صلاح نیست یا سخت‌گیری در رفت و آمد ممکن است پیامدهای ناگواری در پی داشته باشد.

پدر خانواده باید در عین نظارت و جدیت در تربیت، از سخت‌گیری‌های بی‌مورد دوری جوید. زمانی که اعضای خانواده همه در کنار هم هستند به قدری لذت بخش است که بعضی خانواده‌ها به طور منظم زمانی را برای بحث و گفت‌وگو در مورد مشکلات یا حتی صحبت در مورد اتفاقات خوشایندی که برای‌شان رخ داده است، اختصاص می‌دهند.

سپری کردن اوقاتی از روز یا هفته برای دور هم جمع شدن اعضای خانواده به کودکان حس همبستگی می‌دهد، تا جایی که حتی وقتی بزرگ شوند به خانواده خود احساس تعلق و وابستگی دارند. بعضی خانواده‌ها به طور مرتب و به صورت دسته جمعی در مراسم مذهبی شرکت می‌کنند (مثلاً همه با هم به مسجد می‌روند) و بعضی‌ها آخر هفته به پارک

می‌روند. يك شام ساده و لذت بخش که همه آن را دوست دارند، انجام چند بازی با حضور همه اعضای خانواده، به سینما رفتن و همین جشن‌های کوچک کودکان را به صرف وقت بیشتر در کنار دیگر اعضای خانواده علاقه مند می‌کند. ۳. احترام به زن

زن از نظر اسلام امانت خدا در دست شوهر و از نظر دخالت در امور زندگی شریک مرد و از نظر تربیت فرزندان مادر خانواده است. هر مردی وقتی ازدواج می‌کند، باید همسرش را احترام کند و هرگز او را اذیت و آزار نرساند و ایشان را تحقیر و به استهزاء نگیرد.

خداوند می‌فرماید: «وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» [۱۴].

حضرت صادق (علیه‌السلام) از پدرش نقل کرده که فرمود: «هر کس زن گرفت، باید او را گرامی دارد و به او احترام کند» [۱۵].

حضرت علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «زنان امانت خدا بر شما هستند. به ایشان زیان نرسانید و برایشان سخت نگیرید. [۱۶] همانگونه که سایر امانت‌های الهی ارزشمند و قابل اکرام و احترام است، زن نیز باید آنگونه که شایسته است مورد احترام شوهر قرار گیرد؛ چه اینکه در قیامت خداوند متعال از امانت‌های خود سؤال می‌کند که با آنها چگونه رفتار کردید. آیا حق امانتداری را به جا آوردید؟!

به همین جهت است که وقتی حضرت، همسر خود حضرت فاطمه (علیها‌السلام) را به خاک می‌سپارند، می‌فرماید: «امانت خدا از دست من گرفته شد».

۴. اظهار محبت به زن

گفته شد که ثبات بنیان خانواده بر پایه مهر و محبت است. هم زن باید به مرد اظهار مودت و دوستی نماید و هم مرد به زن ولی نیاز زن به عشق و علاقه بیشتر است و مرد باید محبت قلبی خود را بیرون بریزد. مرد باید بداند که زن از نظر ساختار زیستی با او تفاوت دارد مرد بنده شهوت است و زن در بند محبت مرد است مرد زنی را دوست دارد که او را پسندیده و انتخاب کرده باشد و زن مردی را دوست دارد که ارزش او را درک کرده باشد و محبت خود را از قبل اعلام کرده باشد. هر کسی می‌تواند با دو زبان سخن بگوید؛ زبان عاطفه و احساس، و زبان عقل و منطق. زبان عاطفی به خاطر ارتباط مستقیمی که با قلب و جان شنونده دارد، تأثیر بسیاری در ایجاد محبت می‌گذارد. ابراز عشق صریح و صادقانه (جملات عاشقانه) لحظه‌های زندگی را شیرین و لبریز از لذت و هیجان می‌کند. به قول «مترلینگ»: «زندگی وقتی لذت بخش است که در آن، لذات کوچک و عشق‌های کوچک وجود داشته باشد و همین چیزهای کوچک است که ما را به زندگی پای بند می‌کند» [۱۷].

واژه‌های عاشقانه و دلنشین، به طور شگفت‌انگیزی می‌تواند آفریننده‌ی لذت‌های کوچک باشد. ابراز محبت با صراحت و در عین صداقت و راستی در حالی که آمیخته با هیجانان روحی است، محبت را تا مرز عشق می‌رساند که شیرینی و لذت آن را باید در عمق دل‌ها جستجو کرد ولی پنهان کردن عشق، محبت را خفه می‌کند و می‌میراند. هیچ‌گاه نباید غرور مرد مانع از ابراز عشق و علاقه به همسرش شود، یا در طول زمان مشکلات زندگی و گاه مشاجرات و درگیری‌ها، باعث ترک ابراز عشق و علاقه شود؛ بلکه باید همواره و در همه حالات زندگی طوری رفتار کند که فضای عاطفی از بین نرود و جایی برای گفتن جملات عاشقانه و البته صادقانه بماند. نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «این سخن مرد که به همسرش می‌گوید: واقعا تو را دوست دارم، هرگز از قلبش خارج نخواهد شد» [۱۸].

و نیز می‌فرماید: «هر چه ایمان انسان کامل تر باشد به همسرش بیشتر اظهار محبت می‌نماید.» [۱۹] امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: «محبت و دوستی زنان یکی از اخلاق پیامبران است.» [۲۰]

وظایف زن

پرسش ۳. وظایف اخلاقی زن در برابر شوهر چیست؟

۱. اظهار محبت به شوهر

شکی نیست؛ محبت و دوستی، گوهر گرانبهایی است؛ که خداوند در نهاد زن و مرد قرار داده است. تنها می‌بایست دو همسر این امر فطری را ابراز نمایند تا رابطه دوستانه و صمیمانه آنان بیش از پیش برقرار گردد. مرد در عرصه اجتماع با افراد گوناگون و سلاقی مختلف مواجه می‌شود و بسا اوقات مورد اهانت قرار می‌گیرد. زن می‌تواند با خوشرویی و اظهار محبت به شوهر، از غم و اندوهش بکاهد و با چهره‌ای دل‌انگیز او را مسرور نماید. حضرت رضا (علیه‌السلام) می‌فرماید: «بدان که زنان گوناگونند؛ بعضی زن‌ها دستاوردی گرانبها و تاوان (رنج‌های آدمی) هستند و این زن کسی است به شوهرش محبت می‌کند و عاشق اوست.» [۲۱]

امام علی (علیه السلام) در باره رفتار حضرت زهرا (علیها السلام) چنین می‌گوید: «هرگاه به رخسارش نظاره می‌کردم تمام غصه‌هایم برطرف می‌شد و دردهایم را فراموش می‌کردم» [۲۳].

باید دانست که همه چیز در زیبایی زن خلاصه نمی‌شود. زن هر چقدر هم زیبا باشد ولی اگر رفتارش با شوهر نامناسب و خشن باشد، نمی‌تواند دل او را به دست آورد، در حالی که یک نگاه لبریز از عشق و یک رفتار محبت‌آمیز از سوی زن می‌تواند قلب مرد را تسخیر نماید؛ اگر چه از نظر زیبایی، در رتبه‌های کمتر باشد. مرد هنگامی که با کوله‌باری از سختی‌ها به منزل می‌آید، دادن یک لیوان آب یا شربت به او از سوی همسرش، می‌تواند بسیار آرامش‌بخش و لذت‌بخش باشد.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «هیچ زنی نیست که آب به همسرش بنوشاند، در حالی که این کار از عبادت یک سال که روزهایش روزه باشد و شب‌هایش به عبادت بایستد بهتر است» [۲۴].

۲. احترام به شوهر

مردی خدمت رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) آمد و عرض کرد: همسری دارم که هرگاه وارد خانه می‌شوم به استقبال می‌آید، و چون از خانه بیرون می‌روم بدرقه‌ام می‌کند و زمانی که مرا اندوهگین می‌بیند می‌گوید: اگر برای رزق و روزی (و مخارج زندگی) غصه می‌خوری، بدان که خداوند آن را به عهده گرفته است و اگر برای آخرت خود غصه می‌خوری، خدا اندوهت را زیاد کند [و بیشتر به فکر آخرت باشی]. رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمودند: «برای خدا کارگزاری [در روی زمین] است و این زن یکی از کارگزاران خداست که پاداش او برابر با نیمی از پاداش شهید است» [۲۵].

احترام واقعی زن به شوهر به او نیرو و توانایی می‌دهد و برای تلاش و کوشش آماده‌اش می‌گرداند. سلام ابتدایی به او، جلوی پایش ایستادن، با ادب حرف زدن، گوش دادن به سخنان او و قطع نکردن کلامش و... از جمله این امور است. زن سعی کند هنگام ورود مرد، خودش در را باز کند و با لب خندان و چهره باز و گشوده به استقبالش برود و هنگام رفتن از منزل او را بدرقه نماید. همین عمل کوچک تأثیر شایسته‌ای در روح و جان شوهر به جای خواهد گذاشت.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «خوشا به سعادت آن زنی که شوهرش را بزرگ بشمارد و به او آزار نرساند و همیشه مطیع همسرش باشد» [۲۵].

روحیه مردان به گونه‌ای است که در برابر محبت، نرم و دلبسته می‌شود و هرچه در توان دارد و به دست می‌آورد را به پای محبوب خود می‌ریزد و کانون گرم خانواده با محبت هر چه بیشتر شکل می‌گیرد. این جاست که به اسرار سفارش بسیار درباره احترام زنان به مردان در روایات اسلامی می‌توان پی برد.

۳. رضایت شوهر

شکی نیست که اطاعت زن از شوهر، تنها در دو مورد واجب است:

۱. خروج از منزل.

۲. آمادگی جنسی.

ولی از نگاه اخلاقی و تربیتی، کسب رضایت شوهر در سایر امور، به شرط آنکه مخالف منطق عقل و موازین اسلامی نباشد، نقش مهم و سازنده‌ای در زندگی موفق و پایدار دارد. زن برای به دست آوردن رضایت و خشنودی خدا لازم نیست نمازهای بسیار و یا طولانی بخواند و یا روزه‌های مستحبی بگیرد؛ بلکه پاداش‌های فراوان را می‌تواند با فراهم سازی رضایت شوهر به دست آورد. از این رو در اسلام از اینکه زنی نمازش را طولانی کند و بدون اجازه روزه‌های مستحبی بگیرد، نهی شده است.

چنانچه بین زن و مرد اختلاف سلیقه پیش آمد، گذشت زن و جلب نظر شوهر رابطه عاطفی و صمیمانه را زیاد می‌گرداند و در ادامه مرد جبران خواهد کرد.

رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) می‌فرماید: «اگر (می‌خواستم) دستور دهم کسی در برابر دیگری سجده کند، هر آینه دستور می‌دادم زن شوهرش را سجده کند» [۲۶].

و نیز از حضرت آمده: «خوشا به حال زنی که شوهرش از او راضی باشد» [۲۷].

۴. نظافت و آرایش

نظافت، نظم، آراستن خانه و آرایش و آماده کردن خود برای شوهر یکی از مسؤولیت‌های اخلاقی زن در برابر اوست. رعایت این امر نیز، باعث ایجاد روابط عاشقانه و صمیمانه و جلب خاطر و رضایت شوهر می‌گردد. چه بسا زن با این کار نقش مهمی در حفظ عفت شوهر خود و سلامت جامعه ایفا می‌کند. از طرفی با آماده کردن خود برای همسرش، با پوشیدن لباس‌های مناسب و نظافت و آرایش اندام، توجه او را جلب نموده؛ و خواسته‌های او را از طریق مشروع تأمین می‌کند و باعث محبت و علاقه بیشتر شوهر شده و موجب می‌شود که شوهرش از نامحرمات و بیگانگان چشم‌پوشد و تنها به او عشق بورزد. لذا رعایت این اصل به عنوان یک مسئولیت تأکید شده است.

نبی اکرم (صلی الله علیه وآله) می فرماید: «بر زن لازم است؛ که خود را با خوشبوترین عطرها خوشبو نماید و به بهترین وجه آرایش کند و بهترین لباسهای خود را بپوشد و بامدادان و شامگاهان خود را برای شوهر آماده کند».[۲۸] در روایت دیگر از حضرت آمده: «بر زن روا نیست؛ که به خواب برود جز اینکه خود را برای همسرش آماده نموده باشد».[۲۹]

لازم به تذکر است که خوشبویی و آراستگی اختصاص به زن ندارد، بلکه وظیفه‌ای مشترک است. رعایت این اصل از دو طرف، نقش مهم در حفظ عفت زن و شوهر دارد، چنانکه در روایت آمده: رعایت نکردن این وظیفه از طرف شوهر باعث ضربه زدن به عفت همسرش می‌شود[۳۰]. و نیز در روایتی از امام باقر (علیه السلام) آمده: «همان‌گونه که مردان دوست دارند زینت و آرایش را در زنانشان ببینند، زنان نیز دوست دارند زینت و آرایش را در مردانشان ببینند».[۳۱] از سوی دیگر، زن نباید با آشکار کردن زینت‌ها و آرایش کردن برای غیرشوهر خود، خویش را در معرض تماشای دیگران قرار داده و با پوشیدن لباس‌های نامناسب و محرک که موجب جلب توجه دیگران است از منزل خارج شود. این‌گونه حرکات موجب بی‌مهری شوهر رواج فساد در جامعه می‌گردد. خداوند می‌فرماید: «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا»[۳۲]؛ «زنان زینت‌های خود را جز آن مقدار که آشکار است (فُرص صورت و دستها تا مچ) برای دیگران آشکار نکنند». و خطاب به زنان پیامبر که شامل همگان است می‌فرماید: «وَلَا تَبْرَحْنَ تَرَجُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى»[۳۳]؛ «زنان همانند زمان جاهلیت قبل از اسلام در بین مردم آشکار نشوند». در حدیث آمده: «زنی که برای غیر همسرش آرایش کند، عبادت و نماز او مورد قبول و پذیرش خدای سبحان نیست؛ تا اینکه خود را از آن آلودگی شستشو دهد».[۳۴] و نیز از نبی اکرم (صلی الله علیه وآله) نقل شده: «هر زنی که خود را خوشبو کند و از منزل خارج شود، تا زمانی که به خانه برگردد، مشمول لعن و نفرین خواهد بود».[۳۵]

۵. خانه داری و تهیه غذا

زن با طبخ غذاهای مناسب و خوشمزه، حسن همسررداری خود را اعلام نموده و بذر الفت و محبت را در دل مرد می‌کارد. در حقیقت يك زن کدبانو با زیرکی و ذوق خود در تهیه بهترین غذاها با هزینه کم می‌تواند دل همسر و فرزندان را جلب کند و خود را جزء مجاهدین در راه خدا قلمداد نماید. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «بهترین زنان شما زنی است که دارای بویی خوش و دست پختی خوب باشد. هنگامی که خرج می‌کند، بجا خرج کند، و هنگامی که خرج نمی‌کند بجا از خرج کردن خودداری ورزد. چنین زنی کارگزاری از کارگزاران خداست و کارگزار خدا نه ناامید می‌شود و نه پشیمان»[۳۶]. البته در انتخاب نوع غذا نباید سخت‌گیری کرد و حتی از نظر اخلاقی و تربیتی، بهتر است جانب زن را گرفته و نظر او ترجیح داده شود و به شوهر سفارش می‌شود همان غذایی را بخورد که همسرش بدان میل دارد. این امر می‌تواند دلگرمی و امید زن را به ادامه زندگی و ایجاد رابطه عاطفی افزایش دهد. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «مؤمن کسی است که مطابق میل همسرش غذا می‌خورد و منافق کسی است که خانواده‌اش به میل او غذا می‌خورد»[۳۷]. شکی نیست که انجام کارهای خانه جزء وظایف شرعی زن به شمار نمی‌آید. مرد حق ندارد همسرش را به شیردادن، آشپزی و تهیه غذا و مرتب کردن خانه وادار کند، لذا زن این حق را دارد که در برابر آن اجرت دریافت کند. ولی از نگاه اخلاقی، خداوند دوست دارد که زن با کمال میل و اختیار این بار را به دوش بگیرد و با جلب رضایت شوهر، محیط امن و آرام همراه با صلح و دوستی فراهم ساخته و از پاداش الهی بهره‌مند گردد.

۶. سپاسگزاری

بدیهی است که یکی از وظایف شرعی و قانونی مرد در برابر همسرش تأمین مسکن، خوراک و پوشاک است. و اگر از این امر تخلف کند زن می‌تواند نزد حاکم شرع شکایت نماید ولی سزاوار است زن بدانند شوهرش حاصل دسترنج خود را برای او و فرزندان به خانه می‌آورد و دوست دارد از او سپاسگزاری شود چرا که او يك بشر عادی است و از قدردانی خوشش می‌آید. هر گاه مرد اسباب و لوازم زندگی را تهیه نمود، شایسته است زن در برابر آن اظهار شادمانی کند. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «بهترین زنان شما آن زنی است که چون به او چیزی داده شود، سپاسگزاری کند و اگر به او چیزی داده نشود راضی باشد».[۳۸]

و در روایت دیگری می‌فرماید: «هر زنی که شوهرش بگوید من از تو هرگز خیری ندیدم، ثواب کارش از بین می‌رود».[۳۹] ۷. قناعت

«تقدیر المعیشه» و یا برنامه‌ریزی اقتصادی یکی از عوامل ثبات و پایداری بنیان خانواده است. قناعت و کم خرج بودن از ویژگی‌های مثبت يك زن می‌باشد و در مقابل، تقاضای زیاد و توقع بالا موجب آزار و رنجش همسر و در صورت عدم توانایی، گاهی انحرافات را موجب می‌شود.

اگر زنان، مدیریت امور خانه را بر محور قناعت و پرهیز از خرج‌های غیرلازم و تشریفاتی و تجملاتی تنظیم کنند و از شوهران خود، توقعات بی‌جا و خارج از توان مالی نداشته باشند، از بروز تنش‌های بسیاری جلوگیری خواهند کرد. سست شدن پایه‌های نهاد خانواده، گاهی در اثر همین مسایل مادی و اقتصادی است و آغاز آن هم چه بسا از امور جزئی و بی‌اهمیت است و سر از بحران در می‌آورد. از متون دینی بدست می‌آید که زن نباید شوهر را به سختی و زحمت بیاندازد.

نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمود: «از همه زنان پربركت تر آن است که خرجش کمتر باشد».[۴۰] در روایت دیگری از حضرت آمده: «برای زن جایز نیست که شوهرش را به بیش از توانایی‌اش مجبور کند».[۴۱] در زندگی حضرت زهرا (علیها‌السلام) می‌خوانیم که هیچ‌گاه در خانه از شوهر خود تقاضایی نکردند و همواره در سختی‌ها و ناملایمات، صبر و بردباری پیشه کردند و هرگز گله و شکایتی نکردند، حتی گاهی غذایی برای خوردن در خانه علی (علیه‌السلام) یافت نمی‌شد اما در این شرایط هم از همسر خود چیزی مطالبه نمود تا مبدا باعث شرمندگی همسرش شود.

لباس، زینت، اثاث خانه، مسکن وسیع و امثال آن خواسته‌هایی است که معمولاً هر زنی به خود اجازه می‌دهد که از همسر خویش درخواست نماید. اما زهرا (علیها‌السلام) هرگز همسرش را برای تهیه این نوع خواسته‌ها به زحمت نینداخت. حتی وقتی حضرت زهرا (علیها‌السلام) در بستر بیماری بود و علی (علیه‌السلام) با دلی پر از عشق و محبت، از او خواست که اگر خواسته‌ای دارد ابراز کند، زهرا (علیها‌السلام) از بیان تقاضای خود امتناع می‌کرد.[۴۲]

۸. آمادگی جنسی
بديهی است، مهرورزی و رابطه جنسی میان زن و شوهر یکی از عوامل نشاط و استحکام بنیان خانواده است. هم‌چنین تحلیل در آمارها نشان می‌دهد که بیش‌ترین عامل افزایش طلاق در میان خانواده‌ها رعایت نکردن قناعت و مهارت ابراز محبت است. زن در خلوت خود با همسرش باید با ظرافت‌های خاص، آمادگی جنسی خود را نشان دهد. از این رو در اسلام پیش قدمی زن در مسایل جنسی را امری مستحب برشمرده شده است. به طوری که برای زن، علاوه بر آثار دنیوی، پاداش اخروی نیز در بردارد و علاوه بر يك رفتار و هنجار نيك، به عنوان يك عمل دینی و حکم شرعی مورد تأکید قرار گرفته است.

پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در بیان ضرورت اعلام آمادگی جنسی زن می‌فرماید: بر زن لازم است که از خوشبوترین عطرها استفاده کند و زیباترین لباس‌ها را بپوشد و خود را به نیکوترین وجه بیاراید و بامدادان و شامگاهان خود را بر شوهر عرضه کند و اعلام آمادگی نماید.[۴۳] از حقوق مردان بر همسرانشان است که زن خود را همواره در حوزه مسائل جنسی آماده نشان دهد مگر در مواردی که دین از آن بازداشته است. البته در همان مواردی که آمیزش ممنوع است می‌توانند نسبت به یکدیگر به روش‌های مختلف ابراز محبت کنند و از یکدیگر لذت ببرند. به گونه‌ای که مرد احساس کمبود نکند. در بسیاری از روایات بر این نکته تأکید شده که زن بایست همواره در حالت آماده باش دائم جنسی باشد. در روایت است، زنی از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) درباره حقوق شوهر پرسید: آن حضرت فرمود: «بر زن است که خود را از شوهرش باز ندارد و بگذارد تا وی از او کام بگیرد حتی اگر بر روی کوهان شتر باشد».[۴۴]

این‌گونه آمادگی زن، شوهر را از هرگونه ارضای غریزه جنسی در بیرون از خانه و خانواده دور نگه می‌دارد و کانون گرم خانواده بیش از پیش تداوم پیدا می‌کند.

تأکید آیات و روایات بر خودنمایی و آراستگی زنان برای شوهران از این روست که مردان با مشاهده و دیدن، عواطف و احساسات جنسی‌شان برانگیخته شود. از این رو زن موظف است خود را در حالت آماده باش قرار دهد تا شوهر وی به زنی دیگر گرایش نیابد. اگر این تمایلات جنسی در خانه و به شکل صحیح و محبت‌آمیز تأمین نشود به اشکال مختلف در جامعه خود را نشان می‌دهد و فساد و تباهی اجتماعی را به دنبال خواهد داشت.

اجازه از شوهر

پرسش ۴. چرا زن برای بیرون رفتن از خانه باید از شوهرش اجازه بگیرد؟
شکی نیست که این دستور، حکمت‌هایی دارد که بر ما مخفی است ولی با اندک تامل و توجه به امور ذیل، شاید بتوان به برخی از آن دست پیدا کرد.
يك. مدیریت مرد

نظام خانواده در اسلام، نظامی شورایی با سرپرستی و مدیریت اجرایی مرد است. این مسئله تکالیفی را بر دوش هر يك از اعضای خانواده می‌گذارد و حقوقی را برای آنها مقرر می‌کند؛ از جمله اینکه مرد، باید در جهت تأمین نیازهای خانواده تلاش کند. از طرف دیگر مسئولیتی بر دوش دیگر اعضا در برابر مرد ایجاد می‌کند که از جمله آنها، کنترل‌پذیری رفت و آمدها و هماهنگی آن با مرد است. به عبارت دیگر هر اجتماعی - کوچک باشد یا بزرگ - نیاز به مدیریت دارد. کانون خانواده، نماد يك اجتماع انسانی است که سعادت و انحطاط آن، نقش زیادی در رشد و نابودی جامعه ایفا می‌کند. در این اجتماع کوچک ولی مهم، مدیریت و سرپرستی آن با مرد است. البته مرد وظیفه دارد با محبت و اعضای خانواده را در اداره خانه مشارکت دهد. حقوق یکایک آنها را رعایت کند و بر دل‌ها حکومت کند و از اجبار و زورگویی و بداخلاقی تا نمونه‌ای برای «حسن معاشرت» باشد.

دیگر اعضای خانواده نیز باید هماهنگی لازم را با مرد داشته باشند و او را در جهت مدیریت بهینه خانواده یاری رسانده و حقوق وی را پاس دارند.

دو. تأمین نیاز جنسی

رعایت حقوق مرد، اقتضای هماهنگی زن در خروج از منزل را دارد. «عقد ازدواج، تعهدهایی را در پی دارد که زن و مرد ملزم به رعایت آنها هستند... بر زن واجب است که به نیازهای جنسی مرد پاسخ مثبت دهد و مانع مادی و معنوی در برابر او ایجاد نکند. همین نیاز، بیرون رفتن بدون اجازه زن را از منزل ناروا می‌نمایاند».[۴۵] از این رو امور و کارهایی نظیر سفر، روزه مستحبی، اعتکاف و... که منافی حق نیاز جنسی شوهر باشد؛ بدون کسب رضایت او جایز نیست. از طرفی، به طور معمول، آسیب‌پذیری زن در بیرون از خانه، بیش از مرد است. زن ممکن است مورد تعرض و مزاحمت قرار گیرد، از این رو مرد برای اطمینان خاطر خویش و مصونیت زن، باید در مورد آمد و شد همسرش به خانه و خارج از آن، نظارت داشته باشد. البته چنین نیست که همواره خروج زن از خانه، نیازمند اجازه شوهر باشد؛ بلکه در مواردی خروج زن از خانه جایز است، از جمله:

۱. برای کسب علوم واجب و یا انجام دادن تکالیفی که مستلزم خروج از خانه است.
۲. احقاق حق؛ مانند دادخواهی و شکایت در دادگاه یا ادای شهادت و امثال آن.
۳. براساس برخی از فتاوا در صورتی که زن قبل از ازدواج، استخدام در کاری بوده است، بعد از ازدواج نیز می‌تواند سر کار خود برود و ازدواج مانع آن نیست.
۴. چنانچه به صورت شرط ضمن عقد - به هنگام عقد ازدواج - جواز خروج از خانه را شرط کرده باشد.
۵. در صورتی که مرد، نفقه زن را تأمین نکند و او برای تأمین آن، ناچار به خروج از منزل باشد و به طور کلی برای هر امر لازمی که متوقف بر خروج از خانه باشد.

زدن زن‌ها

پرسش ۵. فلسفه اینکه در قرآن در مورد نافرمانی زن از شوهر به مرد اجازه داده است که زن را بزند چیست؟ شکی نیست که زن امانت الهی نزد شوهر و قابل احترام و تکریم است. تحقیر، استهزاء، توهین و تنبیه و کتک زدن زن جایز نیست و اگر قرآن مجید در يك مورد تنبیه زن را جایز شمرده است، در شرایط خاص و پس از طی مراحل پیشین می‌باشد.

خداوند متعال می‌فرماید: «... وَ اللَّائِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَصَاجِعِ وَ اصْرِبُوهُنَّ، فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا، إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا»[۴۶]؛ «اسرار شوهران خود را حفظ می‌کنند. و زنانی را که از نافرمانی آنان بیم دارید [نخست] پندشان دهید و [بعد] در خوابگاه‌ها از ایشان دوری کنید و [اگر تأثیر نکرد] آنان را بزنید؛ پس اگر شما را اطاعت کردند [دیگر] بر آنها هیچ راهی [برای سرزنش] مجوید، که خدا والای بزرگ است».

در این رابطه نکاتی چند شایان توجه است:

۱. دستورات صادره در این آیه در مورد نشوز است و نشوز آن است که زن در مقابل تکالیف اختصاصی‌اش؛ یعنی، تمکین و عفاف، بدون هیچ عذر موجهی سرپیچی نماید. جالب این است که اگر زنی از انجام کارهای خانه‌داری و بچه‌داری و... خودداری کند، هیچ حقی برای مرد نسبت به اجبار و یا تنبیه زن وجود ندارد بلکه تنها در «نشوز» زن تنبیه مطرح شده است.
۲. «نشوز» زن مخالف حقوق مرد است و برای مقابله با آن، بهترین راه این است که قبل از مراجعه به دیگران، مشکل را در داخل خانه حل نمود؛ ولی اگر چنین چیزی میسر نبود، نوبت به خارج از منزل و دخالت دادن دیگران می‌رسد که در آیه بعد سالم‌ترین راه آن عنوان شده است.
۳. حل مسأله نشوز در داخل خانه نیز به روش‌های مختلفی انجام‌پذیر است و جالب این است که خداوند از ملایم‌ترین راه‌ها شروع نموده و در صورت تأثیرگذاری آن، مراتب بالاتر را اجازه نداده است. از این رو در مرتبه اول سفارش به پند و اندرز

نموده است. چنین روشی حکیمانه‌ترین شیوه در حل مشکلات زوجین است؛ لیکن اگر زنی در برابر اندرزها و نصایح شوهر، سر تسلیم فرود نیاورد و هم‌چنان بر تخلف خود اصرار ورزید، خداوند راه دومی را پیشنهاد نموده است که خودداری از هم‌بستر شدن با زن می‌باشد. اگر مشکل حل شد، شوهر حق در پیش گرفتن راه سوم را ندارد؛ اما اگر زن در هم‌چنان سرسختی نشان داد و حاضر به تأمین حقوق شوهر نگردد؛ در این رابطه چند راه قابل تصور است:

الف) مرد حقوق خود را نادیده انگارد و در مقابل نشوز زن به کلی ساکت شود، هر چند سالیان دراز این برنامه ادامه یابد. چنین چیزی براساس هیچ منطقی قابل الزام نیست و اختصاص به مرد ندارد؛ یعنی، در هیچ يك از نظام‌های حقوقی جهان، نمی‌توان به صاحب حقی الزام کرد که در برابر حقوق خود ساکت شود و دم نزند. بلی از نظر اخلاقی، آن هم در موارد خاصی می‌توان چنین توصیه‌ای نمود؛ ولی نباید بین مسأله حقوقی و اخلاقی خلط کرد. از طرف دیگر نشوز زن تنها به ضرر شوهر نیست؛ بلکه غالباً تمام خانواده و چه بسا شخص زن نیز در این رابطه آسیب ببیند. از این رو بر مرد لازم است که به عنوان مدیر کانون خانواده، کنترل هدایت‌گرانه و سازنده بر رفتار زن داشته باشد.

ب) راه دیگر آن است که مرد از هر طریق ممکن استیفای حقوق نماید. چنین چیزی را هرگز شارع اجازه نمی‌دهد و برای استیفای حق، روش‌های معینی وضع نموده است؛ زیرا محدود نساختن شیوه‌های احقاق حق و اصلاح مشکل، موجب روا داشتن ستم‌های زیادی به زن می‌شود و مفساد و مظالم دیگری به بار می‌آورد.

ج) راه سوم آن است که مرد با مراجعه به دیگران - اعم از مراجع قضایی یا افراد ذی‌نفوذ دیگر - حقوق خود را استیفا کند، چنین چیزی اگر چه ممکن است حق مرد و دیگر اعضای خانواده را تأمین کند، ولی با امکان حل مشکل در داخل خانه، بهتر است مسأله به بیرون کشیده نشود؛ زیرا ابراز خارجی مسائل داخل خانه، آسیب‌های فراوانی برای حیثیت خانواده به بار می‌آورد. از این رو خداوند حکیم حل خارجی را به عنوان آخرین راه ممکن پیشنهاد می‌کند.

د) راه چهارم آن است که مرد قاطعانه‌تر برخورد کند. در این راستا قرآن مجید به عنوان آخرین راه ممکن جهت حل مشکل در داخل منزل، مسأله «ضرب» را مطرح نموده است. البته «زدن» نیز حدودی دارد که هرگز با آنچه در اذهان عمومی یا تبلیغات مسموم مطرح می‌شود، سازگاری ندارد.

در رابطه با حد و چگونگی زدن، علامه مجلسی (ره) روایتی از فقه‌الرضا (علیه‌السلام) نقل نموده است که: **«وَالصَّرْبُ بِالسَّيِّئِ وَ شَيْئِهِ صَرْبًا رَقِيقًا»**؛ «زدن باید با وسایلی مانند مسواک و امثال آن باشد، آن هم با مدارا و ملایمت» [۴۷]. روایت یاد شده به خوبی نشان می‌دهد که «ضرب» باید در پایین‌ترین حد ممکن باشد و نباید آسیبی بر بدن وارد کند. وسیله‌ای که در این روایت اشاره شده چوبی بسیار نازک و سبک و کم ضربه است و شیوه زدن نیز باید ملایم و خفیف باشد به طوری که حتی رنگ پوست تغییری نکند.

نکته دیگری که از آیه شریفه به دست می‌آید، این است که دستور فوق جنبه موقت و گذرا دارد و نباید به آن مداومت بخشید؛ زیرا به دنبال این عمل دو واکنش احتمال می‌رود: یکی آن که زن به حقوق مرد وفادار شود. در این صورت قرآن می‌فرماید: **«فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَ تَبْعُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا»** [۴۸]؛ «اگر به اطاعت درآمدند بر آن‌ها ستم روا مدارید»؛ یعنی، اگر زن در برابر حقوقی که بر آن پیمان بسته است، تسلیم شد دیگر مقابله زدن او، ظلم و تجاوز است. واکنش احتمالی دیگر آن است که هم‌چنان سرسختی نشان دهد و کانون خانواده را گرفتار تزلزل و بی‌ثباتی نماید.

در این رابطه در آیه بعد فرموده است: **«وَ إِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا»** [۴۹]؛ «و اگر از جدایی میان آن دو [زن و شوهر] بیم دارید پس داوری از خانواده آن [شوهر] و داوری از خانواده آن [زن] تعیین کنید. اگر سر سازگاری دارند، خدا میان آن دو سازگاری خواهد داد. آری! خدا دانای آگاه است».

نکته جالب توجه این است که قرآن مجید در آخرین مرحله، گشودن گره را به دست نزدیکان و بستگان قرار می‌دهد. حکمت این حکم آن است که نخست مشکل درون خانه حل شود و در مرحله بعد در میان خانواده و فامیل حل شود و تا جایی که ممکن است در پای قانون و مراجع قانونی به میان نیاید؛ بلکه ابتدا کار به نزدیکان و خویشان سپرده می‌شود، تا با برخوردهای عاطفی و بررسی‌های عقلانی، در حد امکان مشکل را با صفا و صمیمیت حل کنند و خداوند نیز وعده داده است که در توفیق اصلاح با آنان، همراهی و همکاری کند و این از لطایف احکام و دستورات نورانی قرآن است، تا مسأله با سلامت هر چه بیشتر مسیر خود را طی کند و برای این که حقی از هیچ يك از طرفین زایل نشود و تبعیضی رخ ندهد، فرموده است که از هر جانب داوری برگزیده شود و با رعایت حقوق و مصالح طرفین، مشکل را برطرف نمایند. خلاصه راه حل در این «زدن» مشروط به شرایط زیر دیده است:

۱. این حکم اختصاص به مورد سرپیچی زن از تکلیف خود و حقوق مسلم مرد دارد؛ حقوقی که زن با پیمان ازدواج، وفاداری خود را نسبت به آن متعهد شده است.

۲. در راستای حل مشکل در داخل خانه و خودداری از ابراز آن در خارج است.

۳. تنبیه، آخرین مرحله و راهکار برای حل اختلاف در خانه است و بدون گذر از مراحل پیشین روا نیست.

۴. حد آن نازلترین مرتبه ضرب است و نباید موجب کمترین آسیبی بر بدن زن شود.
۵. موقتی است؛ یعنی، باید به زودی از آن دست کشید.
- از نکات یاد شده حکمت وضع این حکم روشن می‌شود و درمی‌یابیم که این مقدار ضرب با کیفیت اشاره شده هیچ تأثیری در آسیب رساندن به استعداد های زنان ندارد؛ بلکه آنچه موجب اخلال در توانایی‌های جسمی و فکری زن می‌شود، خروج از حدود یاد شده از نظر استمرار زمانی و به کارگیری شیوه‌های خشن و ظالمانه در این رابطه است. [۵۰]
- در پایان شایان ذکر است که دیدگاه کلی شارع نسبت به زدن همسر، نگرشی منفی است و نصوص زیادی در نهی از این عمل وارد شده است. این روایات همه در زمانی بیان شده که خشونت علیه زنان از توهین و فحاشی گرفته تا ضرب و جرح و حتی قتل رواج داشت و اسلام آنها را تحریم و مستوجب مجازات فقهی و قضایی در دنیا و عذاب آخرت دانست. برخی از این روایات عبارتند از:
۱. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) فرمود: «من در شگفتم از کسی که زن خود را می‌زند، در حالی که خودش برای کتک خوردن، سزاوارتر است. زنان را مزیند که قصاص دارد». [۵۱]
 ۲. از امام صادق (علیه‌السلام) از پدرش روایت شده که گفت: «وقتی با زنی ازدواج می‌کنید، احترامش کنید. زن مایه آرامش شما است. زنان را آزار ندهید و حقوق آنان را ضایع نکنید». [۵۲]
 ۴. از نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نقل شده که فرمود: «جبرئیل به من خبر داد و آنقدر سفارش زنان را می‌کرد که گمان کردم برای شوهر جایز نیست يك اف به همسرش بگوید». [۵۳]
 ۶. رسول خدا می‌فرماید: «آیا زن را کتک می‌زنید سپس می‌خواهید با او هم آغوش باشید؟! [۵۴]

چهل نکته همسر داری

۱. با همدلی، هم‌فکری، همکاری و مشورت با یکدیگر میان خود، روابط سالم و صمیمی پدید آورید.
۲. هر يك از زوجین، دیگری را نزدیک‌ترین و محرم‌ترین فرد نسبت به خود بدانند او را نیمه تن، حامی و پشتیبان خود تلقی کند.
۳. با یادگیری مهارت‌های ارتباطی نظیر گوش کردن به حرف‌های یکدیگر، احترام به نظرها و عقاید همدیگر روابط خود را بهبود بخشید.
۴. بکوشید، مسئولیت رسیدن به تفاهم را بپذیرا شود.
۵. هنگام اختلاف نظر یا سوء تفاهم، به جای سرزنش یکدیگر یا تفسیر نادرست، به شناسایی مسئله و یافتن راه حل آن بپردازید و در صورت لزوم، کمک و مشاوره افراد با تجربه و متخصص را جلب کنید.
۶. برای رسیدن به امنیت روانی و عاطفی در روابط زناشویی، داشتن صداقت، سعه صدر، انصاف و اعتماد متقابل را اصل اول قرار دهید.
۷. در صورت به وجود آمدن هر گونه سوء تفاهم و سوء برداشت، در نخستین فرصت ممکن به حل و فصل آن بپردازید تا به فرآیندی ویرانگر و پیش رونده تبدیل نشود.
۸. به هر طریق ممکن، رفتارهای مطلوب همسران را مورد توجه و تأیید قرار دهید؛ به گونه‌ای که همسران بفهمد برای او ارزش قائل هستید.
۹. تشویق و تأیید و بیان نکات مثبت، به طور آشکار یا در جمع باشد؛ اما انتقاد و تذکر نکات منفی، به طور محرمانه و در تنهایی صورت گیرد.
۱۰. برای خصوصیات و نیازمندی‌های یکدیگر، ارزش قائل شوید و در روابط کلامی، عاطفی، اقدام‌ها و تصمیم‌گیری‌ها، به افکار و خواسته‌های همسران توجه کنید.
۱۱. اگر رفتار خاصی برای شما مبهم است، ساده‌ترین راه این است که از همسران هدف و علت آن رفتار را بپرسید و با روش مسالمت‌آمیز، صمیمانه و خوش بینانه موضوع را روشن کنید.
۱۲. درشتی همسران را با خشونت پاسخ ندهید. خشونت را با سکوت پاسخ گوید و در موقعیتی مناسب، درباره مسئله مورد نظر، بحث و گفت‌وگو کنید.
۱۳. بکوشید در سراسر زندگی به جای هرگونه پیش‌داوری یا مشاهده اشکالات و ضعف‌ها، نقاط مثبت و قوت را ببینید. به عبارت دیگر، به جای توجه به نیمه خالی لیوان، به نیمه پر آن توجه کنید.
۱۴. در برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های اجتماعی، اوقات فراغت، دید و بازدیدهای خانوادگی و نظایر آن، با یکدیگر مشورت کنید و از يك جنبه‌نگری بپرهیزید.
۱۵. در هر فرصت ممکن، با همسر و اعضای خانواده‌تان، ارتباط کلامی و عاطفی برقرار کنید. زنان از صحبت کردن با همسرشان بیشتر لذت می‌برند؛ بنابراین مردان باید فعّالانه به سخنان آنان گوش کنند و واکنش مناسب نشان دهند.

۱۶. اگر هر يك از زوجین در شرایط خاصی، نمی‌تواند به سخنان همسرش گوش کند، باید صادقانه و صمیمانه این موضوع را به وی انتقال دهد و تقاضا کند صحبت کردن درباره آن موضوع را به فرصتی دیگر واگذارد.
۱۷. گاهی در فضایی محرمانه، محبت‌آمیز و صمیمانه به ارزیابی رفتار و روابط یکدیگر بپردازید و از یکدیگر بپرسید، چه باید کرد تا روابطتان بهتر و با نشاطتر شود.
۱۸. همیشه، در رویارویی با مسائل و مشکلات خانوادگی، خود را در وضعیت طرف مقابل قرار دهید و با قبول مسئولیت خود و شناخت انتظارات متقابل، به حل و فصل اختلافات روی آورید.
۱۹. در روز یا در هفته، زمان مشخصی را برای گفت و گو درباره مسائل و مشکلات و به اصطلاح درد دل کردن با همسرتان، اختصاص دهید.
۲۰. از داشتن نگرش‌های آرمان‌گرایانه و شاعرانه، انتظارات غیر واقع‌بینانه در ازدواج و روابط زناشویی اجتناب کنید.
۲۱. باید از هرگونه سوء ظن و حدس نادرست به دور باشید. اگر موضوع و مسئله‌ای ذهن یکی از زوجین را به خود مشغول کرده است، باید آن را به صراحت و صادقانه مطرح کند و درستی و نادرستی‌اش را با همسرش، مورد بررسی قرار دهد.
۲۲. هر يك باید زمینه‌های بروز سوء تفاهم‌ها و سوء ظن‌ها را از بین ببرد و از رفتارهایی که موجب بروز سوء تفاهم و سوء ظن می‌شود، خودداری کند.
۲۳. هر يك باید بکوشد با روان‌شناسی همسرش آشنا شود، تا بداند او به چه اموری بها می‌دهد و نظام ارزشی‌اش چگونه است. برای مثال معمولاً زن به وابسته بودن، کسب امنیت عاطفی و مورد حمایت واقع شدن اهمیت می‌دهد و مرد می‌خواهد مستقل و خودمختار باشد و آزادی عمل را دارای ارزش می‌داند.
۲۴. زن و شوهر از مسخره کردن یکدیگر و گفتن سخنان طعنه‌آمیز و دو پهلو جداً پرهیز کنند.
۲۵. از رفتارهایی نظیر متکلم، تحقیر، سرزنش و به رخ کشیدن یکدیگر - که موجب افزایش مقاومت‌های روانی در طرف مقابل است - باید بپرهیزند.
۲۶. در سراسر زندگی بکوشید به نعمت‌هایی که در اختیار دارید، بیندیشید، و به اموری که در اختیار ندارید حسرت نخورید.
۲۷. از خطاهای یکدیگر به سرعت بگذرید و خطاهای همدیگر را تحمل کنید.
۲۸. با یادآوری برخی ایام - مانند روز تولد، سالگرد ازدواج و نظایر آن - و دادن هدیه‌هایی هر چند کوچک (مثل يك شاخه گل)، به طور نمادین عشق و علاقه خود را به همسرتان ابراز دارید.
۲۹. خود را در برابر همسرتان آراسته و پاکیزه و جالب توجه نگه دارید و از پریشانی و وضع نامرتب بپرهیزید.
۳۰. در انتخاب دوست و برقراری روابط دوستانه با دیگران دقت کنید و این امور را با توافق یکدیگر انجام دهید.
۳۱. از هر گونه رفتاری که به مردسالاری یا زن‌سالاری می‌انجامد، بپرهیزید.
۳۲. خطای یکدیگر را در حضور دیگران، فرزندان، آشنایان، والدین و... بازگو نکنید.
۳۳. هرگز همسرتان را با زن یا مرد دیگری مقایسه نکنید.
۳۴. از رفتارهای مطلوب همسرتان تشکر کرده، او را تشویق کنید و انگیزه تکرار آن رفتار را بیشتر سازید.
۳۵. از تصمیم‌های نادرست و غیرمنطقی و کلی‌گویی‌های منفی و شکل‌گیری افکار نادرست، درباره همسرتان بپرهیزید.
۳۶. به قول‌هایی که به همسرتان داده‌اید، عمل کنید تا به سلب اعتماد و احساس فریب خوردگی نینجامد.
۳۷. از نسبت دادن القاب و زدن برچسب‌های ناگوار و نامطلوب - مانند بدقول، شلخته، کله شق، يك دنده، لجاجت و خودخواه - به یکدیگر بپرهیزید.
۳۸. در مواردی که غمگینی و افسردگی و یا عصبانیت زن یا شوهر، شدت می‌یابد و احتمال اختلال در کار سیستم عصبی یا غدد درون‌ریز - به ویژه غده تیروئید - وجود دارد، در نخستین فرصت به پزشک متخصص مراجعه کنید تا از عادی بودن ترشح غدد مطمئن شوید.
۳۹. برای داشتن يك زندگی با نشاط و موفق خوب بیندیشید، وقت بگذارید، احساس مسئولیت کنید، موانع ارتباط سالم را از میان بردارید و به عوامل ایجادکننده روابط سالم توجه نمایید.
۴۰. با مطالعه کتاب‌های مربوط به انتخاب همسر، آیین همسرمداری و چگونگی ایجاد ارتباط با دیگران و نیز شرکت در جلسه‌های آموزش خانواده، دانش و مهارت خود را در این زمینه افزایش دهید. [۵۵]

حقوق زناشویی

پرسش ۶. اهمیت رعایت حقوق زناشویی را بیان فرمایید؟
پایه و اساس خانواده، احترام و محبت زن و شوهر نسبت به هم و رعایت حقوق یکدیگر است. دین اسلام، در این زمینه، بسیار سفارش و تأکید کرده و در قرآن فلسفه و هدف از زندگی زناشویی، سکونت و آرامش خاطر، معرفی شده است: **«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»**؛ [۵۶] «و از نشانه‌های او این است که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید».
روشن است که این امر در پرتو محبت و مهربانی و رعایت حقوق خانوادگی پدید می‌آید. از این رو در ادامه می‌فرماید: **«وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»**؛ «و در میانتان محبت و رحمت قرار داد».
امام باقر (علیه‌السلام) به مردان می‌فرماید: «هر کس زن گرفت، باید او را گرامی بدارد و به او احترام کند» [۵۷].
و امام کاظم (علیه‌السلام) خطاب به زنان می‌فرماید: «جهاد زن شوهرداری نیکو است» [۵۸].

حقوق اخلاقی و قانونی

پرسش ۷. مقداری درباره واژه «حقوق» در زندگی زناشویی زن و مرد توضیح دهید؟
در زندگی زناشویی، دو واژه «وظیفه» و «حق» کاربرد فراوانی دارد. «وظیفه» به معنای کار و خدمتی است که شخص آن را در برابر حق دیگری انجام داده و آن را بر خود لازم می‌داند. «حق» معنای مختلفی دارد؛ ولی وقتی در برابر «وظیفه» قرار گیرد، به معنای يك نوع بهره و نصیب است. این دو با یکدیگر آمیختگی دارد؛ هر جا وظیفه هست، در مقابلش حق نیز قرار دارد؛ چنان که هر جا برای کسی حقی قرار داده شده؛ در برابر آن وظیفه‌ای نیز بر عهده او وجود دارد. زن و شوهر نسبت به همدیگر وظایفی دارند و بر همین اساس دارای حقوقی هستند. اگر هر دو به وظایف خویش عمل کنند و به حقوق خود دست یازند؛ زندگی توأم با شادکامی و عدالت خواهند داشت. این حقوق بر دو نوع است:

۱. حقوق واجب و قانونی،

۲. حقوق مستحب و اخلاقی.

«حقوق قانونی»، حقوقی است که اگر هر يك از طرفین رعایت نکنند، طرف دیگر می‌تواند به دادگاه مراجعه و از او بازخواست کند. این نوع حقوق، اساس زندگی زناشویی است.
«حقوق اخلاقی»، حقوقی است که هر يك از زن و شوهر، به حکم اخلاق و فرهنگ اسلامی، ملزم به رعایت آنها هستند و اگر سرپیچی کنند، طرف مقابل نمی‌تواند بر اساس قانون او را ملزم کند؛ ولی خوشی و شیرینی زندگی از بین می‌رود. البته زن و شوهر می‌توانند در عقد ازدواج، با قرار دادن شرایطی، حقی را که بر عهده دیگری است، ساقط و یا حق دیگری را ایجاد کنند.

حقوق شرعی زن

پرسش ۸. حقوق واجب و شرعی زن نسبت به مرد چیست؟

حقوق واجب زن نسبت به مرد عبارت است از:

۱. تهیه غذا،

۲. تهیه پوشاک،

۳. تهیه وسایل مورد نیاز خانه،

۴. تهیه مسکن،

۵. حق آمیزش و هم‌خوابی.

گفتنی است که تأمین این حقوق، باید در حد متعارف و مناسب با شأن زن باشد.

حقوق شرعی مرد

پرسش ۹. حقوق واجب و شرعی مرد نسبت به زن چیست؟

حقوق واجب مرد نسبت به زن عبارت است از:

۱. زن باید با اجازه شوهر از منزل بیرون برود؛ مگر در واجبات و ضروریات زندگی؛

۲. زن باید برای هر لذتی که او می‌خواهد، خود را تسلیم نماید و از نزدیکی او جلوگیری نکند، مگر با عذر شرعی (مانند ایام قاعدگی و یا دوران بارداری در صورتی که نزدیکی برای سلامتی او و یا بچه ضرر و خطر داشته باشد)؛

۳. رفع چیزهایی که باعث تنفر مرد می‌گردد؛

۴. زن باید هر زمان که شوهر بخواهد، برای او نظافت و آرایش کند.

حقوق زن:

نفقه

پرسش ۱۰ . نفقه چیست و نفقه زن شامل چه چیزهایی می شود؟
«نفقه» عبارت است از هزینه زندگی زن و نزدیکان (مانند فرزندان، نوه‌ها، پدر و مادر و اجداد).
نفقه زن - که تأمین آن بر عهده شوهر است - عبارت است از: تهیه غذا، پوشاک، وسایل زندگی، هزینه معالجه و درمان و مسکن (در حد متعارف و مناسب با شأن زن). [۵۹]

نفقه زیورآلات

پرسش ۱۱ . آیا تهیه زیورآلات زن جزء نفقه واجب زن محسوب می شود؟
همه مراجع: خیر، تهیه زیورآلات، جزء نفقه واجب زن محسوب نمی شود. [۶۰]

پرسش ۱۲ . آیا زن می تواند زیورآلاتی را که شوهر برایش خریده، بدون اجازه او بفروشد؟
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و فاضل: اگر شوهر آن را به زن تمليك کرده و یا بخشیده است، می تواند بدون اجازه او بفروشد؛ ولی اگر به عنوان تأمین نفقه باشد، حق ندارد. [۶۱]
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر شوهر آن را به زن تمليك کرده و یا بخشیده و یا به عنوان نفقه برایش تهیه کرده است، می تواند بدون اجازه او بفروشد. [۶۲]
آیه الله وحید: اگر شوهر آن را به زن تمليك کرده و یا بخشیده است، می تواند بدون اجازه او بفروشد. اما اگر به عنوان تأمین نفقه باشد، بنابر احتیاط واجب، حق ندارد. [۶۳]

خرید لوازم آرایش

پرسش ۱۳ . آیا تهیه لوازم آرایش، جزء نفقه واجب زن محسوب می شود؟
همه مراجع: آری، تهیه لوازم آرایش در حد متعارف، جزء نفقه واجب زن محسوب می شود. [۶۴]

هزینه تحصیل

پرسش ۱۴ . آیا مخارج تحصیل زن بر عهده شوهر و جزء نفقه واجب است؟
همه مراجع: مخارج تحصیل، جزء نفقه واجب نیست. [۶۵]

آموزش علمی و هنری

پرسش ۱۵ . اگر زن به آموزش‌های مختلف علمی و هنری نیاز داشته باشد، آیا تأمین آن بر عهده شوهر است؟
همه مراجع: خیر، امور یاد شده جزء وظایف واجب و شرعی شوهر نیست؛ بلکه زن باید از درآمد خودش خرج کند. [۶۶]
تصره، سزاوار است به منظور احترام و افزایش محبت، مرد شرایط آموزش و رشد همسرش را فراهم کند.

هزینه درمان

پرسش ۱۶ . آیا هزینه درمان و معالجه جزء نفقه واجب محسوب می شود؟
همه مراجع: آری، هزینه درمان و معالجه به مقدار متعارف جزء نفقه واجب محسوب می شود. [۶۷]

وجوهات شرعیه زن

پرسش ۱۷ . آیا بدهی‌های شرعی زن - از قبیل کفاره، خمس، رد مظالم و... - بر عهده شوهر است؟
همه مراجع: خیر، پرداخت این نوع بدهی‌ها، بر شوهر واجب نیست و اگر زن مال دارد، باید خودش بدهد. در غیر این صورت، تکلیفی ندارد. [۶۸]

مخارج غیر ضروری

پرسش ۱۸ . آیا علاوه بر نفقه و نیازهای ضروری زن، نیازهای دیگر او نیز - از قبیل خرید کتاب - بر شوهر واجب است؟
همه مراجع: خیر، تأمین نیازهای یاد شده، برای شوهر واجب نیست. [۶۹]

نقعه ازدواج موقت

پرسش ۱۹ . آیا در ازدواج موقت، نقعه زن بر مرد واجب است؟
همه مراجع: خیر، نقعه او بر شوهر واجب نیست؛ مگر اینکه در ضمن عقد آن را شرط کرده باشند. [۷۰]

نقعه نامزد

پرسش ۲۰ . در دوران عقد تا عروسی - که دختر در خانه پدر به سر می‌برد - آیا تأمین نقعه او بر عهده شوهر است؟
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: در فرض یاد شده، اگر زن تمکین داشته باشد، نقعه او بر شوهر واجب است. [۷۱]
آیات عظام تبریزی و وحید: خیر، در این فرض بر عهده شوهر نیست. [۷۲]
آیه‌الله سیستانی: اگر در شهری که زندگی می‌کنند، متعارف است که نقعه دختر را خانواده‌اش می‌دهد، بر عهده شوهر چیزی نیست. در غیر این صورت، پرداخت نقعه، وظیفه شوهر است. [۷۳]
تصره. اگر با مطالبه زن، مرد نقعه را در این مدت نپردازد (طبق فتوای کسانی که می‌گویند نقعه او بر عهده شوهر است)، زن می‌تواند در آینده، قیمت نقعه پرداخت نشده در این دوران را، از شوهر مطالبه کند.

نقعه زن متمکن

پرسش ۲۱ . اگر زن درآمد کافی داشته باشد، آیا شوهر می‌تواند از پرداخت نقعه به همسرش امتناع ورزد؟
همه مراجع: خیر؛ هر چند زن درآمد کافی نیز داشته باشد، باز نقعه او بر شوهر واجب است. [۷۴]

نقعه نقدی

پرسش ۲۲ . آیا زن می‌تواند برای تأمین نقعه‌اش، از شوهر پول نقد درخواست کند؟
همه مراجع: خیر، آنچه بر شوهر واجب است، تأمین نقعه (خوراک، پوشاک و مسکن) است، نه دادن پول؛ مگر اینکه مرد خودش بخواهد. [۷۵]

تحصیل نقعه

پرسش ۲۳ . آیا مرد می‌تواند خرید، هزینه و نیازهای زن را، بر عهده خود او بگذارد و او را بر این کار مجبور سازد؟
همه مراجع: خیر، مرد حق ندارد پول نقعه را به زن بدهد و خرید نیازهایش را بر عهده خود او بگذارد؛ مگر آنکه زن آن را بپذیرد. [۷۶]

پرسش ۲۴ . اگر شوهر نتواند نقعه زن را بپردازد و یا به خوبی تأمین کند، تکلیف چیست؟
همه مراجع (به جز امام، سیستانی، مکارم و نوری): اگر بتواند کار و یا شغل مناسبی برای خود انتخاب کند [و برای او سخت و مشقت‌آور نباشد]؛ باید از این راه نقعه همسرش را تهیه کند و اگر ممکن نشد، گناهی بر او نیست. البته نسبت به هر مقداری که نقعه زن را نپرداخته، بدهکار است. [۷۷]
آیات عظام امام، سیستانی و نوری: اگر بتواند کار و یا شغل مناسبی برای خود انتخاب کند [و برای او سخت و مشقت‌آور نباشد]، بنابر احتیاط واجب باید از این راه نقعه همسرش را تهیه کند و اگر ممکن نشد، گناهی بر او نیست. البته نسبت به هر مقداری که نقعه زن را نپرداخته، بدهکار است. [۷۸]
آیه‌الله مکارم: اگر بتواند با کار و یا انتخاب شغل مناسب و یا از هر راه مشروع دیگری، درآمد کسب کند؛ باید از این راه نقعه همسرش را تهیه نماید و اگر ممکن نشد، گناهی بر او نیست. اما نسبت به هر مقداری که نقعه زن را نپرداخته، بنابر احتیاط واجب، بدهکار است. [۷۹]
تصره. در انتخاب کار و شغل، برخی مراجع (امام، سیستانی و نوری) در این مسئله احتیاط واجب کرده‌اند.

استیفای نقعه

پرسش ۲۵ . چنانچه مردی نقعه همسرش را ندهد و یا از آن کم بگذارد، زن چگونه می‌تواند نقعه خود را از شوهر استیفای نماید؟
آیات عظام امام، بهجت و فاضل: نخست باید به حاکم شرع مراجعه کند و با عدم دسترسی به او، با چند نفر از افراد عادل در میان بگذارد تا از این طریق، او را بر پرداخت نقعه ملزم کنند و اگر این راه‌ها ممکن نبود، می‌تواند مخارج زندگی خود را بدون اجازه، از مال شوهرش بردارد. [۸۰]

آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی، مکارم و نوری: اگر ممکن است، می‌تواند مخارج زندگی خود را بدون اجازه از مال شوهر بردارد. [۸۱]

آیه‌الله وحید: می‌تواند از طریق متصدی امور حسیه، شوهر را بر پرداخت نفقه ملزم کند و اگر ممکن نشد، می‌تواند خرجی خود را بدون اجازه، از مال شوهر بردارد و احتیاط واجب آن است که این کار با اجازه حاکم شرع باشد. [۸۲]

تبصره. به فتوای آیه‌الله سیستانی و آیه‌الله مکارم شیرازی، در فرض یاد شده، تصرف در اموال شوهر، باید با اجازه حاکم شرع باشد.

نفقه و تمکین

پرسش ۲۶. زنی که در خانه شوهر است ولی به جهت گرفتن مهریه پیش از عروسی تمکین نمی‌کند، آیا شوهر حق دارد نفقه او را ندهد؟

همه مراجع: در فرض یاد شده، شوهر حق ندارد از پرداخت نفقه زن سرپیچی کند. [۸۳]

نفقه و خانه‌داری

پرسش ۲۷. اگر زن به کارهای منزل - از قبیل آشپزی و نظافت - رسیدگی نکند، آیا شوهر می‌تواند از پرداخت نفقه او امتناع ورزد؟

همه مراجع: خیر، نمی‌تواند نفقه ندهد؛ زیرا انجام دادن کارهای خانه وظیفه زن نیست. [۸۴]

نفقه ناشزه

پرسش ۲۸. اگر زن نسبت به شوهرش بدرفتاری کند و به او دشنام دهد، آیا شوهر می‌تواند نفقه او را ندهد؟ همه مراجع (به جز تبریزی): اگر خشونت و بدرفتاری زن، باعث نفرت شوهر گردد، می‌تواند نفقه او را ندهد. [۸۵]

آیه‌الله تبریزی: اگر خشونت و بدرفتاری زن، باعث نفرت شوهر گردد، بنابر احتیاط واجب می‌تواند نفقه او را ندهد. [۸۶]

سقوط نفقه

پرسش ۲۹. در چه صورت دادن نفقه زن، از عهده شوهر ساقط می‌شود؟ همه مراجع (به جز تبریزی): در صورتی که زن از ادای حقوق شرعی خود نسبت به شوهر سرپیچی کند. [۸۷]

آیه‌الله تبریزی: اگر زن از ادای حقوق شرعی خود نسبت به شوهر سرپیچی کند، بنابر احتیاط واجب پرداختن نفقه از عهده شوهر ساقط می‌شود. [۸۸]

خانه ملکی

پرسش ۳۰. آیا زن حق دارد سکونت و زندگی در خانه ملکی را از شوهر مطالبه کند و از سکونت در خانه اجاره‌ای امتناع ورزد؟

همه مراجع: خیر، چنین حقی ندارد؛ زیرا آنچه بر شوهر واجب است تهیه مسکن مناسب با شأن و موقعیت اجتماعی زن است؛ هر چند خانه اجاره‌ای باشد. [۸۹]

خانه پدرشوهر

پرسش ۳۱. آیا زن حق دارد از زندگی کردن در خانه‌ای که پدر و مادر شوهر در آن هستند، امتناع ورزد و منزل جداگانه‌ای درخواست کند؟

همه مراجع: بر شوهر واجب است مسکن مناسب شأن زن و متعارف محل، تهیه کند و منزل جداگانه لازم نیست؛ مگر آنکه داشتن منزل جداگانه، از شئون آن زن باشد. [۹۰]

مهریه دروغین

پرسش ۳۲. مردی فاقد منزل و هرگونه ملکی است؛ ولی در هنگام تعیین مهریه، به دروغ يك دانگ و نیم از منزل مسکونی را مهر زن می‌کند و براساس آن عقد دائم می‌خوانند. تکلیف عقد و مهریه چگونه است؟ همه مراجع: در فرض یاد شده، عقد صحیح است؛ ولی مهریه باطل است و اگر شوهر نزدیکی کرده باشد، باید مهرالمثل به همسرش پردازد. [۹۱]

سکونت در شهر خاص

پرسش ۳۳ . آیا شوهر می‌تواند همسرش را - که دچار ناراحتی‌های عصبی است - مکلف به سکونت در شهر کند؟ همه مراجع: اگر سکونت در شهر برای زن، دارای ضرر یا مشقت باشد، شوهر نمی‌تواند او را به ماندن در آنجا مجبور سازد؛ مگر آنکه با تهیه وسایل رفاهی ضرر و حرج را از زن بردارد. [۹۲]

مسکن زن

پرسش ۳۴ . آیا زن بعد از عقد ازدواج، می‌تواند از سکونت در شهری خاص امتناع ورزد؟ همه مراجع: خیر، چنین حقی ندارد؛ مگر آنکه در ضمن عقد شرط کرده باشد [و یا عقد بر این توافق واقع شده باشد]. [۹۳]

ازدواج مجدد

پرسش ۳۵ . آیا مرد متأهل، می‌تواند بدون اجازه همسرش، با زن دیگری ازدواج موقت یا دائم کند؟ همه مراجع: آری، می‌تواند و اجازه همسر اول لازم نیست. [۹۴]

پرسش ۳۶ . آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج، شرط کند که شوهر او همسر دوم اختیار نکند؟ آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: خیر، این شرط صحیح و نافذ نیست؛ ولی اگر شرط کند که زن وکیل شوهر باشد چنانچه شوهر ازدواج مجدد کند، خود را طلاق دهد، صحیح است. [۹۵]

آیات عظام تبریزی، سیستانی و صافی: آری، این شرط صحیح و نافذ است و اگر شوهر بعد از ازدواج به این شرط عمل نکرد و ازدواج مجدد نمود، گناه کرده است. [۹۶]

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، این شرط صحیح و نافذ نیست؛ ولی اگر شرط کند که زن وکیل شوهر باشد چنانچه شوهر ازدواج مجدد کند، خود را طلاق دهد، صحیح است. [۹۷]

پرسش ۳۷ . آیا زن می‌تواند مهریه خود را با شوهرش مصالحه کند که با زن دیگری ازدواج نکند؟ آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر شوهر این مصالحه را بپذیرد، احتیاط واجب آن است که با زن دیگری ازدواج نکند. [۹۸]

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی، مکارم و وحید: اگر شوهر این مصالحه را بپذیرد، واجب است با زن دیگری ازدواج نکند. [۹۹]

ازدواج در سفر

پرسش ۳۸ . آیا مرد متأهل می‌تواند در مسافرت، بدون اجازه همسرش با زنان اهل کتاب ازدواج موقت کند؟ آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و مکارم: آری، می‌تواند؛ ولی کراهت دارد. [۱۰۰]

آیه‌الله تبریزی: خیر بدون اجازه همسر اول جایز نیست؛ مگر آنکه شخص در غربت باشد و اجازه گرفتن از همسر اول ممکن نباشد و بخواهد او را برای مدت کوتاهی صیغه کند. [۱۰۱]

آیه‌الله سیستانی: خیر، بدون اجازه همسر اول جایز نیست و با اجازه او هم بنابر احتیاط واجب جایز نیست. [۱۰۲]

آیه‌الله فاضل: اگر بخواهد برای مدت طولانی صیغه نماید - به گونه‌ای که عرفاً دارای دو همسر گردد - جایز نیست. اگر برای مدت کوتاهی ازدواج کند، بنابر احتیاط واجب جایز نیست؛ مگر در موارد ضرورت. [۱۰۳]

مهریه

مقدار مهریه

پرسش ۳۹ . مقدار مهریه چقدر باید باشد؟ آیا قرار دادن مهریه زیاد بر خلاف شرع است؟ همه مراجع: در دین اسلام برای مهریه، میزان خاصی به طور لزوم معین نشده است؛ بلکه بر اساس توافق و رضایت زن و شوهر انجام می‌گیرد. اما مستحب است که مقدار آن از مهرالسنه (پانصد درهم) بیشتر نگردد و نیز باید کمترین میزان آن، به مقداری باشد که در نظر عرف دارای ارزش باشد. [۱۰۴]

مهر السنه

پرسش ۴۰ . مقدار مهرالسنه را بیان کنید؟
همه مراجع: «مهر السنه»، مقدار مهری است که نبی اکرم (صلی الله علیه وآله) وسلم برای همسران خود و حضرت زهرا (علیها السلام) قرار دادند. مقدار آن پانصد درهم است و هر درهم، معادل ۱۲/۶ نخود نقره سکه دار است که در مجموع برابر ۶۳۰۰ نخود (یا ۲۶۲/۵ مثقال) می شود. قیمت آن در هر عصر، تابع نرخ همان زمان است. [۱۰۵]

حق مهریه

پرسش ۴۱ . تعیین مهریه حق چه کسی است؟ آیا حق دختر است یا پدر و مادر؟
همه مراجع: از نظر شرعی، تعیین مهریه حق دختر است؛ ولی مشاوره و رعایت احترام پدر و مادر و بستگان، کار بسیار پسندیده ای است. [۱۰۶]

ارث مهریه

پرسش ۴۲ . مهریه مرده به چه کسانی می رسد؟
همه مراجع: مهریه، دین و بدهی است که بر عهده شوهر می آید و باید آن را به زن بپردازد و چنانچه زن از دنیا برود، وارثان او می توانند از شوهرش مطالبه کنند. [۱۰۷]

پرسش ۴۳ . در صورتی که شوهر از دنیا برود و مالی نداشته باشد، آیا زن می تواند مهریه خود را از پدر یا مادر شوهرش مطالبه کند؟

همه مراجع: خیر، زن حق ندارد مهریه خود را از خانواده شوهرش بگیرد؛ چون مهریه دینی است که بر ذمه شوهر قرار گرفته است. [۱۰۸]

تبصره. اگر کسی غیر از شوهر، مهریه را بر عهده گرفته باشد، او ضامن است و زن باید از وی مطالبه کند.

مهریه به نرخ روز

پرسش ۴۴ . آیا پرداخت مهریه به همان مبلغی است که قبلاً معین شده و یا باید به نرخ روز محاسبه شود؟
آیات عظام امام، تبریزی، بهجت، سیستانی، فاضل و وحید: باید همان چیزی که معین شده، بپردازد. اگر اسکناس مهر قرار داده شد، همان مبلغ را بدهکار است و به روز محاسبه نمی شود. [۱۰۹]
آیه الله صافی: اگر فاصله زمانی به قدری طولانی باشد که اختلاف ارزش مهریه، زیاد و غیرمتعارف باشد - به طوری که در نظر عرف پرداخت آن، به مبلغ سابق بدل آن محسوب نشود و در این مدت نیز زن مطالبه می کرده - باید به نرخ روز محاسبه شود. با وجود آن، احتیاط این است که دو طرف با مصالحه و تراضی رفع اختلاف کنند و در غیر این صورت، باید مرد همان مقدار مهر را که عقد بر آن خوانده شده، بپردازد. [۱۱۰]
آیه الله خامنه ای: اگر زمان زیادی بر مهریه گذشته باشد، احتیاط آن است که مصالحه کنند و چنانچه قانون معتبری در میان است، باید مراعات شود. [۱۱۱]
آیه الله مکارم: اگر فاصله زمانی به قدری زیاد باشد که ارزش پول، فوق العاده کاهش یابد - به طوری که در نظر عرف ادای دین محسوب نشود، مانند مهریه های مربوط به ده، بیست سال قبل - باید معادل روز در نظر گرفته شود و یا لاقلاً مصالحه گردد. [۱۱۲]
آیه الله نوری: باید به نرخ روز محاسبه شود. [۱۱۳]

پرسش ۴۵ . در عقد نامه، مهریه خانمی ذکر شده (مقدار بیست مثقال طلا، به قیمت ده هزار تومان) آیا مهریه بیست مثقال طلا است یا ده هزار تومان؟

همه مراجع: در فرض یاد شده، بیست مثقال طلا بر عهده شوهر است. [۱۱۴]

تغییر مهریه

پرسش ۴۶ . دختری را يك بار با ۵۰۰ هزار تومان و پس از چند ماه با مهریه سی سکه بهار آزادی عقد می خوانند؛ کدام مهریه بر عهده پسر است؟

همه مراجع: اگر عقد اول بر پانصد هزار تومان مهر خوانده شده، مهریه همین مقدار است و عقد دوم هیچ اثری ندارد و نوشتن سی سکه در قبالة محضری، هیچ حقی برای زن ایجاد نمی‌کند؛ مگر آنکه در ضمن عقد لازم دیگری، شرط کنند که سی سکه بر مهریه اول اضافه گردد. [۱۱۵]

بخشش مهریه

پرسش ۴۷. آیا زن می‌تواند پیش از خواندن عقد موقت، مهریه خویش را ببخشد و خطبه عقد را بدون ذکر مهریه بخواند؟ همه مراجع: خیر، عقد موقت بدون ذکر مهر باطل است؛ ولی می‌تواند بعد از عقد آن را ببخشد. [۱۱۶]

پرسش ۴۸. اگر مهریه زن عین خارجی (مانند خانه، ماشین و...) باشد و سپس آن را به شوهر ببخشد، آیا می‌تواند دوباره آن را پس بگیرد؟ همه مراجع (به جز تبریزی و صافی): اگر هنوز عین خارجی در اختیار شوهر است و آن را به دیگری واگذار نکرده، می‌تواند دوباره آن را پس بگیرد؛ هر چند نگرفتن بهتر است. [۱۱۷]

آیات عظام تبریزی و صافی: اگر آن را در اختیار شوهر قرار داده باشد، بنا بر احتیاط واجب، نمی‌تواند آن را پس بگیرد. [۱۱۸]

پرسش ۴۹. اگر زن مهریه خود را - که در ذمه شوهر است - به او ببخشد، بعد پشیمان شود؛ آیا می‌تواند آن را از شوهر طلب کند؟ همه مراجع: اگر مهریه در ذمه شوهر بوده و ابرا کرده (بخشیده) است، نمی‌تواند از او مطالبه کند. [۱۱۹]

مطالبه مهریه

پرسش ۵۰. آیا زن به مجرد اجرای عقد ازدواج، می‌تواند مهریه را مطالبه کند؟ همه مراجع: در صورتی که هنگام خواندن عقد برای پرداخت مهر، مدتی معین نکرده باشند و مرد نیز قدرت و توانایی مالی داشته باشد؛ می‌تواند مهر خود را از او مطالبه کند. [۱۲۰]

پرسش ۵۱. اگر زن مهریه خود را از شوهر مطالبه کند، وظیفه او چیست؟ همه مراجع: اگر برای مهریه مدت تعیین نشده، چنانچه بتواند بدهی او را بدهد، باید در اسرع وقت آن را بپردازد و اگر تأخیر بیندازد گناهکار است.

پرسش ۵۲. اگر زن بعد از نزدیکی، مهرش را از شوهر بطلید؛ ولی او قادر به پرداخت آن نباشد، تکلیف چیست؟ همه مراجع: اگر شوهر به جز خانه و اثاثیه آن و چیزهای دیگری که به آنها نیاز دارد و یا در شأن او است، چیز دیگری نداشته باشد؛ زن نمی‌تواند مهر خود را از او مطالبه کند؛ بلکه باید صبر کند تا او بتواند بدهی خود را بپردازد. [۱۲۱]

مهریه مشروط

پرسش ۵۳. اگر مردی، هنگام اجرای عقد ازدواج، شرط کند که در صورت توانایی، مهریه را بپردازد، آیا زن می‌تواند در حال ناداری تقاضای مهریه کند؟ همه مراجع: خیر، در صورت عدم توانایی شوهر، زن حق مطالبه ندارد. [۱۲۲]

مهریه نامزد

پرسش ۵۴. دختری که در دوران عقد تا عروسی، در خانه پدر زندگی می‌کند، آیا می‌تواند مهریه خود را بخواهد؟ همه مراجع: در صورتی که هنگام خواندن عقد، برای پرداخت مهریه مدتی معین نکرده باشند و مرد نیز توانایی مالی داشته باشد؛ می‌تواند مهریه خود را از او مطالبه کند. [۱۲۳]

مهریه و تمکین

پرسش ۵۵. اگر مرد بعد از ازدواج، قدرت پرداختن مهریه را نداشته باشد، آیا زن می‌تواند از نزدیکی او ممانعت کند؟ همه مراجع: اگر در عقد ازدواج برای پرداخت مهریه، مدت معین نشده باشد، زن می‌تواند از نزدیکی شوهر جلوگیری کند؛ ولی اگر پیش از گرفتن مهریه، به نزدیکی راضی شود و شوهر با او نزدیکی کند، دیگر نمی‌تواند بدون عذر شرعی از نزدیکی او ممانعت نماید. [۱۲۴]

مهریه زن بیوه

پرسش ۵۶ . اگر به اعتقاد اینکه، دختر باکره است با او ازدواج کند؛ آن‌گاه بعد از عقد متوجه شود که بکارتش از بین رفته؛ آیا عقد صحیح است؟
همه مراجع: آری، عقد صحیح است و باید مقدار تفاوت مهریه دختر باکره و غیر باکره را - که همانند و هم شأن او هستند - در نظر گرفت و به نسبت آن از مهریه او کم کرد. به عنوان مثال اگر مهریه این دختر صد سکه و مهریه دختر باکره هم شأن او، هشتاد سکه و مهریه دختر غیرباکره هم شأن او شصت سکه طلا باشد؛ در این صورت شوهر می‌تواند، ۷۵ سکه طلا به همسرش بدهد. [۱۲۵]

مهریه زن نازا

پرسش ۵۷ . اگر زن نازا باشد و مرد او را طلاق بدهد، آیا حق دریافت مهریه را دارد؟
همه مراجع: نازایی عیب محسوب نمی‌شود و زن حق دریافت تمام مهریه را دارد. [۱۲۶]

مهریه عقد منفسخ

پرسش ۵۸ . اگر بعد از ازدواج، معلوم شود که زن عیبی دارد که شوهر می‌تواند عقد را فسخ کند؛ آیا زن هنگام فسخ عقد حق مطالبه مهر را دارد؟
همه مراجع: اگر مرد پیش از نزدیکی عقد را فسخ کند، زن حق دریافت چیزی را ندارد؛ ولی اگر بعد از نزدیکی باشد، زن می‌تواند تمام مهر خود را از شوهر بگیرد. [۱۲۷]

پرسش ۵۹ . اگر بعد از عقد ازدواج، معلوم شود که مرد عیبی دارد که زن می‌تواند عقد را فسخ کند؛ آیا در این هنگام حق مطالبه مهریه را دارد؟
همه مراجع: اگر بعد از نزدیکی عقد را فسخ کند، می‌تواند تمام مهر خود را از شوهر بگیرد. اما اگر پیش از نزدیکی باشد، حق دریافت چیزی را ندارد؛ مگر اینکه شوهرش عین باشد که در این صورت، می‌تواند نصف مهر خود را از او بگیرد. [۱۲۸]
تصره. «عنین» به مردی گویند که توان آمیزش جنسی را ندارد.

مهریه در عقد موقت

پرسش ۶۰ . اگر زن در عقد موقت تمکین نکند، آیا می‌تواند مهریه خود را از شوهر مطالبه کند؟
همه مراجع: به هر مقداری که در این مدت تعیین شده، تمکین نکند؛ به نسبت از مهریه او، کاسته خواهد شد. [۱۲۹]

پرسش ۶۱ . اگر در عقد موقت، شوهر مدت را ببخشد، آیا مهری بر عهده او است؟
همه مراجع: اگر با او نزدیکی کرده باشد، باید تمام مهر را بدهد و اگر نزدیکی نکرده، نصف آن را باید بپردازد. [۱۳۰]

سقوط مهریه

پرسش ۶۲ . اگر زن از حقوق شرعی و واجب شوهر سرپیچی کند، آیا مرد می‌تواند مهریه او را ندهد؟
همه مراجع: خیر، حق ندارد به این بهانه مهریه او را ندهد. [۱۳۱]

کفالت مهریه

پرسش ۶۳ . اگر مادر یا پدر شوهر مهریه عروس را قبول کنند، آیا پرداختن آن بر عهده او است یا شوهر؟
همه مراجع: هر کس مهریه دختر را قبول کند، بر عهده او است. [۱۳۲]
تصره. البته بهتر است، نخست آن را به داماد ببخشد.

شیربها و جهیزه

شیربها

پرسش ۶۴ . در برخی محیطها، مرسوم است که خانواده عروس، پولی را به عناوین مختلف (مانند شیربها) از داماد می‌گیرند، حکم آن چیست؟
همه مراجع: اگر آن را به عنوان جعاله در مقابل عمل مباحی دریافت کنند (مانند اینکه پدر یا برادر دختر برای وساطت، پول می‌گیرند تا رضایت او را کسب کنند و یا اینکه خود داماد، مبلغی را با رضایت کامل به آنان می‌بخشد) در این صورت دریافت آن حلال است. اما اگر داماد آن را با میل و رضایت نمی‌دهد؛ بلکه برای این است که خانواده عروس مانع ازدواج آنان نشوند، در این صورت دریافت آن حرام است [۱۳۳].

پرسش ۶۵ . آیا شیر بهایی که داماد به خانواده عروس داده است، می‌تواند بعد از عقد از آنان باز پس بگیرد؟
همه مراجع: اگر با رضایت تمام بخشیده و عین مال هم هنوز باقی است و یا اینکه اصلاً با میل و رضایت نداده، می‌تواند از آنان پس بگیرد. اما اگر به عنوان جعاله داده نمی‌تواند. [۱۳۴]

جهیزیه

پرسش ۶۶ . جهیزیه ای که دختر با خود به خانه شوهر می‌آورد، از آن کیست؟ اگر او از شوهرش جدا شود، آیا می‌تواند آنها را با خود ببرد؟
همه مراجع: جهیزیه، ملك دختر است و می‌تواند آن را با خود ببرد. [۱۳۵]

پرسش ۶۷ . جهیزیه ای که پدر به دخترش داده، آیا می‌تواند باز پس بگیرد؟
همه مراجع: اگر به دخترش تمليك کرده و یا بخشیده است، نمی‌تواند آن را باز پس بگیرد. [۱۳۶]

هزینه عروسی

پرسش ۶۸ . مرد هنگام خرید، مخارجی را برای همسرش هزینه می‌کند؛ حال اگر عقد به هم بخورد، می‌تواند آن را مطالبه کند؟
همه مراجع: اگر عین آن اموال موجود باشد، می‌تواند مطالبه کند. [۱۳۷]

حقوق مرد

خروج زن با اجازه

پرسش ۶۹ . آیا زن می‌تواند بدون اجازه شوهر، از منزل خارج شود؟
همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): خیر، بیرون رفتن از منزل، بدون اجازه شوهر جایز نیست؛ مگر اینکه برای واجب شرعی باشد و یا ضرورتی ایجاب کند. [۱۳۸]
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنا بر احتیاط واجب بیرون رفتن از منزل، بدون اجازه شوهر جایز نیست؛ مگر اینکه برای واجب شرعی باشد یا ضرورتی ایجاب کند. [۱۳۹]
تصره. هر چند در کلام برخی از مراجع تقلید، استثنای بالا بیان نشده است؛ ولی بی‌شك آن را قبول دارند.

خروج از منزل

پرسش ۷۰ . در جایی که بیرون رفتن زن با حق شوهر منافات نداشته باشد (مانند اینکه شوهر سر کار است)، آیا باز اجازه او لازم است؟
همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، اجازه شوهر در این فرض نیز لازم است. [۱۴۰]
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنا بر احتیاط واجب، در این فرض نیز اجازه شوهر لازم است. [۱۴۱]

اجبار زن

پرسش ۷۱ . اگر شوهر از روی لجاجت و انتقام‌گیری از زن، اجازه بیرون رفتن به او ندهد، آیا اطاعت از او واجب است؟
همه مراجع: هر چند انتقام‌گیری و اذیت کردن از سوی مرد، بر خلاف اخلاق اسلامی است؛ ولی اگر به هر جهت اجازه ندهد، زن باید اطاعت کند. [۱۴۲]

شرط اجازه خروج

پرسش ۷۲ . آیا زن می‌تواند در عقد شرط کند که شوهر بر او ولایت نداشته باشد و بدون اجازه او از خانه بیرون رود؟ همه مراجع: خیر، این شرط نافذ نیست. [۱۴۳]

پرسش ۷۳ . آیا زن در ضمن عقد می‌تواند شرط کند که شوهر پس از عقد، اجازه خروج از منزل را به عهده او بگذارد؟ آیات عظام امام و بهجت: خیر، نمی‌تواند چنین شرطی کند و این شرط باطل است. [۱۴۴]
آیات عظام تبریزی و سیستانی: نمی‌تواند چنین شرطی کند؛ ولی می‌تواند شرط کند که شوهر بعد از ازدواج، اجازه بیرون رفتن از منزل را به او بدهد. [۱۴۵]

اجازه غیابی

پرسش ۷۴ . اگر کسی به شوهرش دسترسی ندارد، برای مسافرت و بیرون رفتن از منزل چه باید بکند؟ همه مراجع: تنها برای کارهای واجب و ضروری زندگی، می‌تواند بیرون برود؛ مگر اینکه اطمینان داشته باشد شوهرش با رفتن او مخالف نیست. [۱۴۶]

اجازه خروج و مهریه

پرسش ۷۵ . چنانچه مرد مهریه زن را به هر علتی نپردازد، آیا برای خروج از منزل نیاز به اذن شوهر است؟ همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید از شوهر اجازه بگیرد. [۱۴۷]
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنا بر احتیاط واجب، باید از شوهر اجازه بگیرد. [۱۴۸]

رضایت شوهر

پرسش ۷۶ . آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است، کفایت می‌کند، یا اینکه باید از او اجازه بگیرد؟ همه مراجع: اگر می‌داند که شوهر راضی است، کفایت می‌کند و اجازه گرفتن لازم نیست. [۱۴۹]

محدوده اجازه

پرسش ۷۷ . اگر خانمی از شوهرش اجازه گرفت که به محلی برود، آیا می‌تواند از آنجا به محل دیگری (مانند خانه پدر و مادر و...) نیز برود؟ همه مراجع: به همان اندازه که اجازه داده، باید عمل کند و نسبت به محل دیگر، باید رضایت شوهر احراز گردد. [۱۵۰]

اجازه ادامه تحصیل

پرسش ۷۸ . هنگام ازدواج (در ضمن عقد) با شوهرم شرط کردم که اجازه ادامه تحصیل در دانشگاه را به من بدهد؛ آیا اکنون می‌تواند از شرط خود دست بردارد؟ همه مراجع: خیر؛ شما می‌توانید بدون اجازه شوهرتان، به تحصیل ادامه دهید. [۱۵۱]

پرسش ۷۹ . دختر و پسری با یکدیگر ازدواج کرده‌اند زن می‌خواهد برای ادامه تحصیل به دانشگاه برود؛ شوهرش اجازه نمی‌دهد، وظیفه زن چیست؟

همه مراجع (به جز مکارم و تبریزی): بدون اجازه شوهر جایز نیست. [۱۵۲]

آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب، بدون اجازه شوهر جایز نیست. [۱۵۳]

آیه‌الله مکارم: اگر موجب تضییع حق شوهر نشود، اشکال ندارد (هر چند بهتر است رضایت او را جلب کند). [۱۵۴]

شرط ادامه تحصیل

پرسش ۸۰ . مردی با دختری دانشجوی ازدواج می‌کند؛ آیا پس از آن، شوهر می‌تواند او را از ادامه تحصیل باز دارد؟ همه مراجع (به جز نوری): اگر در ضمن عقد، شرط نشده که زن به تحصیل خود ادامه دهد و یا عقد بر طبق این شرط و توافق واقع نشده است، زن نمی‌تواند بدون اذن شوهر، از منزل خارج شود. در غیر این صورت، می‌تواند به تحصیل خود ادامه دهد. [۱۵۵]

آیه‌الله نوری: اگر تحصیل دختر باعث تضییع حق شوهر نباشد، می‌تواند بدون اذن او به تحصیل خود ادامه دهد. [۱۵۶]

اجازه شغل

پرسش ۸۱ . در جایی که شوهر نتواند مخارج زن و بچه را تأمین کند، آیا زن می‌تواند بدون اجازه او شغلی را انتخاب کرده و از منزل بیرون رود؟
همه مراجع: در فرض یاد شده، برای بیرون رفتن از منزل - به مقداری که تأمین معاش و نیازهای زندگی بر آن توقف دارد - اجازه شوهر لازم نیست. [۱۵۷]

پرسش ۸۲ . اگر بعد از ازدواج، زن شغلی را انتخاب کند و شوهر هم رضایت دهد؛ آیا بعد از مدتی می‌تواند مانع ادامه شغل او شود؟
همه مراجع: اگر زن با اجازه شوهر، قراردادی با اداره یا مؤسسه‌ای بسته است؛ تا هنگامی که قرارداد پایان نیافته، شوهر حق ممانعت ندارد. [۱۵۸]

اجازه ادامه کارمندی

پرسش ۸۳ . مردی با زن کارمند ازدواج می‌کند، آیا پس از ازدواج می‌تواند او را از ادامه کار باز دارد؟
همه مراجع (به جز سیستانی، فاضل و نوری): اگر در ضمن عقد شرط نشده که زن به کار خود مشغول باشد و یا عقد بر طبق این شرط و توافق واقع نشده است؛ زن نمی‌تواند بدون اذن شوهر از منزل خارج شود. در غیر این صورت می‌تواند به کار خود ادامه دهد. [۱۵۹]
آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر شوهر پیش از ازدواج می‌دانسته که همسرش کارمند دولت و یا مؤسسه‌ای است و با این حال اقدام به ازدواج کرده، حق ممانعت از ادامه کار او را ندارد. [۱۶۰]
آیه‌الله نوری: اگر کار او باعث تضییع حق شوهر نباشد، می‌تواند به کار خود ادامه دهد و اجازه او لازم نیست. [۱۶۱]

مسافرت زن

پرسش ۸۴ . چنانچه زنی بدون اجازه شوهرش، با پدر و مادرش مسافرت کند؛ تکلیف نماز او چه می‌شود؟
همه مراجع (به جز مکارم): اگر سفر او واجب نباشد، نمازش تمام است و اگر مانند سفر حج واجب باشد، اجازه شوهر لازم نیست و باید نماز را شکسته بخواند. [۱۶۲]
آیه‌الله مکارم: اگر سفر او واجب نباشد، بنا بر احتیاط واجب نمازش تمام است و اگر مانند سفر حج واجب باشد، اجازه شوهر لازم نیست و باید نماز را شکسته بخواند. [۱۶۳]

اجازه دوران عقد

پرسش ۸۵ . آیا در دوران عقد - که دختر در خانه پدر و مادر زندگی می‌کند - برای بیرون رفتن از خانه اجازه شوهر لازم است؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و نوری: آری، در این فرض برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است. [۱۶۴]
آیات عظام تبریزی و وحید: خیر، در این فرض اجازه شوهر، لازم نیست. [۱۶۵]
آیه‌الله فاضل: در این فرض بنا بر احتیاط واجب، برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است. [۱۶۶]
آیه‌الله سیستانی: اگر در شهری که زندگی می‌کنند، متعارف این است که دختر در این مدت از شوهر اجازه نمی‌گیرد؛ در این صورت برای بیرون رفتن، اجازه او لازم نیست و در غیر این صورت، باید اجازه بگیرد. [۱۶۷]
تبصره، اگر زن در ضمن عقد، شرط کرده باشد که در این مدت، بدون اجازه او بیرون رود و یا عقد بر این توافق قبلی واقع شده باشد؛ در این صورت به فتوای همه مراجع، این شرط نافذ است و دیگر اجازه شوهر لازم نیست.

اجازه صله رحم

پرسش ۸۶ . اگر شوهری، همسرش را از صله رحم - به ویژه دیدار والدین - منع کند، تکلیف زن چیست؟
همه مراجع: خیر، نمی‌تواند بدون اجازه شوهر به دیدار آنان برود و صله رحم منحصر به رفت و آمد نیست؛ بلکه با احوال پرسی و پیغام فرستادن از طریق تلفن، نامه و مانند آن نیز محقق می‌شود. [۱۶۸]

پرسش ۸۷ . اگر مرد به همسرش بگوید حق رفت و آمد با مادر و خواهر و... را نداری؛ آیا زن می‌تواند آنان را به منزلش دعوت کند؟

همه مراجع: اگر خانه ملك شوهر باشد، زن حق ندارد بدون اجازه او، آنان را به منزل دعوت کند؛ ولی اگر خانه و اثاثیه آن ملك زن باشد، اجازه او لازم نیست. [۱۶۹]

پرسش ۸۸ . آیا شوهر حق دارد زن را مجبور کند به منزل خویشاوندان خاصی برود؟ آیا اطاعت زن در این امور واجب است؟ همه مراجع: خیر، اطاعت از شوهر در این گونه امور واجب نیست؛ ولی بهتر است زن رضایت شوهر را به دست آورد. [۱۷۰]

تبصره. اطاعت از شوهر در اموری که به تمکین و استمتاع بر نمی‌گردد، واجب نیست.

روزه مستحبی زن

پرسش ۸۹ . آیا برای گرفتن روزه‌های مستحبی، اجازه شوهر لازم است؟ همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): اگر با حق زناشویی شوهر منافات داشته باشد، بنا بر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اما اگر شوهر او را از روزه گرفتن باز دارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او منافات نداشته باشد. [۱۷۱]

آیات عظام بهجت و مکارم: بنا بر احتیاط واجب، باید از شوهر اجازه بگیرد؛ هر چند با حق زناشویی او منافات نداشته باشد. [۱۷۲]

آیه‌الله صافی: اگر با حق شوهر منافات داشته باشد، باید از شوهر اجازه بگیرد و اگر منافات نداشته باشد، بنا بر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اگر شوهر، او را از روزه گرفتن باز دارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او هم منافات نداشته باشد. [۱۷۳]

اجازه جلسات مذهبی

پرسش ۹۰ . شوهر من احکام شرعی را نمی‌داند؛ آیا می‌توانم بدون اجازه او به جلسات مذهبی رفته و این مسائل را یاد بگیرم؟ همه مراجع: اگر فراگیری مسائل شرعی، از واجبات است و زن برای یادگیری آن، راهی جز رفتن به این جلسات ندارد؛ به مقدار واجب می‌تواند بیرون برود و اجازه شوهر لازم نیست. [۱۷۴]

اجازه راهپیمایی

پرسش ۹۱ . آیا حضور در مراسم مذهبی (مثل نماز جمعه و راهپیمایی) نیاز به اجازه شوهر دارد؟ همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید با اجازه شوهر باشد. [۱۷۵]

آیات عظام تبریزی و مکارم: بنا بر احتیاط واجب، باید با اجازه شوهر باشد. [۱۷۶]

اجازه اعتکاف

پرسش ۹۲ . آیا زن برای رفتن به اعتکاف، نیاز به اجازه شوهر دارد؟ اگر بدون اجازه برود، آیا اعتکافش صحیح است؟ امام: زن باید با اجازه شوهرش، به اعتکاف برود و اگر اجازه ندهد - چنانچه باعث تزییع حق [زناشویی] او شود - بنا بر احتیاط واجب، اعتکافش باطل است و اگر با حق او منافات نداشته باشد، اعتکافش صحیح است. [۱۷۷]

آیات عظام فاضل و وحید: زن باید با اجازه شوهرش، به اعتکاف برود و اگر اجازه ندهد - چنانچه باعث تزییع حق [زناشویی] او شود - اعتکافش باطل است و اگر با حق او منافات نداشته باشد، اعتکافش صحیح است. [۱۷۸]

آیات عظام بهجت و تبریزی: زن باید با اجازه شوهرش، به اعتکاف برود و اگر اجازه ندهد - چنانچه باعث تزییع حق [زناشویی] او شود - اعتکافش باطل است. اما اگر با حق او منافات نداشته باشد، بنا بر احتیاط واجب باطل است. [۱۷۹]

آیات عظام سیستانی و صافی: زن باید با اجازه شوهرش از منزل بیرون رود و اگر اجازه ندهد، اعتکافش باطل است (هر چند باعث تزییع حق زناشویی او نشود). [۱۸۰]

آیه‌الله مکارم: بنا بر احتیاط واجب، زن باید با اجازه شوهرش به اعتکاف رود و اگر اجازه ندهد - چنانچه باعث تزییع حق [زناشویی] او شود - بنا بر احتیاط واجب اعتکافش باطل است. [۱۸۱]

آیه‌الله نوری: زن باید با اجازه شوهرش به اعتکاف برود و اگر اجازه ندهد - چنانچه باعث تزییع حق [زناشویی] او شود - اعتکافش باطل است. اما اگر با حق او منافات نداشته باشد، اعتکافش صحیح است؛ مگر آنکه روزه او در اعتکاف مستحبی باشد. [۱۸۲]

اهدای خون

پرسش ۹۳ . آیا اهدای خون نیاز به اجازه شوهر دارد؟
همه مراجع: در اهدای خون اجازه شوهر لازم نیست؛ ولی برای بیرون رفتن از منزل اجازه او شرط است. [۱۸۳]

اجازه عکس گرفتن

پرسش ۹۴ . آیا جایز است زن در جشن‌های عروسی، بدون اجازه شوهرش عکس ببیند؟
همه مراجع: اگر عکس گیرنده زن و یا محرم باشد و ظاهر کننده او را نشناسد و باعث مفسده نیز نباشد، عکس انداختن اشکال ندارد و اجازه شوهر در اینجا لازم نیست. [۱۸۴]

اجازه در ازدواج موقت

پرسش ۹۵ . آیا در ازدواج موقت هم برای بیرون رفتن از منزل، اجازه شوهر لازم است؟
همه مراجع (به جز تبریزی): اگر به واسطه بیرون رفتن، حق شوهر از بین می‌رود، باید اجازه بگیرد. در غیر این صورت، گرفتن اجازه لازم نیست (هرچند بهتر است اجازه بگیرد). [۱۸۵]
آیه‌الله تبریزی: اگر به واسطه بیرون رفتن، حق شوهر از بین می‌رود، باید اجازه بگیرد و چنانچه حق او از بین نمی‌رود، بنا بر احتیاط [واجب] بدون اذن او بیرون نرود. [۱۸۶]

تمکین

تمکین زن

پرسش ۹۶ . تمکین زن نسبت به شوهر چه مقدار باید باشد؟
همه مراجع: اگر عذر شرعی (مانند حیض، ضرر برای سلامتی بدن و...) نداشته باشد و شوهر بخواهد، باید تمکین کند. [۱۸۷]

پرسش ۹۷ . اگر مرد گناهی انجام دهد، آیا زن می‌تواند به عنوان نهی از منکر نسبت به او تمکین نکند؟
همه مراجع: هر چند نهی از منکر با رعایت مراتب و شرایطش واجب است؛ ولی زن حق ندارد از راه عدم تمکین، نهی از منکر کند. [۱۸۸]

پرسش ۹۸ . اگر مرد به هر علتی اجازه ادامه تحصیل و مانند آن را به زن ندهد، آیا زن هم می‌تواند نسبت به او تمکین نکند؟
همه مراجع: در فرض یاد شده، زن چنین حقی ندارد و باید تمکین کند. [۱۸۹]

اطاعت در پوشش

پرسش ۹۹ . آیا زن در انتخاب پوشش، باید مطیع همسرش باشد؟
همه مراجع: خیر، اطاعت زن از شوهر، تنها در حقوق زناشویی و بیرون رفتن از منزل است و در امور دیگر، اطاعت از او واجب نیست. [۱۹۰]

اطاعت شوهر

پرسش ۱۰۰ . اگر شوهر پوشیدن لباس و یا آرایش خاصی را از همسرش درخواست کند، آیا اطاعت او بر زن واجب است؟
همه مراجع: اگر این درخواست در راستای استمتاع باشد و یا ترك آن باعث نفرت شوهر گردد، بر زن واجب است اطاعت کند. در غیر این صورت، واجب نیست. [۱۹۱]

نشوز زن

پرسش ۱۰۱ . زن با چند مرتبه اطاعت نکردن در وظایف واجب خود، نسبت به شوهر ناشزه می‌شود؟

همه مراجع: اگر بدون عذر از وظایف واجب خود سرپیچی کند، در همان مرتبه اول نشوز محقق می‌شود؛ ولی اگر توبه نموده و از شوهر اطاعت کند، نشوز برداشته می‌شود. [۱۹۲]

اطاعت در آرایش

پرسش ۱۰۲. اگر شوهری از همسرش بخواهد که برای بیرون از منزل آرایش کند، آیا اطاعت او لازم است؟ همه مراجع: خیر، اطاعت او در اینجا لازم نیست. [۱۹۳]

پرسش ۱۰۳. اگر شوهر از زن خود بخواهد که برایش آرایش کند؛ آیا اطاعت او در این زمینه هم واجب است؟ همه مراجع: اگر شوهر درخواست کند، اطاعت او در این زمینه واجب است. [۱۹۴]

تصرفات زن

نذر مالی زن

پرسش ۱۰۴. آیا زن می‌تواند بدون اذن شوهر از مال خودش نذر کند؟ آیات عظام امام و خامنه‌ای: خیر، نذر زن در اموال خودش نیز بدون اذن شوهر صحیح نیست. [۱۹۵] آیه‌الله بهجت: نذر زن بدون اذن شوهر، بنابر احتیاط واجب صحیح نیست (حتی در اموال خودش). [۱۹۶] آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و اگر مزاحم نباشد، احتیاط مستحب آن است که با اجازه او باشد (حتی در اموال خودش). [۱۹۷] آیات عظام سیستانی، صافی و وحید: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و بنابر احتیاط واجب در اموال خودش نیز - غیر از حج، زکات، صلّه رحم و احسان به پدر و مادر - با اذن شوهر نذر کند. [۱۹۸] آیه‌الله فاضل: اگر نذر زن، مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و اگر مزاحم نباشد، احتیاط واجب آن است که با اذن او باشد؛ به خصوص در نذر اموال (هر چند متعلق به اموال خودش باشد). [۱۹۹] آیه‌الله نوری: آری، نذر زن از مال خودش بدون اذن شوهر صحیح است. [۲۰۰]

نذر زن

پرسش ۱۰۵. اگر زن بدون اذن شوهر نذر کند و بعد از او اجازه بگیرد، آیا این نذر صحیح است؟ آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و نوری: خیر، اجازه بعد از نذر فایده ندارد. [۲۰۱] آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: آری، اجازه بعد از نذر هم کافی است. [۲۰۲]

پرسش ۱۰۶. حکم نذر زن، بدون اجازه شوهر چیست؟ آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: نذر زن بدون اجازه شوهر، باطل است. [۲۰۳] آیه‌الله بهجت: نذر زن بنابر احتیاط واجب، بدون اجازه شوهر باطل است. [۲۰۴] آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او باطل است و اگر مزاحم نباشد، احتیاط مستحب آن است که با اجازه او باشد. [۲۰۵] آیه‌الله فاضل: نذر زن اگر با حق زناشویی شوهر منافات داشته باشد، بدون اجازه او باطل است و اگر منافات نداشته باشد، احتیاط واجب آن است که با اجازه او باشد (به ویژه در نذر مال). [۲۰۶] آیات عظام سیستانی، صافی و وحید: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و بنابر احتیاط واجب در اموال خودش نیز - غیر از حج، زکات، صلّه رحم و احسان به پدر و مادر - با اذن شوهر نذر کند. [۲۰۷]

تصرف در مال شوهر

پرسش ۱۰۷. آیا زن می‌تواند در اموال شوهر، بدون اجازه او تصرف کند؟ همه مراجع: خیر، باید اجازه بگیرد. [۲۰۸]

تصرفات مالی زن

پرسش ۱۰۸ . آیا شوهر می‌تواند همسر را از تصرف در اموال خودش، نهی کند؟
همه مراجع: خیر، زن می‌تواند هر گونه تصرفی در اموال خود انجام دهد و اجازه شوهر لازم نیست (هر چند بهتر است اجازه بگیرد). [۲۰۹]
تیصره. در مورد نذر زن از اموال خودش، به مسئله نذر زن مراجعه شود.

بخشش زن

پرسش ۱۰۹ . آیا بخشش زن از مال خودش، باید با اجازه شوهر باشد؟
همه مراجع: خیر، اذن شوهر در اینجا لازم نیست. [۲۱۰]

برپایی مراسم جشن

پرسش ۱۱۰ . آیا زن می‌تواند از پولی که شوهرش به او می‌دهد، بدون اجازه او مراسم روضه‌خوانی و مولودی و مانند آن برپا کند؟
همه مراجع: خیر، باید با اجازه شوهر باشد؛ مگر آنکه شوهر پول را به همسرش تملیک کرده و منزل و اثاثیه آن (فرش و مانند آن) نیز ملك زن باشد؛ در این فرض اجازه شوهر لازم نیست. [۲۱۱]

کارهای خانه

پرسش ۱۱۱ . آیا اطاعت از شوهر در انجام دادن کارهای خانه (از قبیل آشپزی و تمیز کردن خانه و...) واجب است؟
همه مراجع: خیر، از نظر شرعی انجام دادن کارهای خانه، بر زن واجب نیست. [۲۱۲]
تیصره. اگر شوهر در عقد ازدواج با همسرش شرط کند که کارهای منزل بر عهده او باشد؛ زن باید به این شرط عمل و از شوهر اطاعت کند.

پرسش ۱۱۲ . آیا زن می‌تواند بعد از گذشت چند سال از ازدواج، اجرت کار در منزل را از شوهر مطالبه کند؟
همه مراجع: اگر زن، کار در منزل را به قصد گرفتن اجرت انجام داده و به امر و درخواست شوهر بوده است؛ حق مطالبه اجرت را بر طبق ارزش آن در زمان کار دارد. [۲۱۳]

آمیزش زناشویی

آداب آمیزش

- پرسش ۱۱۳ . آداب و مستحبات آمیزش را بیان کنید؟
پاره‌ای از آداب و مستحبات آمیزش عبارتند از:
۱. تعجیل نکنند؛
 ۲. با وضو باشند؛
 ۳. قبل از آمیزش ملاحظه کنند؛
 ۴. در مکان پوشیده و پنهان باشند؛
 ۵. در زمانی باشد که زن میل به آمیزش دارد؛
 ۶. از خداوند فرزندی پاک و مبارك و سالم درخواست کنند؛
 ۷. تسمیه «بسم الله الرحمن الرحيم» و استعاذه «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» بگویند. [۲۱۴]

بهترین زمان آمیزش

- پرسش ۱۱۴ . مناسب‌ترین وقت و ساعت برای نزدیکی، چه زمانی است؟
مناسب‌ترین زمان‌های آمیزش عبارت است از:
۱. عصر روز جمعه،
 ۲. ظهر روز پنجشنبه،
 ۳. در شب اول ماه رمضان،

۴. شب‌های دوشنبه، سه شنبه، پنج شنبه و جمعه. [۲۱۵]

مکروهات آمیزش

- پرسش ۱۱۵ . مکروهات آمیزش چیست؟
در اوقات مواردی آمیزش مکروه است؛ از جمله:
۱. اول ظهر،
 ۲. مقابل قبله،
 ۳. پشت به قبله،
 ۴. در زیر آسمان،
 ۵. در حال ایستاده،
 ۶. در هنگام غروب آفتاب،
 ۷. در شب عید فطر و قربان،
 ۸. بعد از غذا و با شکم پر،
 ۹. در شبی که ماه گرفته باشد،
 ۱۰. در روزی که خورشید گرفته باشد،
 ۱۱. در حالی که بچه ناظر آنها باشد،
 ۱۲. در حال احتلام پیش از غسل یا وضو، [۲۱۶]
 ۱۳. بعد از طلوع فجر تا طلوع خورشید،
 ۱۴. در حالی که هر دو کاملاً عریان باشند. [۲۱۷]

محرمات آمیزش

- پرسش ۱۱۶ . محرمات آمیزش چیست؟
موارد و زمان‌هایی که نزدیکی در آنها حرام است، عبارت است از:
۱. در حال احرام،
 ۲. زمان نفاس،
 ۳. در حال اعتکاف،
 ۴. دوران قاعدگی،
 ۵. در حال روزه واجب،
 ۶. زمانی که زن کمتر از نه سال داشته باشد،
 ۷. جایی که طواف و نماز نساء در حج را به جا نیاورده باشد. [۲۱۸]

تکرار آمیزش

- پرسش ۱۱۷ . آیا انسان می‌تواند در يك شب، چند بار با همسرش مجامعت کند؟
همه مراجع: آری، جایز است؛ مگر آنکه افراط در این امر، برای سلامتی زن ضرر داشته باشد. [۲۱۹]
- پرسش ۱۱۸ . مرد تا چه مدت می‌تواند عمل زناشویی را نسبت به همسرش را ترك کند؟
همه مراجع (به جز مکارم): حد آن چهار ماه است و بیشتر از آن، نمی‌تواند نزدیکی با همسرش را ترك کند. [۲۲۰]
- آیه‌الله مکارم: حد آن چهار ماه است و بیشتر از آن نمی‌تواند نزدیکی با همسرش را ترك کند؛ بلکه اگر زن جوان باشد و در این مدت بیم آن می‌رود که به گناه بیفتد؛ احتیاط واجب آن است که طوری رفتار کند که او به گناه نیفتد. [۲۲۱]
- پرسش ۱۱۹ . در چه صورت، مرد باید حداقل هر چهار شب يك شب در بستر زن دائمی بخوابد؟
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، مکارم و نوری: اگر مرد بیش از يك زن دارد، واجب است حداقل هر چهار شب، يك شب در بستر یکی از آنان بخوابد و اگر يك زن دارد، رعایت آن لازم نیست؛ ولی حق ندارد او را طوری رها کند که نه مثل زن شوهردار باشد و نه مثل زن بی‌شوهر. [۲۲۲]
- آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل و وحید: اگر مرد بیش از يك زن دارد، واجب است حداقل هر چهار شب، يك شب در بستر یکی از آنان بخوابد و اگر يك زن دارد، بنا بر احتیاط [واجب] رعایت آن لازم است. [۲۲۳]

نزدیکی از پشت

پرسش ۱۲۰ . حکم نزدیکی با همسر از پشت چگونه است؟
همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی و وحید): کراهت شدید دارد. [۲۲۴]
آیه‌الله سیستانی: اگر زن راضی باشد، کراهت شدید دارد و اگر راضی نباشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. [۲۲۵]
آیات عظام تبریزی و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. [۲۲۶]

پرسش ۱۲۱ . اگر مرد بخواهد با همسرش از پشت نزدیکی کند، آیا زن می‌تواند تمکین نکند؟
همه مراجع: آری، زن می‌تواند به این نوع از استمتاع، تمکین نکند. [۲۲۷]

نزدیکی در ایام عادت

پرسش ۱۲۲ . آیا زن و شوهر، می‌توانند در زمان حیض به جز نزدیکی، سایر استمتاع را از یکدیگر داشته باشند؟
همه مراجع: آری، جایز است؛ ولی کامیابی از ناف تا زانوی او کراهت دارد، مگر آنکه از روی لباس باشد. [۲۲۸]

پرسش ۱۲۳ . حکم مردی که با همسرش در زمان حیض نزدیکی کند، چیست؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای و فاضل: نزدیکی، در این حال بر هر دو حرام است و بنا بر احتیاط واجب باید شوهر کفاره بدهد. [۲۲۹]
آیه‌الله بهجت: نزدیکی در این حال بر هر دو حرام است و باید شوهر کفاره بدهد. [۲۳۰]
آیات عظام تبریزی، سیستانی و نوری: نزدیکی در این حال بر هر دو حرام است و باید شوهر استغفار کند و بنا بر احتیاط مستحب کفاره هم بدهد. [۲۳۱]
آیات عظام صافی، مکارم و وحید: نزدیکی در این حال بر هر دو حرام است و بهتر (احتیاط مستحب) است، شوهر کفاره بدهد. [۲۳۲]
تبصره. مقدار کفاره یاد شده بدین قرار است: اگر نزدیکی در ثلث اول روزهای حیض باشد، «یک مثقال» (۱۸ نخود) طلا و در ثلث دوم «نیم مثقال» (۹ نخود) طلا و در ثلث سوم، «یک چهارم مثقال» (۴/۵ نخود) طلا است.

پرسش ۱۲۴ . حکم نزدیکی از پشت در زمانی که زن حائض است، چیست؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، مکارم و نوری: کراهت شدید دارد. [۲۳۳]
آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست. [۲۳۴]
آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر زن راضی باشد، کراهت شدید دارد و اگر راضی نباشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. [۲۳۵]

آمیزش و سلامتی زن

پرسش ۱۲۵ . در جایی که روابط زناشویی (و افراط در آن) برای سلامتی زن ضرر داشته باشد، آیا زن می‌تواند تمکین نکند؟
همه مراجع: اگر برای سلامتی زن ضرر داشته باشد، می‌تواند تمکین نکند. [۲۳۶]
تبصره. هرگاه زن برای عدم تمکین و نزدیکی، عذر شرعی (مانند حیض، خطر سلامتی بدن و...) داشته باشد، می‌تواند از نزدیکی ممانعت کند.

ملاعبه هنگام روزه

پرسش ۱۲۶ . آیا ملاعبه با همسر - به جز نزدیکی - در حال روزه جایز است؟
همه مراجع: اگر بدون قصد بیرون آمدن منی با همسرش ملاعبه کند - چنانچه اطمینان دارد منی از او خارج نمی‌شود - اشکال ندارد و روزه هر دو صحیح است؛ هر چند اتفاقاً از او منی بیرون آید. [۲۳۷]

آمیزش در حال روزه

پرسش ۱۲۷ . اگر زن و شوهر در ماه رمضان روزه‌دار باشند، نزدیکی آنها چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر از روی عمد و اختیار باشد، حرام است و روزه آنان باطل می‌شود و باید هر کدام یک کفاره بدهند. [۲۳۸]

نزدیکی در دوران آبستنی

پرسش ۱۲۸ . آیا در دوران آبستنی و بارداری، نزدیکی با زن جایز است؟
همه مراجع: آری؛ مگر آنکه برای زن یا بچه، ضرر و خطر داشته باشد. [۲۳۹]

استمنا و آزمایشگاه

پرسش ۱۲۹ . برای تشخیص اینکه مرد قادر بر بچه دار شدن هست آیا می تواند استمنا کند تا آزمایش های پزشکی بر روی منی او، انجام شود؟
همه مراجع: خیر، این کار جایز نیست؛ مگر آنکه ضرورتی ایجاب کند. [۲۴۰]
تبصره. چنانچه در موردی، بنا به ضرورت مرد استمنا کند؛ در صورتی که همسر دارد، واجب است این عمل به وسیله او انجام گیرد (نه با اعضا و جوارح خود).

استمناى بانوان

پرسش ۱۳۰ . آیا استمنا برای بانوان هم هست؟
همه مراجع: آری، استمنا برای بانوان نیز حرام است؛ مگر آنکه به وسیله اعضای بدن شوهر باشد. [۲۴۱]

استمناى شوهر

پرسش ۱۳۱ . آیا در صورتی که همسر انسان در دسترس نباشد، شخص می تواند از طریق دیگر (استمنا) به ارضای خود بپردازد؟
همه مراجع: خیر، این کار حرام است. [۲۴۲]

استمنا با همسر

پرسش ۱۳۲ . شخصی به قصد اینکه از همسرش منی خارج شود، او را با دست تحریک می کند، آیا این کار از نظر شرعی جایز است؟
همه مراجع: آری، استمنا به وسیله بدن همسر جایز است. [۲۴۳]

اشباع همسر

پرسش ۱۳۳ . آیا مرد می تواند همسرش را با شیء خارجی و وسایل مصنوعی از لحاظ جنسی اشباع کند؟
همه مراجع: خیر، استفاده از این روش جایز نیست؛ ولی می تواند با هر نقطه از بدن خود او را ارضا کند. [۲۴۴]

غسل و جنابت

غسل های واجب زن

پرسش ۱۳۴ . تعداد غسل های واجب زن چند تا است؟
همه مراجع: غسل های واجب بر زنان عبارت است از: غسل حیض، نفاس، استحاضه و نیز همه غسل هایی که بر مردان واجب است. [۲۴۵]
تبصره. غسل های واجب بر مردان عبارت است از: غسل جنابت، غسل مسّ میت و غسلی که با نذر و مانند آن واجب شده است.

محرمات جنابت

پرسش ۱۳۵ . چه کارهایی بر جنب حرام است؟
۱. گذاشتن چیزی در مسجد؛
۲. خواندن آیه های سجده واجب؛ [۲۴۶]
۳. رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی؛ [۲۴۷]
۴. رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم خداوند؛

۵. توقف در سایر مساجد و حرم امامان (بنابر احتیاط واجب). [۲۴۸]

مکروهات جنابت

پرسش ۱۳۶ . کارهایی که برای شخص جنب مکروه است، کدامند؟
چند چیز بر شخص جنب مکروه است:

۱. خوردن و آشامیدن، [۲۴۹]
۲. خوابیدن بدون وضو، [۲۵۰]
۳. همراه داشتن قرآن،
۴. مالیدن روغن به بدن،
۵. آمیزش بعد از احتلام،
۶. خضاب با حنا و مانند آن،
۷. تماس بدن با جلد یا حاشیه قرآن،
۸. خواندن بیشتر از هفت آیه از سوره‌هایی که سجده واجب ندارد.

شرایط جنابت

پرسش ۱۳۷ . در چه صورت شخص جنب می‌شود؟
همه مراجع: انسان به دو چیز جنب می‌شود:

۱. آمیزش،
 ۲. بیرون آمدن منی؛ چه در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی‌شهوت، با اختیار باشد یا بی‌اختیار. [۲۵۱]
- تبصره. هرگاه به اندازه ختنه‌گاه یا بیشتر داخل شود؛ گرچه منی بیرون نیاید، هر دو جنب می‌شوند و باید غسل به جا آورند. [۲۵۲]

جنابت مرد

پرسش ۱۳۸ . راه تشخیص منی و احتلام در مرد چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): خروج منی در مرد دارای سه نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد؛ ۲. با جستن بیرون آید؛ ۳. بدن سست شود.
- اگر هیچ يك از علامت‌های سه گانه و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. [۲۵۳]

آیه‌الله بهجت: خروج منی در مرد دارای دو نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد؛ ۲. با جستن بیرون آید.
- اگر هیچ يك از دو نشانه را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. [۲۵۴]
- آیه‌الله صافی: اگر با شهوت و جستن بیرون آید و یا با جستن بیرون آمده و بدن سست شود، آن رطوبت حکم منی را دارد و اگر هیچ يك از این دو نشانه را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری اطمینان یابد که منی است. [۲۵۵]

آیه‌الله مکارم: خروج منی در مرد دارای دو نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد؛
 ۲. با جستن بیرون آید.
- اگر هیچ يك از دو نشانه یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است. [۲۵۶]

جنابت زن

پرسش ۱۳۹ . راه تشخیص منی و احتلام در زن چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و نوری): خروج ترشحات زن، اگر در اوج شهوت (اوج لذت جنسی) باشد، حکم به جنابت آن می‌شود و لازم نیست با جستن بیرون آید و بدن سست شود و اگر بدون شهوت باشد، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است. [۲۵۷]

آیه الله بهجت: خروج ترشحات زن، اگر همراه با شهوت (اوج لذت جنسی) باشد و با جستن بیرون آید، حکم به منی می شود و اگر هیچ يك از دو علامت و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است. [۲۵۸]

آیات عظام تبریزی و نوری: خروج ترشحات زن اگر همراه با شهوت خاصی (اوج لذت جنسی) باشد و بدن پس از آن سست شود، حکم به منی می شود و اگر هیچ يك از دو نشانه یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند، منی است. [۲۵۹]

انواع ترشحات

پرسش ۱۴۰. مذی و ودی را توضیح دهید؟
همه مراجع: «مذی» به آبی گویند که گاهی بعد از ملاعبه و شوخی کردن با همسر بیرون می آید.
«ودی» آبی است که گاهی بعد از منی بیرون می آید.
«ودی» به آبی گویند که گاه بعد از بول بیرون می آید و کمی سفید و چسبنده است.
تمامی این آب ها در صورتی که مجرا، آلوده به بول و منی نباشد، پاک است. [۲۶۰]

روش استبراء

پرسش ۱۴۱. استبراء از بول و استبراء از منی چگونه انجام می شود؟
همه مراجع (به جز مکارم): استبراء عمل مستحبی است که مردها بعد از بیرون آمدن بول انجام می دهند تا اطمینان پیدا کنند بول در مجرا نمانده است و آن دارای اقسامی است. بهترین آنها این است که بعد از قطع شدن بول، سه مرتبه با انگشت میانه دست چپ از مخرج غائط تا بیخ آلت کشیده و بعد انگشت شست را روی آلت و انگشت پهلوی شست را زیر آن گذاشته و سه مرتبه تا ختنه گاه بکشند و پس از آن سه مرتبه سر آلت را فشار دهند و استبراء از منی آن است که بعد از خروج منی، بول کنند تا ذرات باقیمانده خارج شود. [۲۶۱]
آیه الله مکارم: استبراء عمل مستحبی است که مردها بعد از بیرون آمدن بول انجام می دهند، به این ترتیب که چند مرتبه از بیخ آلت تا بالا، دست کشیده و قسمت بالا را چند مرتبه فشار دهند تا باقیمانده بول خارج شود، اما استبراء از منی آن است که بعد از خروج منی، بول کنند تا ذرات باقیمانده خارج شود. [۲۶۲]
تبصره ۱. فایده استبراء از بول، این است که اگر آب مشکوکی بعد از آن خارج شود، پاک است و وضو را هم باطل نمی کند؛ اما اگر استبراء نکرده باشد، باید وضو را اعاده کند و محل را بشوید.
فایده استبراء از منی، این است که اگر رطوبت مشکوکی از او خارج شود و نداند منی است یا یکی از آب های پاک، غسل ندارد و اگر استبراء نکند و احتمال دهد ذرات منی در مجرا باقی بوده و همراه بول یا رطوبت دیگری خارج شده، باید دوباره غسل کند.
تبصره ۲. برای زن ها استبراء از بول نیست و اگر رطوبتی ببینند و شك کنند پاک است یا نه، پاک می باشد و وضو و غسل او را هم باطل نمی کند.

پرسش ۱۴۲. اگر در هنگام استبراء از بول یا بعد از آن، مایع سفید و غلیظی خارج شود، آیا این منی است یا چیز دیگر؟
همه مراجع: رطوبت یاد شده پاک است؛ مگر آنکه یقین کند که منی یا بول است. [۲۶۳]

پرسش ۱۴۳. آیا ترشحات و رطوبت هایی که از بانوان خارج می شود، پاک است؟
همه مراجع: ترشحات مزبور پاک است و غسل ندارد؛ مگر آنکه یقین کنند بول یا منی است. [۲۶۴]

پرسش ۱۴۴. اگر در هنگام بازی، زن به حالت ارگاسم و تحریک کامل رسید، آیا غسل بر او واجب است؟
همه مراجع: اگر در اوج لذت جنسی، از زن مایعی خارج شود، حکم منی را دارد و غسل بر او واجب می شود. [۲۶۵]

پرسش ۱۴۵. آیا بعد از ملاعبه بین زن و شوهر، هر دو باید غسل انجام دهند؟
همه مراجع: در صورتی که نزدیکی انجام نگیرد و منی از آن دو خارج نشود، غسل واجب نمی شود. [۲۶۶]

پرسش ۱۴۶. در هنگام نزدیکی زن و مرد، چه موقع غسل واجب می شود؟

همه مراجع: هرگاه به اندازه ختنه گاه یا بیشتر داخل شود (گرچه منی بیرون نیاید)، هر دو جنب می‌شوند و باید غسل به جا آورند. [۲۶۷]

پرسش ۱۴۷. اگر مردی با زنش از پشت نزدیکی کند، بر زن نیز غسل جنابت واجب می‌شود؟
همه مراجع (به جز مکارم): اگر به اندازه ختنه‌گاه یا بیشتر داخل شود (گرچه منی بیرون نیاید)، هر دو جنب می‌شوند و باید غسل به جا آورند. [۲۶۸]
آیه‌الله مکارم: اگر به اندازه ختنه‌گاه یا بیشتر داخل شود، (گرچه منی بیرون بیاید) بنا بر احتیاط واجب، باید بین غسل و وضو جمع کنند. [۲۶۹]

تیمم بدل غسل

پرسش ۱۴۸. کسی که نمی‌تواند غسل کند، ولی تیمم برایش ممکن است؛ آیا می‌تواند با همسرش نزدیکی کند و با تیمم نماز بخواند؟
همه مراجع (به جز فاضل): آری، می‌تواند با همسرش نزدیکی کند؛ خواه بعد از داخل شدن وقت نماز باشد، یا پیش از آن. [۲۷۰]
آیه‌الله فاضل: پیش از داخل شدن وقت نماز، مانعی ندارد و بعد از آن - اگر بدون جهت با عیال خود نزدیکی کند - اشکال دارد؛ ولی اگر نزدیکی برای لذت بردن یا امر عقلایی دیگر باشد اشکال ندارد. [۲۷۱]

پرسش ۱۴۹. آیا برای چند مرتبه آمیزش، يك غسل کافی است؟
همه مراجع: آری، يك غسل کافی است. [۲۷۲]

پرسش ۱۵۰. آیا شخص محتلم، قبل از غسل می‌تواند با همسرش نزدیکی کند؟
همه مراجع: آری، می‌تواند؛ ولی کراهت دارد. [۲۷۳]

پرسش ۱۵۱. آیا مرد در هر نوبت که با همسرش نزدیکی می‌کند؛ باید فوری غسل کند؟
همه مراجع: خیر، غسل تنها برای نماز و عباداتی لازم است که در آن طهارت شرط است. [۲۷۴]

پرسش ۱۵۲. برای جلوگیری از حاملگی از کاندوم استفاده می‌کنیم، آیا غسل واجب می‌شود؟
همه مراجع: آری، غسل واجب می‌شود. [۲۷۵]

کنترل جمعیت و سقط جنین

پیشگیری با دارو

پرسش ۱۵۳. آیا زن می‌تواند با استفاده از دارو یا آمپول، از باردار شدن جلوگیری کند؟ اگر شوهر اجازه ندهد، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، نوری و مکارم: اگر زیان مهمی نداشته باشد و شوهر راضی باشد، اشکال ندارد. [۲۷۶]
آیات عظام تبریزی، وحید، فاضل و سیستانی: اگر زیان مهمی نداشته باشد، اشکال ندارد؛ هر چند شوهر راضی نباشد. [۲۷۷]
آیه‌الله صافی: اگر زیان مهمی نداشته باشد و بنا بر احتیاط واجب شوهر راضی باشد، اشکال ندارد. [۲۷۸]

جلوگیری بدون رضایت

پرسش ۱۵۴. آیا شوهر می‌تواند هنگام آمیزش بدون رضایت همسرش به طور طبیعی عزل کند؟
همه مراجع (به جز تبریزی): آری، اشکال ندارد؛ ولی بدون رضایت زن کراهت دارد. [۲۷۹]
آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب، باید با رضایت زن عزل کند. [۲۸۰]
تبصره. عزل مرد به این است که هنگام آمیزش آب خود را بیرون از رحم زن بریزد.

پرسش ۱۵۵ . آیا زن می‌تواند هنگام آمیزش به طور طبیعی عزل کند؟
همه مراجع: اگر شوهر راضی باشد، اشکال ندارد و در غیر این صورت عزل زن حرام است. [۲۸۱]
تبصره. عزل زن به این است که هنگام آمیزش خود را کنار بکشد؛ به طوری که آب شوهر در رحم او ریخته نشود.

پیشگیری با عمل جراحی

پرسش ۱۵۶ . آیا به جهت کنترل جمعیت، زن و مرد می‌توانند با استفاده از عمل جراحی کاری کنند که دیگر نتوانند فرزندی بیاورند؟
همه مراجع (به جز تبریزی، خامنه‌ای و سیستانی): خیر، این کار جایز نیست. [۲۸۲]
آیه‌الله تبریزی: اگر این کار باعث زیان جدی (مانند قطع عضو) شود و یا نگاه و لمس حرام را به دنبال داشته باشد، حرام است و در غیر این صورت، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. [۲۸۳]
آیه‌الله سیستانی: اگر این کار باعث زیان جدی (مانند قطع عضو) نشود و نگاه و لمس حرام را به دنبال نداشته باشد، اشکال ندارد. [۲۸۴]
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر این کار به انگیزه [و] غرض عقلایی انجام گیرد و باعث زیان جدی (مانند قطع عضو) نشود و نگاه و لمس حرام را نیز به دنبال نداشته باشد، اشکال ندارد. [۲۸۵]

عقیم دائمی و موقت

پرسش ۱۵۷ . جایی که بارداری ضرر و خطر جانی زن را به همراه داشته باشد، آیا جایز است با استفاده از دستگاه او را عقیم کرد؟
همه مراجع (به جز خامنه‌ای و سیستانی): اگر راهی، جز نازایی دائمی نباشد، اشکال ندارد. [۲۸۶]
آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: در فرض یاد شده، اشکال ندارد. [۲۸۷]

پرسش ۱۵۸ . آیا جایز است به جهت کنترل جمعیت، با استفاده از دستگاه به طور موقت از بارداری جلوگیری کرد؟
همه مراجع: اگر زیان مهمی نرساند و باعث نگاه و لمس حرام نشود، اشکال ندارد. [۲۸۸]

پرسش ۱۵۹ . در مواردی که حاصل حاملگی، به وجود آمدن جنین دارای نقص یا بیماری ژنتیکی است، آیا می‌توان زن یا مرد را عقیم کرد؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، نوری، وحید: خیر، عقیم کردن جایز نیست. [۲۸۹]
آیه‌الله تبریزی: اگر این کار باعث زیان جدی (مانند قطع عضو) شود و یا نگاه و لمس حرام را به دنبال داشته باشد، حرام است و در غیر این صورت، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. [۲۹۰]
آیات عظام سیستانی و مکارم: در فرض یاد شده، عقیم کردن اشکال ندارد. [۲۹۱]
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر این کار به انگیزه [و] غرض عقلایی انجام گیرد و زیان جدی (مانند قطع عضو) نیز در بر نداشته باشد و باعث نگاه یا لمس حرام نشود، اشکال ندارد. [۲۹۲]

سقط جنین

پرسش ۱۶۰ . آیا سقط جنین در ماه‌های اول حاملگی، اشکال شرعی دارد؟
همه مراجع: آری، سقط جنین پس از انعقاد نطفه در هر ماهی که باشد، جایز نیست. [۲۹۳]

پرسش ۱۶۱ . اگر سقط جنین با رضایت کامل پدر و مادر توسط پزشک انجام گیرد، دیه آن به عهده کیست؟
همه مراجع: دیه سقط جنین بر عهده قاتل مباشر است و چون این عمل به وسیله پزشک انجام شده، بر پدر و مادر تکلیفی نیست؛ بلکه او ضامن است و این دیه به پدر و مادر پرداخت می‌شود. البته می‌توانند از حق خود بگذرند و از او چیزی دریافت نکنند. در هر حال باید از کار خود توبه کنند. [۲۹۴]

جنین نامشروع

پرسش ۱۶۲ . سقط جنین نامشروع، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: جایز نیست. [۲۹۵]

جنین غیرمسلمان

پرسش ۱۶۳ . مسلمانانی با يك دختر مسیحی ازدواج موقت کرده و زن از او باردار شده است، آیا سقط بچه جایز است؟ همه مراجع: سقط او جایز نیست. [۲۹۶]

جنین ناقص

پرسش ۱۶۴ . سقط کردن جنینی که ناقص الخلقه به دنیا می آید، چه حکمی دارد؟ همه مراجع (به جز فاضل و مکارم): ناقص بودن بچه مجوز شرعی برای سقط جنین محسوب نمی شود. [۲۹۷]
آیه الله مکارم: اگر در مراحل ابتدایی جنین باشد و به صورت انسان کامل درنیامده (هنوز روح در آن دمیده نشده باشد) و تولد ناقص آن باعث مشقت و حرج شدید برای پدر و مادرش گردد اشکال ندارد و بنابر احتیاط دیه را هم باید بدهند [۲۹۸].
آیه الله فاضل: سقط آن جایز نیست مگر در موارد ضرورت. [۲۹۹]

جنین مرده

پرسش ۱۶۵ . اگر با آزمایش‌های تخصصی یقین پیدا شود؛ که جنین بعد از تولد و یا در ماه‌های آخر از دنیا می‌رود؛ آیا سقط آن جایز است؟ همه مراجع: خیر، جایز نیست. [۳۰۰]

حمل مادر در خطر

پرسش ۱۶۶ . سقط جنین برای مادری که در معرض مرگ است و شاید با این کار بهبود یابد، چه حکمی دارد؟ آیات عظام بهجت، سیستانی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: اگر طبق تشخیص دکتر متخصص و مورد اطمینان، بقای حمل برای مادرش خطر جانی داشته باشد چنانچه روح در او دمیده نشده سقط آن اشکال ندارد [۳۰۱].
آیات عظام تبریزی و نوری: اگر مادر از هر راهی (هر چند از گفته پزشك) اطمینان یا خوف داشته باشد که این بچه موجب مرگ او می‌شود چنانچه روح در او دمیده نشده میتواند با خوردن دارو و مانند سقط نماید ولی بر غیرمادر سقط جایز نیست. [۳۰۲]

دیه سقط جنین

پرسش ۱۶۷ . دیه سقط جنین چه مقدار است؟ همه مراجع: دیه برای نطفه، ۲۰ مثقال شرعی طلا سکه دار؛ برای علقه (خون بسته شده) ۴۰ مثقال و برای مضغه (پاره گوشت) ۶۰ مثقال است. اگر استخوان داشته و بدون گوشت باشد، ۸۰ مثقال و اگر گوشت آن را پوشانده و خلقت کامل شده باشد، ۱۰۰ مثقال است. اگر روح در آن دمیده شده؛ چنانچه پسر باشد، ۱۰۰۰ مثقال اگر دختر باشد، ۵۰۰ مثقال شرعی طلا سکه دار دیه دارد. گفتنی است روح در حدود چهار ماهگی، در جنین دمیده می‌شود. [۳۰۳]

پرسش ۱۶۸ . دیه جنینی که به وسیله پزشك سقط می‌شود، بر عهده کیست؟ وظیفه پدر و مادری که اقدام به جنین کاری کرده‌اند، چیست؟

همه مراجع: دیه سقط جنین بر عهده قاتل مباشر است و چون این عمل به وسیله پزشك انجام شده، بر پدر و مادر تکلیفی نیست؛ بلکه او ضامن است و این دیه به پدر و مادر پرداخت می‌شود. البته می‌توانند از حق خود بگذرند و از او چیزی دریافت نکنند. در هر حال باید از کار خود توبه کنند. [۳۰۴]

دانستنی‌ها

ناشزه

پرسش ۱۶۹ . ناشز و ناشزه به کسی چه گفته می‌شود؟ در صورت تحقق نشوز، وظیفه طرف مقابل در این زمینه چیست؟

«ناشز» و «ناشزه» به مرد یا زنی گفته می‌شود که حقوق واجب و وظایف شرعی را نسبت به همسرش رعایت نکند. هرگاه نشوز و نافرمانی، از سوی زن باشد، مرد می‌تواند زمینه آن را از بین ببرد. به این ترتیب که نخست او را نصیحت کند و اگر تأثیر نگذاشت، می‌تواند از هم‌خوابی با او بپرهیزد؛ یعنی، در بستر خواب به او پشت کند و یا نزد او ن خوابد. اگر این

روش نیز در او اثر نداشت، چنانچه امید دارد با تنبیه او را از نافرمانی باز دارد. البته این کار به قصد اصلاح (نه از روی خشم و انتقام) و به اندازه‌ای باشد که باعث توجه و تنبیه او گردد. هرگاه نشوز و نافرمانی از سوی مرد باشد، زن نخست او را نصیحت می‌کند و اگر تأثیر نگذاشت، می‌تواند شکایت خود را نزد حاکم ببرد تا او را به انجام وظایفش وادار کند. البته حق ندارد با او قهر کند و یا او را کتک بزند. [۳۰۵]

استمنا

پرسش ۱۷۰. استمنا چیست؟
همه مراجع: استمنا آن است که انسان با خود یا دیگری کاری کند که از او منی بیرون آید. این کار حرام است و عقوبت اخروی دارد. [۳۰۶]

مهرالمثل

پرسش ۱۷۱. مهر المثل چیست؟
مهری که در هنگام عقد ازدواج برای زن معلوم نشده و پس از زفاف (نزدیکی)، مهریه زنان هم شأن او - از نظر حسب، نسب، سن، عقل و ثروت - تعیین می‌شود.

کتابنامه

۱. قرآن کریم.
۲. امام خمینی، سید روح الله، استفتانات، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۲.
۳. _____، المكاسب المحرمة.
۴. _____، تحریر الوسیلة، پیام، تهران، پنجم، ۱۳۶۵.
۵. _____، توضیح المسائل، دفتر انتشارات اسلامی، قم، نهم، ۱۳۷۹.
۶. بروجردی، سیدحسین، زیادة المقال، مكتبة الداوری، قم.
۷. بنی‌هاشمی خمینی، سید محمدحسن، توضیح المسائل مراجع، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۷.
۸. بهجت، محمدتقی، توضیح المسائل، شفق، قم، بیست و چهارم، ۱۳۷۹.
۹. تبریزی، میرزا جواد، استفتانات جدید، سرور، قم، اول، ۱۳۷۸.
۱۰. _____، التعليقة على منهاج الصالحين، مهر، قم، اول، ۱۴۱۵ق.
۱۱. _____، توضیح المسائل، سرور، قم، هفتم، ۱۳۷۹.
۱۲. _____، توضیح المسائل، مهر، هشتاد و یکم، ۱۳۸۱.
۱۳. _____، جامع المسائل، مهر، قم، دوم، ۱۳۷۹.
۱۴. _____، منهاج الصالحين، دارالصدیقة الشهيدة، قم، دوم، ۱۳۸۲.
۱۵. حرعاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، مكتبة الاسلاميه، تهران، پنجم، ۱۴۰۱ق.
۱۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی، اجوبة الاستفتانات، الهدی، تهران، اول، ۱۳۸۱.
۱۷. حسینی سیستانی، سید علی، المسائل المنتخبة، ستاره، قم، ۱۴۱۶ ق.
۱۸. _____، توضیح المسائل، دفتر آیه الله سیستانی، مشهد، شانزدهم، ۱۴۱۹ ق.
۱۹. _____، منهاج الصالحين.
۲۰. حکیم، سید محسن، مستمسك العروة الوثقى، احیاء التراث العربی، بیروت، سوم، ۱۳۹۰ ق.
۲۱. حلّی، اسد، الامام الصادق والمذاهب الاربعه.
۲۲. خراسانی، محمد کاظم، كفاية الاصول، مؤسسه آل البيت، قم، اول، ۱۴۰۹ق.
۲۳. خراسانی، وحید، توضیح المسائل، مدرسة الامام باقرالعلوم، قم، چهارم، ۱۴۲۳ق.
۲۴. _____، منهاج الصالحين.
۲۵. خویی، سید ابوالقاسم، التنقيح فی شرح العروة الوثقى.
۲۶. _____، صراط النجاة مع تعليقات التبریزی، دارالاعتصام، قم، اول، ۱۴۱۷ق.
۲۷. خویی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهة.

۲۸. _____ ، مستند العروة الوثقى، لطفی، قم، ۱۳۶۴.
۲۹. صافی گلپایگانی، لطف الله، استفتائات پزشکی.
۳۰. _____ ، توضیح المسائل، قم، دوازدهم، ۱۴۱۸ ق.
۳۱. _____ ، جامع الاحکام، حضرت معصومه، قم، دوم، ۱۳۷۸.
۳۲. طباطبایی یزدی، سیدمحمدکاظم، العروة الوثقى، اسماعیلیان، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۷.
۳۳. لنکرانی، محمدفاضل، العروة الوثقى مع تعليقات...، اعتماد، قم، اول، ۱۴۲۲ ق.
۳۴. شیخ کلینی، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۵. مجلسی، محمد تقی، بحارالانوار.
۳۶. مدرسی، سیدمحمدتقی، احکام الخمس، محبان الحسین، تهران، دوم، ۱۳۸۰.
۳۷. مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، صدرا، تهران، هشتم، ۱۳۷۴.
۳۸. _____ ، ده گفتار، صدرا، تهران، دهم، ۱۳۷۴.
۳۹. _____ ، مسأله حجاب، صدرا، تهران.
۴۰. مغنیه، محمدجواد، الفقه على المذاهب الخمسة، مؤسسة الصادق، چهارم، ۱۳۷۸.
۴۱. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، اول، ۱۳۷۹.
۴۲. _____ ، انوار الفقاهه، نسل جوان، قم، اول، ۱۴۱۶ ق.
۴۳. _____ ، توضیح المسائل، هاتف، مشهد، هفدهم، ۱۳۷۶.
۴۴. _____ ، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، دوازدهم، ۱۳۷۴.
۴۵. _____ ، تعليقات على العروة الوثقى، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، دوم، ۱۴۱۳ ق.
۴۶. _____ ، يك صد و هشتاد پرسش، دفتر نشر برگزیده، قم، اول، ۱۳۷۸.
۴۷. مکی عاملی، محمدجمال الدین، اللمعة الدمشقیه، مكتبة الداوری، قم، اول.
۴۸. نوری همدانی، حسین، التعليقات على كتاب العروة الوثقى.
۴۹. _____ ، توضیح المسائل، مؤسسه مهدی موعود، پانزدهم، ۱۳۷۸.
۵۰. _____ ، هزار و يك مسأله فقهی، مؤسسه مهدی موعود، اول، ۱۳۸۰.
۵۱. هاشمی شاهرودی، سیدمحمد، كتاب الخمس، مكتب السيدمحمد الهاشمی، اول، ۱۴۰۹ ق.

پی نوشت ها :

- [۱]. روم ۲۰، آیه ۲۱.
- [۲]. در سوره اعراف آیه ۱۸۹ نیز تعبیر سکونت و آرامش آمده است.
- [۳]. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۴۱.
- [۴]. مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۹.
- [۵]. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۳۴.
- [۶]. قلم ۶۸، آیه ۴.
- [۷]. نساء ۴، آیه ۳۴.
- [۸]. «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ و أَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي»؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۲۲۱.
- [۹]. «لَيْسَ مِنَّا مَنْ وَسَّعَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَتَرَ عَلَى عِيَالِهِ»؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۲۵۶.
- [۱۰]. «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَاشْتَرَى نُحْفَةً فَحَمَلَهَا إِلَى عِيَالِهِ كَانَ كَحَامِلٍ صَدَقَةٍ إِلَى قَوْمٍ مَحَاوِجٍ»؛ وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۳۷.
- [۱۱]. «يَتَّبِعِي لِلرَّجُلِ أَنْ يُوسِّعَ عَلَى عِيَالِهِ لِنَلَا يَتَمَتُّوا مَوْتَهُ»؛ من لايحضره الفقيه، ج ۲، ص ۶۸.
- [۱۲]. «هَلَكَ بَدَى الْمَرْوَةَ أَنْ يَبِيَّت الرَّجُلُ عَنْ مَنْزِلِهِ بِالْمَصْرِ الَّذِي فِيهِ أَهْلُهُ»؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲۲.
- [۱۳]. «خُلُوسُ الْمَرْءِ عِنْدَ عِيَالِهِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ إِعْتِكَافٍ فِي مَسْجِدِي هَذَا»؛ ميزان الحكمة، ج ۴، ص ۲۸۷.
- [۱۴]. نساء ۴، آیه ۱۹.
- [۱۵]. «مَنْ إِتَّخَذَ امْرَأَةً فَلْيَكْرِمْهَا»؛ (بحارالانوار، جلد ۱۰۳، ص ۲۲۴).
- [۱۶]. «إِنَّهُنَّ أَمَاتُهُ اللَّهُ عِنْدَكُمْ فَلَا تُضَارُوهُنَّ وَلَا تَعْصِلُوهُنَّ»؛ مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۲۵۱.
- [۱۷]. راز تفاهم در زندگی زناشویی، ص ۹۹.
- [۱۸]. «قَوْلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ إِنِّي أَجُوكُ لَا يَذْهَبُ مِنْ قَلْبِهَا أَبَدًا»؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۳.

- [١٩]. «كُلَّمَا أَزْدَادَ الْعَبْدُ إِيْمَانًا إِزْدَادَ حُبًّا لِلنِّسَاءِ»؛ بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٢٨.
- [٢٠]. «من اخلاق الانبياء حب النساء»؛ بحار الانوار، ج ١٠٠، ص ٢٣٦.
- [٢١]. «إِعْلَمَنَّ أَنَّ النِّسَاءَ شَتَى فَمِنْهُنَّ الْغَنِيْمَةُ وَالْغَرَامَةُ وَ هِيَ الْمُتَحَيِّتَةُ لِزَوْجِهَا وَالْعَاشِقَةُ لَهُ»؛ مستدرک الوسائل، ج ١٤، ص ١٦١.
- [٢٢]. بحار الانوار، ج ٤٣، ص ١٢٣.
- [٢٣]. «ما مِنْ امْرَأَةٍ تَسْفَى زَوْجَهَا شَرِيَةً مِنْ مَاءٍ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهَا مِنْ عِبَادَةِ سَنَةِ صِيَامٍ نَهَارَهَا وَ قِيَامٍ لَيْلِهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ١٢٣.
- [٢٤]. «إِنَّ لِلَّهِ عَمَالًا وَ هَذِهِ مِنْ عَمَالِهِ لَهَا يَصْفُ أَجْرَ الشَّهِيدِ»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ١٧.
- [٢٥]. «سَعِيدَةٌ سَعِيدَةٌ امْرَأَةٌ تُكْرِمُ زَوْجَهَا وَلَا تُؤْذِيهِ وَ تُطِيعُهُ فِي جَمِيعِ أَحْوَالِهِ»؛ بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٥٢.
- [٢٦]. «لَوْ امْرَأْتُ أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَخِي لَمَرَّتْ الْمَرْأَةُ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا»؛ كافي، ج ٥، ص ٥٠٨.
- [٢٧]. «طُوبَى لِامْرَأَةٍ رَضِيَ عَنْهَا زَوْجُهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ١٥٥.
- [٢٨]. «وَ عَلَيَّهَا أَنْ تَتَطَيَّبَ بِطَيِّبٍ طَيِّبٍ وَ تَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهَا وَ تَزَيَّنَ بِأَحْسَنِ زِينَتِهَا وَ تَعْرِضَ نَفْسَهَا عَلَيْهِ غُدُوًّا وَ عَشِيَّةً»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٢١١.
- [٢٩]. «لَا يَجِلُّ أَنْ تَنَامَ حَتَّى تَعْرِضَ عَلَى زَوْجِهَا وَ تَخْلَعَ ثِيَابَهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٢١.
- [٣٠]. «وَ لَقَدْ تَرَكَ النِّسَاءَ الْعَقَّةَ يَتَرَكُ إِزْوَاجَهُنَّ الشَّهِيَةَ»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٢٨١.
- [٣١]. «النِّسَاءُ يُحِبُّنَ أَنْ يَرَيْنَ الرَّجُلَ فِي مِثْلِ مَا يُحِبُّ الرَّجُلُ أَنْ يَرَى فِيهِ النِّسَاءَ مِنَ الزَّيْنَةِ»؛ مكارم الاخلاق، ص ٨٠.
- [٣٢]. نور، ٢٤، آيه ١٣.
- [٣٣]. احزاب، ٣٣، آيه ٣٣.
- [٣٤]. «إِيْمَا امْرَأَةٌ تَطِيبَ لِعَيْبَرِ زَوْجِهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهَا صَلَاةً حَتَّى تَغْتَسِلَ مِنْ طَيِّبِهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٣١١.
- [٣٥]. «أَيُّ امْرَأَةٍ تَطِيبَ وَ حَرَجَتْ مِنْ بَيْتِهَا لِأَهِي تُلْعَنَ حَتَّى تَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٤١١.
- [٣٦]. «خَيْرُ نِسَاءٍ كُمْ الطَّيِّبَةُ الرَّيْحُ الطَّيِّبَةُ الطَّبِيخُ النَّيُّ إِذَا أَنْفَقَتْ بِمَعْرُوفٍ وَ إِنْ أَمْسَكَتْ بِمَعْرُوفٍ قَبْلَكَ عَامِلٌ مِنْ عَمَالِ اللَّهِ وَ عَامِلٌ اللَّهُ لَا يَخِيبُ وَلَا يَنْدِمُ»؛ كافي، ج ٥، ص ٢٢٦.
- [٣٧]. «الْأَمْوِيُّنَ يَأْكُلُ بِشَهْوَةِ أَهْلِهِ وَالْمَنَافِقُ يَأْكُلُ أَهْلَهُ بِشَهْوَتِهِ»؛ كافي، ج ٤، ص ١٢.
- [٣٨]. «خَيْرُ نِسَاءٍ كُمْ الَّتِي إِنْ أُعْطِيَتْ شَكَرَتْ وَ إِنْ مُبِعَتْ رَضِيَتْ»؛ بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٢٥.
- [٣٩]. «إِيْمَا امْرَأَةٌ قَالَتْ لِزَوْجِهَا: مَا رَأَيْتُ قَطُّ مِنْ وَجْهِكَ خَيْرًا فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهَا»؛ وسائل الشيعه، ج ٢٠، ص ١٤٢.
- [٤٠]. «أَعْلَمُ النِّسَاءِ بَرَكَةً أَقْلَهُنَّ مَوْوَنَةً»؛ نهج الفصاحه، ج ٢٥٨.
- [٤١]. «لَا يَجِلُّ لِلْمَرَأِدِ أَنْ تَتَكَلَّفَ زَوْجَهَا فَوْقَ طَاقِيهِ»؛ مستدرک الوسائل، ج ١٤، ص ٢٤٢.
- [٤٢]. رك: بحار الانوار، ج ٤٣، ص ١١٢، به نقل از: جلوه های رفتاری حضرت زهرا، ص ٦٢.
- [٤٣]. «وَ عَلَيَّهَا أَنْ تَتَطَيَّبَ بِطَيِّبٍ طَيِّبٍ وَ تَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهَا وَ تَزَيَّنَ بِأَحْسَنِ زِينَتِهَا وَ تَعْرِضَ نَفْسَهَا عَلَيْهِ غُدُوًّا وَ عَشِيَّةً...»؛ وسائل الشيعه، ج ١٤، ص ٢١١.
- [٤٤]. «وَ لَا تَمْنَعُهُ نَفْسُهَا وَ إِنْ كَانَتْ عَلَى ظَهْرِ قَتَبٍ»؛ الكافي، ج ٥، ص ٥٠٧.
- [٤٥]. تفسير من وحى القرآن، علامه سيد محمد حسين فضل الله.
- [٤٦]. نساء، ٤، آيه ٣٤.
- [٤٧]. بحار الانوار، ج ١٠٤، ص ٥٨.
- [٤٨]. نساء، ٤، آيه ٣٤.
- [٤٩]. نساء، ٤، آيه ٣٥.
- [٥٠]. براى آگاهى بيشتر رك:
- الف. واژه نامه روان پزشکی و روان شناسی، ص ١٣٢، هارولد کاپلان و بنیامین سادوک.
- ب. واژه نامه روان پزشکی انجمن روان پزشکیان آمریکا، ترجمه: مهرداد فیروز و خشایار بیگی.
- ج. تفسیر نمونه، ج ٣، ص ٣٧٢.
- [٥١]. «إِنِّي أَتَعَجَّبُ مِمَّنْ يَضْرِبُهُ امْرَأَتُهُ وَ هُوَ بِالضَّرْبِ أَوْلَى مِنْهَا لَا تَضْرِبُوا نِسَاءَكُمْ بِالْأَخَشَبِ فَإِنَّ فِيهِ الْقِصَاصَ»؛ بحار الانوار، ج ١٠٠، ص ٣٤٩.
- [٥٢]. «مَنْ إِتَّخَذَ امْرَأَةً فَلْيَكْرِمْهَا فَإِنَّمَا امْرَأَةٌ آخِرُكُمْ لَعْبَةً فَمَنْ إِتَّخَذَهَا فَلَا يُضَيِّعُهَا»؛ بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٢٤.
- [٥٣]. «أَخْبَرَنِي أَحَى جِبْرَيْلَ وَ لَمْ يَزَلْ يُوصِينِي بِالنِّسَاءِ حَتَّى طَنَنْتُ أَنْ لَا يَجِلَّ لِزَوْجِهَا أَنْ يَقُولَ لَهَا أَفِي»؛ مستدرک الوسائل، ج ١٤، ص ٢٥٢.
- [٥٤]. «أَيُّضْرِبُ أَحَدَكُمْ الْمَرْأَةَ ثُمَّ يَطْلُ مُعَاتِقَهَا»؛ كافي، ج ٥، ص ٥٠٩.
- [٥٥]. نشریه پرسمان، شماره ٩، سال ١٣٨٢.
- [٥٦]. روم، ٣٠، آيه ٢١.
- [٥٧]. «مَنْ إِتَّخَذَ امْرَأَةً فَلْيَكْرِمْهَا»؛ بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٢٤.
- [٥٨]. «جهاد المرأة حسن التبعيل»؛ فروع كافي، ج ٥.
- [٥٩]. امام، تحرير الوسيلة، ج ٢، النفقات، م ٨؛ صافي، هداية العباد، ج ٢، النفقات، م ٨؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ٢، النفقات؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، النفقات؛ فاضل، جامع المسائل، ج ٢، س ١٢١٠؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٤٢٠؛ مكارم، توضيح المسائل، م ٢٠٦٢؛ نوري، توضيح المسائل، م ٢٤٠٨؛ بهجت، توضيح المسائل، م ١٨٩٧؛ خامنه ای، استفتانات، س ٢٨٣.

- [۶۰]. دفتر: همه مراجع.
- [۶۱]. امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۵؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۲۵۲؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۱۵؛ فاضل، تفصيل الشريعة، النكاح، النفقات، م ۱۵ و دفتر: بهجت.
- [۶۲]. سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۴۲۵؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۰۸.
- [۶۳]. منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۰۸.
- [۶۴]. دفتر: همه مراجع.
- [۶۵]. دفتر: همه مراجع.
- [۶۶]. دفتر: همه مراجع.
- [۶۷]. امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، نفقات، م ۹؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، نفقات، م ۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۸۶؛ مكارم، استفتانات، ج ۱، س ۸۴۷؛ وحيد و تبريزي، منهاج الصالحين، م ۱۳۹۸؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۴۲۱ و دفتر: بهجت، خامنه‌ای و نوري.
- [۶۸]. فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۳؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۴۲۸ و دفتر: همه مراجع.
- [۶۹]. امام، استفتانات، ج ۲، احكام نفقه، س ۱۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۹۳ و ج ۲، س ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱؛ مكارم، استفتانات، ج ۱، س ۸۴۶؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، النفقات؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۲، النفقات؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۸؛ بهجت، توضيح المسائل، م ۱۸۹۷؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۸؛ دفتر: خامنه‌ای؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۴۲۰.
- [۷۰]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۲۴؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۴۱۲؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۳۰؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۸۸؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۷۱]. صافی، جامع الاحكام، ج ۲، س ۱۳۳۳؛ امام، استفتانات، ج ۲، احكام نفقه، س ۱۴؛ نوري، استفتانات، ج ۲، س ۶۶۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۲؛ مكارم، استفتانات، ج ۲، س ۱۰۵۱ و ج ۱، س ۸۳۹ و دفتر: بهجت و خامنه‌ای.
- [۷۲]. تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۹۹ و وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۹۹.
- [۷۳]. سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۴۱۵.
- [۷۴]. امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۹؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، م ۱۹؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۱۸؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۰؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۴۲۳ و دفتر: خامنه‌ای، نوري، مكارم و بهجت.
- [۷۵]. تبريزي، استفتانات، س ۱۶۵۷؛ امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، النفقات؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵؛ مكارم، استفتانات، ج ۱، س ۸۴۳؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۴۲۴ و ۴۲۵ و دفتر: نوري، فاضل، خامنه‌ای و بهجت.
- [۷۶]. سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۴۲۴ و ۴۲۵؛ امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ و ۱۵؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، النفقات؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، النفقات؛ بهجت، توضيح المسائل، م ۱۸۹۷؛ مكارم، توضيح المسائل، م ۲۰۶۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۰؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۸؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۷۷]. تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۰۲ و ۱۴۱۱؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۴۰۲۴ و ۱۴۱۱؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۱۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۸۴؛ مكارم، استفتانات، ج ۲، س ۸۴۴؛ دفتر: بهجت و خامنه‌ای و ر.ك: توضيح المسائل مراجع، م ۲۳۷۸.
- [۷۸]. امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۰؛ امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۱۰؛
- [۷۹]. مكارم، استفتانات، ج ۲، س ۸۴۴ و توضيح المسائل مراجع، م ۲۳۷۷.
- [۸۰]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۶.
- [۸۱]. همان، م ۲۴۱۶؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۱۲.
- [۸۲]. وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۸۰.
- [۸۳]. امام، استفتانات، ج ۲، احكام نفقه، س ۲۸؛ تبريزي، استفتانات، س ۱۶۵۶؛ صافی، جامع الاحكام، ج ۲، س ۱۳۳۱ و ۱۳۳۲ و دفتر: همه مراجع.
- [۸۴]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲ و ۲۴۱۴؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۷۶ و ۲۴۷۸؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۸ و ۲۴۱۰ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۸۵]. وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، النفقات؛ امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، القول في النشوز؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۳۵۰؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، القول في النشوز، م ۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۶۶.
- [۸۶]. تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، النفقات.
- [۸۷]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۷۷؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۹؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۸۸]. تبريزي، توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۳.
- [۸۹]. امام، تحرير الوسيعة، ج ۲، النفقات، م ۸؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النفقات، م ۸؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۳، النفقات، م ۱۴۰۸؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، النفقات، م ۱۴۰۸؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۴۲۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۸۷؛ خامنه‌ای، استفتانات، س ۳۰۰ و دفتر: نوري، بهجت و مكارم.

- [۹۰]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۸۷ و دفتر: همه مراجع.
- [۹۱]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۲۵۹؛ امام، تحرير الوسیله، ج ۲، المهر، م ۳؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، المهر، م ۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۸۸ و دفتر: همه مراجع.
- [۹۲]. امام، استفتانات، ج ۲، احكام نطقه، س ۲۱؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۵۴۴ و دفتر: همه مراجع.
- [۹۳]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۴۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۱۵ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۹۴]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۳۳؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۵۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۳۳۳؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۵۹؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۳۵۹؛ امام، تحرير الوسیله، ج ۲، الشروط المذكورة فی عقد النکاح، م ۲ و استفتانات، ج ۳، احكام ازدواج، س ۵۵؛ نوری، استفتانات، ج ۲، س ۶۲۷؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۰۵ و ۹۰۷ و دفتر: فاضل و بهجت.
- [۹۵]. امام، استفتانات، ج ۲، احكام ازدواج، س ۵۵؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۰۷؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۵۳۳؛ نوری، استفتانات، ج ۲، س ۶۲۷ و توضیح المسائل، م ۲۵۳۴ و دفتر: بهجت.
- [۹۶]. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۳۳۳؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۳۹۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، م ۱۲۵۵.
- [۹۷]. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۳۵۹.
- [۹۸]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۶۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۵۶ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۹۹]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۶۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۳۴؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۱۰ و دفتر: بهجت.
- [۱۰۰]. مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۷۵۶ و دفتر: بهجت و صافی.
- [۱۰۱]. تبریزی، استفتانات، س ۱۵۴۴؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۸۳۷.
- [۱۰۲]. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۰۷.
- [۱۰۳]. فاضل، جامع المسائل، س ۱۲۴۴.
- [۱۰۴]. امام، تحرير الوسیله، ج ۲، المهر، م ۱؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، المهر، م ۱۲۵۰؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۵۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۲۸۷ و ۲۸۶؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، المهر، م ۱؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۸۹ و دفتر: فاضل، بهجت، خامنه‌ای، نوری.
- [۱۰۵]. تبریزی، استفتانات، س ۱۶۳۱؛ امام، استفتانات، ج ۲، احكام مهریه، س ۳۱؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۷۳۳؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۲۸۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۸۷؛ نوری، استفتانات، ج ۲، س ۶۲۸؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، وحید.
- [۱۰۶]. امام، تحرير الوسیله، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۲؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۹۶؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۶۰؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۶۰ و دفتر: بهجت، خامنه‌ای، فاضل، نوری و مکارم.
- [۱۰۷]. دفتر: همه مراجع.
- [۱۰۸]. دفتر: همه مراجع.
- [۱۰۹]. تبریزی، استفتانات، س ۱۶۴۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۹۰؛ امام، استفتانات، ج ۳، احكام مهریه، س ۱۷؛ سیستانی، سابت، مهریه و دفتر: بهجت و وحید.
- [۱۱۰]. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۹۶ و ۱۲۹۷.
- [۱۱۱]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۲۲۷.
- [۱۱۲]. مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۶۵۷ و ۶۵۹ و ۷۲۹.
- [۱۱۳]. نوری، استفتانات، ج ۱، س ۶۲۶ و ۶۳۷.
- [۱۱۴]. نوری، استفتانات، ج ۱، س ۶۳۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۸۴؛ امام، استفتانات، ج ۳، احكام مهریه، س ۷ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۱۵]. تبریزی، استفتانات، س ۱۶۴۳ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۱۶]. نوری، استفتانات، ج ۲، س ۶۳۴؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، عقد المتعه؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، عقد المتعه؛ امام، تحرير الوسیله، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۵؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۳۳۳ و دفتر: بهجت، خامنه‌ای، مکارم و فاضل.
- [۱۱۷]. امام، تحرير الوسیله، ج ۲، کتاب الهبه، م ۸؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۹۷۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۱۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۲۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتانات، س ۱۷۲۴؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۱۰۶۴ و نوری، استفتانات، ج ۱، س ۶۲۳.
- [۱۱۸]. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۹۷۵ و صافی، هدايه العباد، ج ۲، کتاب الهبه، م ۸.
- [۱۱۹]. تبریزی، استفتانات، س ۱۶۳۹؛ امام، تحرير الوسیله، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۶؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۶؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۲۱۳ و ۲۱۵ و دفتر: بهجت، فاضل، وحید، فاضل، مکارم، خامنه‌ای و نوری.
- [۱۲۰]. توضیح المسائل، مراجع، م ۲۴۲۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۱۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۸۴.
- [۱۲۱]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۲۹ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۱۲۲]. امام، تحرير الوسیله، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۱؛ صافی، هدايه العباد، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱۱؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۷۴۴؛ تبریزی، استفتانات، س ۱۶۲۸؛ نوری، استفتانات، ج ۱، س ۶۴۰ و دفتر: وحید، بهجت، خامنه‌ای، فاضل و سیستانی.

- [۱۳۳]. امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، المهر، م ۱۱؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، المهر، م ۱۱؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۶۲؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۶۲ و دفتر: فاضل، مكارم، بهجت، سيستاني، نوري و خامنه‌اي.
- [۱۳۴]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۲۰؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۱۶؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۸۴؛ دفتر: خامنه‌اي.
- [۱۳۵]. وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۴۹؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۴۹؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۲۸۵؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، العيوب، م ۱۶؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، العيوب، م ۱۷؛ دفتر: بهجت، خامنه‌اي، فاضل، مكارم و نوري.
- [۱۳۶]. امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، فصل في المهر، م ۱۳؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، فصل في المهر، م ۱۳؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۵۰؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۵۰؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۳۱۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۵۱۹؛ دفتر: خامنه‌اي، بهجت، نوري و مكارم.
- [۱۳۷]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۳۸۲؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۳۷۹؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۴۷؛ دفتر: خامنه‌اي.
- [۱۳۸]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۳۸۲؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۳۷۹؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۴۷ و دفتر: خامنه‌اي.
- [۱۳۹]. وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۰۵؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۰۵؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۲۳۷؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، النكاح المنقطع، م ۶؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، النكاح المنقطع، م ۶ و دفتر: فاضل، نوري، خامنه‌اي، بهجت و مكارم.
- [۱۴۰]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۳۱؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۲۷؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۹۵ و دفتر: خامنه‌اي.
- [۱۴۱]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۷۷؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۹ و دفتر: خامنه‌اي.
- [۱۴۲]. خامنه‌اي، استفتاء، م ۳۳۱؛ تبريزي، استفتانات، م ۱۶۴۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۴۸۰ و ۱۴۹۲؛ امام، استفتانات، ج ۳، احكام مهريه، م ۱۶ و ۱۹؛ نوري، استفتانات، ج ۲، م ۶۳۱؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۳۵۲؛ دفتر: سيستاني، صافي، بهجت و مكارم.
- [۱۴۳]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۴۹۷؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، فصل في المهر، م ۹؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، فصل في المهر، م ۹؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۳۰۰ و ۳۰۱؛ نوري، استفتانات، ج ۲، م ۶۲۶؛ مكارم، استفتانات، ج ۱، م ۸۵۴ و ۸۵۵؛ تبريزي، استفتانات، م ۱۶۲۸ و دفتر: بهجت، وحيد و خامنه‌اي.
- [۱۴۴]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۴۹۷؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، فصل في المهر، م ۹؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، فصل في المهر، م ۹؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۳۰۰ و ۳۰۱ و دفتر: بهجت، نوري، مكارم، تبريزي، وحيد و خامنه‌اي.
- [۱۴۵]. امام، استفتانات، ج ۳، احكام مهريه، م ۳۴ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۴۶]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۴۳؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، كتاب الهبه، م ۸؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۹۷۴ و ۹۷۵؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۲۱؛ خامنه‌اي، اجوبه الاستفتانات، م ۱۷۲۴؛ مكارم، استفتانات، ج ۱، م ۱۰۶۴ و نوري، استفتانات، ج ۱، م ۶۲۳؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۹۷۴ و ۹۷۵؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، كتاب الهبه، م ۸.
- [۱۴۷]. مكارم، استفتانات، ج ۱، م ۸۵۰؛ امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، كتاب الهبه، م ۸؛ صافي، هدايه العباد، ج ۲، كتاب الهبه، م ۸؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۹۷۵؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۹۷۵؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۳۲۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۲۱۳؛ نوري، استفتانات، ج ۲، م ۴۹۶؛ خامنه‌اي، اجوبه الاستفتانات، م ۱۷۲۴ و دفتر: بهجت.
- [۱۴۸]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۲۵ و ۱۶۲۸ و ۱۶۳۴؛ صافي، توضيح المسائل، م ۲۴۲۱؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجيت، م ۱۶؛ بهجت، توضيح المسائل، مترقيه، م ۱۸؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۷۶؛ نوري، توضيح المسائل، م ۲۴۰۸؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۳۳۷ و ۳۳۸.
- [۱۴۹]. تبريزي، استفتانات، م ۱۴۵۴ و توضيح المسائل، م ۲۴۲۱؛ مكارم، استفتانات، ج ۲، م ۹۶۳.
- [۱۵۰]. توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۳۳۷ و ۳۳۸، وحيد، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۰۷ و نوري، استفتانات، ج ۲، م ۶۷۵.
- [۱۵۱]. تبريزي، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۴۰۷ و مكارم، استفتانات، ج ۲، م ۹۶۴.
- [۱۵۲]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۲۶؛ امام، استفتانات، ج ۳، حقوق زوجيت، م ۱۰ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۵۳]. امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، في الشروط، م ۲ و دفتر: بهجت.
- [۱۵۴]. امام، تحرير الوسيطة، ج ۲، في الشروط المذكوره في عقد النكاح، م ۲ و دفتر: بهجت.
- [۱۵۵]. تبريزي، استفتانات، م ۱۴۶۷.
- [۱۵۶]. صافي، جامع الاحكام، ج ۲، م ۱۳۳۳؛ دفتر: همه مراجع.
- [۱۵۷]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۶۵؛ نوري، استفتانات، ج ۲، م ۶۳۵؛ دفتر: همه مراجع.
- [۱۵۸]. دفتر: تبريزي و مكارم.
- [۱۵۹]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۲۵؛ بهجت، توضيح المسائل، مترقيه، م ۱۸؛ مكارم، توضيح المسائل، م ۲۰۶۲؛ نوري، استفتانات، ج ۲، م ۶۸۷ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۶۰]. امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجيت، م ۱۹؛ تبريزي، استفتانات، م ۱۴۵۳؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، م ۱۶۳۴؛ دفتر: همه مراجع.
- [۱۶۱]. فاضل، جامع المسائل، ج ۲، م ۱۳۱۸؛ مكارم، استفتانات، ج ۲، م ۹۶۶؛ صافي، جامع الاحكام، ج ۲، م ۱۳۳۴؛ تبريزي، استفتانات، م ۱۴۶۷؛ دفتر: نوري، وحيد و سيستاني.
- [۱۶۲]. امام، استفتانات، ج ۳، حقوق زوجيت، م ۱۹؛ فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲ و جامع المسائل، ج ۲، م ۱۳۱۸؛ صافي، توضيح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲ و جامع الاحكام، ج ۲، م ۱۳۳۴؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۲۴۲۱ و خامنه‌اي، استفتاء، م ۳۶۸.

- [۱۵۳]. تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲ و استفتانات، س ۱۴۵۴.
- [۱۵۴]. مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۴ و ۹۶۶.
- [۱۵۵]. امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۱۴، ۱۹ و ۲۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۵۳ و ۱۳۳۴؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۶ و ۹۰۱ و ۹۰۲؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۲۷ و ۱۶۲۵؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۶۵۰ و ۶۵۲؛ دفتر: وحید و سیستانی.
- [۱۵۶]. نوری، استفتانات، ج ۲، س ۶۷۵.
- [۱۵۷]. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۱۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۲۵؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۶۴۲ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۸۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۱۲ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۱۵۸]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۳۵؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۱ و دفتر: همه مراجع.
- [۱۵۹]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۴۳؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۱۹ و ۲۵ و احکام ازدواج، س ۵۴؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۶۵۰ و ۶۵۲؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۶، ۹۰۱، ۹۰۲؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۵۳ و ۱۳۳۴؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸ و دفتر: وحید.
- [۱۶۰]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۹ و سیستانی، سایت، حق همسر.
- [۱۶۱]. دفتر: نوری.
- [۱۶۲]. توضیح المسائل مراجع، نماز مسافر، شرط پنجم؛ نوری، توضیح المسائل، نماز مسافر، شرط پنجم؛ وحید، توضیح المسائل، نماز مسافر، شرط پنجم و م ۳۴۷۶ و ۳۴۷۷.
- [۱۶۳]. توضیح المسائل مراجع، نماز مسافر، شرط پنجم.
- [۱۶۴]. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۳۳۳؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۲۲ و ۴ و دفتر: بهجت، مکارم، بهجت، فاضل و نوری.
- [۱۶۵]. تبریزی، صراط النجاة، ج ۳، ۷۲۵؛ دفتر: وحید.
- [۱۶۶]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۷۷.
- [۱۶۷]. دفتر: سیستانی.
- [۱۶۸]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۲۲؛ امام، تحریر الوسيلة، ج ۲، فصل فی القسم و النشور و استفتانات، ج ۲، سؤالات متفرقه، س ۹۰؛ صافی، هدایه العباد، ج ۲، فصل فی القسم و النشور؛ تبریزی، استفتانات، س ۲۱۸۹ و ۱۵۲۰ و صراط النجاة، ج ۵، س ۶۵۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، الفصل الثامن، م ۳۳۸ و سایت، صله رحم، س ۱ و ۲ و دفتر: بهجت، وحید، مکارم، نوری و خامنه‌ای.
- [۱۶۹]. تبریزی، استفتانات، س ۱۵۲۰؛ دفتر: همه مراجع.
- [۱۷۰]. خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۳۹؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۸؛ تبریزی، استفتانات، س ۱۵۵۷؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۹؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۴۰۷؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۴۰۷؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۳۳۹ و ۳۴۰؛ صافی، هدایه العباد، ج ۲، النشور؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۷۳؛ دفتر: نوری و بهجت.
- [۱۷۱]. امام، سیستانی و نوری، تعلیقات علی العروة، اقسام الصوم، السابع؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۰۶۷؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۰۶۷ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۱۷۲]. مکارم، تعلیقات علی العروة، اقسام الصوم، السابع؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۱۸۶.
- [۱۷۳]. صافی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۳۹۹.
- [۱۷۴]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۴؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۱۶ و ۲۴؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۳۳۸؛ تبریزی، استفتانات، س ۱۴۵۴؛ مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۶۳ و ۹۷۲ و دفتر: خامنه‌ای، وحید، صافی و نوری.
- [۱۷۵]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۴؛ امام، استفتانات، ج ۲، حقوق زوجیت، س ۲۶ و ۲۹؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸؛ دفتر: سیستانی، وحید، صافی و نوری.
- [۱۷۶]. مکارم، استفتانات، ج ۲، س ۹۷۶ و ۹۶۳ و تبریزی، استفتانات، س ۱۴۵۴.
- [۱۷۷]. امام، تحریر الوسيلة، ج ۱، مشروط الاعتکاف، السادس و استفتانات، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۶.
- [۱۷۸]. وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۰۶۹، الخامس و توضیح المسائل، م ۳۴۷۶ و فاضل، تعلیقات علی العروة ج ۲، شرائط الاعتکاف، السابع.
- [۱۷۹]. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸ و وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۱۹۳؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۰۶۹.
- [۱۸۰]. صافی، هدایه العباد، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۱۴۰۲، السادس و توضیح المسائل، م ۲۴۲۱، و سیستانی، تعلیقات علی العروة، شرائط الاعتکاف، السابع.
- [۱۸۱]. مکارم، تعلیقات علی العروة، شرائط الاعتکاف، السابع و استفتانات، ج ۲، س ۹۶۳.
- [۱۸۲]. نوری، تعلیقات علی العروة، شرائط الاعتکاف، السابع و توضیح المسائل، م ۲۴۰۸.
- [۱۸۳]. دفتر: همه مراجع.
- [۱۸۴]. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتانات، س ۱۱۸۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۳۲ و ۱۷۳۰؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۷۹۸ و ۸۳۸؛ امام، استفتانات، ج ۲، احکام حجاب، س ۱۵؛ دفتر: نوری، بهجت، سیستانی، تبریزی، وحید و صافی.
- [۱۸۵]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۹۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۲۳؛ دفتر: بهجت.

- [١٨٤]. تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ٢٤٢٧ ؛ دفتر: نوری.
- [١٨٧]. امام، استفتانات، ج ٢، احکام نفقه، س ٢٥ ؛ توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٢ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٤٧٦ ؛ نوری، توضیح المسائل، م ٢٤٠٨ و دفتر: خامنه‌ای.
- [١٨٨]. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٤ پ ؛ دفتر: همه مراجع.
- [١٨٩]. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٦٤ ؛ دفتر: همه مراجع.
- [١٩٠]. امام، استفتانات، ج ٢، حقوق زوجیت، س ٨ ؛ تبریزی، استفتانات، س ١٥٥٧ ؛ مکارم، استفتانات، ج ٢، س ٩٦٩ ؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٤٠٧ ؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٤٠٧ ؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ٣٣٩ و ٣٤٠ ؛ صافی، هدایة العباد، ج ٢، النشور ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٢ و دفتر: خامنه‌ای، نوری و بهجت.
- [١٩١]. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٢ ؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٣٦٥ و فصل فی النفقات ؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٣٦٥ و فصل فی النفقات ؛ امام، تحریر الوسیلة، ج ٢، النشور ؛ صافی، هدایة العباد، ج ٢، النشور ؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ٣٥٠ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، نوری و مکارم.
- [١٩٢]. دفتر: همه مراجع.
- [١٩٣]. دفتر: همه مراجع.
- [١٩٤]. امام، تحریر الوسیلة، ج ٢، القول فی النشور ؛ صافی، هدایة العباد، ج ٢، القول فی النشور ؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ٣٥٠ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٦٩ ؛ دفتر: وحید، مکارم، بهجت، تبریزی و نوری.
- [١٩٥]. امام، استفتانات، ج ٢، نذر، س ١٠ و خامنه‌ای، استفتاء، س ١٠٩٣.
- [١٩٦]. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤.
- [١٩٧]. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤ ؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٥٥١.
- [١٩٨]. صافی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٣٧٠٨.
- [١٩٩]. فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤.
- [٢٠٠]. نوری، استفتانات، ج ١، س ٧٥٩.
- [٢٠١]. امام، استفتانات، ج ٢، نذر، س ٩ ؛ فاضل، بهجت و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤. نوری، توضیح المسائل، م ٢٦٤٢.
- [٢٠٢]. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٥٥١ ؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٥٥١ ؛ سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤.
- [٢٠٣]. توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤ و نوری، توضیح المسائل، م ٢٦٤٢ و خامنه‌ای، استفتاء، س ١٠٩٣.
- [٢٠٤]. توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤.
- [٢٠٥]. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤ ؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ٢، م ١٥٥١.
- [٢٠٦]. توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤.
- [٢٠٧]. صافی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ٢٦٤٤ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٣٧٠٨.
- [٢٠٨]. دفتر: همه مراجع.
- [٢٠٩]. تبریزی، صراط النجاة، ج ٥، س ٥١٨ ؛ دفتر: همه مراجع.
- [٢١٠]. امام، استفتانات، ج ٢، نذر، س ١١ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٢١٤ ؛ دفتر: همه مراجع.
- [٢١١]. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٨٢ ؛ تبریزی، استفتانات، س ١٥٢٠ ؛ دفتر: همه مراجع.
- [٢١٢]. توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٤ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٤٧٨ ؛ نوری، توضیح المسائل، م ٢٤١٠ ؛ دفتر: بهجت.
- [٢١٣]. خامنه‌ای، استفتاء، س ٢٣٠ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٤٩٠ و دفتر: همه مراجع.
- [٢١٤]. همان، م ٩ و ١٨ و ٢٠.
- [٢١٥]. العروة الوثقی، النکاح، م ١١.
- [٢١٦]. البته اگر بدون فاصله چند بار آمیزش انجام گیرد مکروه نیست.
- [٢١٧]. العروة الوثقی، النکاح، م ١١.
- [٢١٨]. العروة الوثقی، ج ١، احکام الحائض، السابع و احکام النفاس، م ١٠، ج ٢، المفطرات، الثالث، و اقسام الصوم، السابع و احکام الاعتکاف و احکام النکاح، فصل ٢، م ١ ؛ توضیح المسائل مراجع، م ٤٥٠ و ٥١٢ و ١٥٨٤ ؛ نوری، توضیح المسائل، م ٤٥٢ و ٥١٥ و ١٥٨١ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٤٥٦ و ٥٢٠ و ١٥٩٢ ؛ العروة الوثقی، احکام الاعتکاف ؛
- [٢١٩]. العروة الوثقی، فی ما یکره علی الجنب، السابع.
- [٢٢٠]. توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٧ ؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٤٨٢ ؛ نوری، توضیح المسائل، م ٢٤١٤ ؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [٢٢١]. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٧.
- [٢٢٢]. خامنه‌ای، استفتانات، س ٣٤٠ ؛ امام، تحریر الوسیلة، ج ٢، القسم، م ١ ؛ توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٧ و دفتر: بهجت.
- [٢٢٣]. وحید، توضیح المسائل، م ٢٤٨١ ؛ سیستانی، تبریزی، فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ٢٤١٧.
- [٢٢٤]. امام، نوری و فاضل، تعلیقات علی العروة، ج ٢، النکاح، الفصل الاول، م ١ ؛ صافی، توضیح المسائل مراجع، م ٤٥٠ ؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ٤١٩ ؛ مکارم، تعلیقات علی العروة، احکام الحيض، السابع و دفتر: بهجت.
- [٢٢٥]. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ٤٥٠.
- [٢٢٦]. تبریزی، استفتانات، س ١٤٦٢ و منهاج الصالحین، ج ١، م ٢٢٨ و وحید، منهاج الصالحین، ج ٢، م ٢٢٨.

- [۲۲۷]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۷۰؛ سیستانی، توضیح المسائل، م ۴۵۰؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۴۲۵؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۲۸؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۲۲۸؛ نوری، امام، مکارم، تعلیقات علی العروة، ج ۲، الفصل الاول، م ۱.
- [۲۲۸]. العروة الوثقی، احکام الحيض، السایع.
- [۲۲۹]. توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰ و ۴۵۲ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۳۰]. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰ و ۴۵۲.
- [۲۳۱]. سیستانی و تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰ و ۴۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۴۵۲ و ۴۵۴.
- [۲۳۲]. مکارم و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰ و ۴۵۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۴۵۶ و ۴۵۸.
- [۲۳۳]. نوری، توضیح المسائل، م ۴۵۲؛ امام و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰؛ مکارم، تعلیقات علی العروة، احکام الحيض، السایع و خامنه‌ای، استفتاء، س ۴۲۵.
- [۲۳۴]. وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۲۸؛ بهجت، وسیلة النجاه، ج ۱، م ۲۶۸؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۲۲۸.
- [۲۳۵]. فاضل، تعلیقات علی العروة، احکام الحيض، السایع؛ سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰.
- [۲۳۶]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۵۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۷۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۰۸؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۳۷]. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰۲ و دفتر: امام، خامنه‌ای و بهجت.
- [۲۳۸]. همان، المفطرات، الثالث و فصل ۳، احکام المفطرات و فصل ۶.
- [۲۳۹]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۵۸ و دفتر: همه مراجع.
- [۲۴۰]. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۷۹۰؛ امام، استفتائات، ج ۱، غسل جنابت، س ۹۶ و دفتر: همه مراجع.
- [۲۴۱]. العروة الوثقی، ج ۱، غسل الجنابة.
- [۲۴۲]. تبریزی، صراط النجاه، ج ۵ س ۶۵۸؛ دفتر: همه مراجع.
- [۲۴۳]. العروة الوثقی، ۱۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۸۶؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۲۴۶؛ تبریزی، صراط النجاه، ج ۵، س ۶۵۶؛ سیستانی، سایت، استمنا؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۷۸۸.
- [۲۴۴]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۵۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۳۷؛ دفتر: همه مراجع.
- [۲۴۵]. العروة الوثقی، ج ۱، فصل فی الاغسال.
- [۲۴۶]. ابن آیه‌ها در چهار سوره قرآن آمده است: سجده آیه ۱۵، فصلت (آیه ۳۷)، نجم (آیه ۶۲)، علق (آیه ۱۹). برخی مراجع تقلید، افزون بر آیه‌های سجده واجب، خواندن سوره‌های یاد شده را حرام می‌دانند.
- [۲۴۷]. هر چند از يك در وارد شود و از در دیگر بیرون رود.
- [۲۴۸]. ولی اگر از يك در برود و از در دیگر خارج شود مانعی ندارد.
- [۲۴۹]. ولی اگر وضو بگیرد و یا براساس فتوای عده‌ای دست و صورت را بشوید کراهت برطرف می‌شود.
- [۲۵۰]. ولی اگر وضو بگیرد یا به واسطه نداشتن آب بدل از غسل تیمم کند، مکروه نیست.
- [۲۵۱]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۶ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، احکام غسل جنابت.
- [۲۵۲]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۵۰؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۷۰.
- [۲۵۳]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۸۰.
- [۲۵۴]. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶ و مکارم، تعلیقات علی العروة، غسل الجنابة.
- [۲۵۵]. توضیح المسائل، م ۳۵۲.
- [۲۵۶]. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶ و مکارم، تعلیقات علی العروة، غسل الجنابة.
- [۲۵۷]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۲؛ سیستانی، تعلیقات علی العروة، ج ۱، غسل الجنابة، الاول؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۷۱؛ صافی، هدایه العباد، ج ۱، م ۱۷۵.
- [۲۵۸]. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶.
- [۲۵۹]. تبریزی، استفتائات، س ۲۴۸.
- [۲۶۰]. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲ و ۲۴۸؛ العروة الوثقی، ج ۱، مستحبات غسل الجنابة، م ۲ و ۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۹ و ۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۴ و ۲۵۴ و دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۶۱]. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲ و ۳۴۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۲ و ۲۵۴؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۶۲]. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲.
- [۲۶۳]. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲ و ۲۴۸ و العروة الوثقی، ج ۱، مستحبات غسل الجنابة، م ۲ و ۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۴ و ۲۵۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۷۳ و ۳۴۹.
- [۲۶۴]. العروة الوثقی، ج ۱، مستحبات غسل الجنابة، م ۶.
- [۲۶۵]. امام، استفتائات، ج ۱، س ۱۰۴؛ اجوبه الاستفتائات، س ۱۷۱؛ دفتر: استفتائات بهجت، سیستانی؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۷۸؛ جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۲۳؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۴۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۶.

- [۲۶۶]. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۶؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۶۷]. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۵۰؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۷۰.
- [۲۶۸]. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۵۰؛ دفتر: خامنه‌ای.
- [۲۶۹]. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۹.
- [۲۷۰]. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۲؛ امام، تحریرالوسیله، ج ۱ غسل الجنابه، م ۳ نوری، توضیح المسائل، م ۲۵۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۹ و خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، ۱۹۰.
- [۲۷۱]. فاضل، تعلیقات علی العروة، غسل الجنابه، م ۸.
- [۲۷۲]. العروة الوثقی، ج ۱، فصل فی الاغسال.
- [۲۷۳]. همان، فصل فی ما یکره علی الجنب، السابع.
- [۲۷۴]. العروة الوثقی، ج ۱، فیما یکره علی الجنب، السابع.
- [۲۷۵]. العروة الوثقی، ج ۱، غسل الجنابه م ۱۰.
- [۲۷۶]. خامنه‌ای، استفتائات، س ۱۳۵۳؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۷۶۵؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۱؛ امام، استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، س ۵ و ۷؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۹۵۸ و ۹۶۰.
- [۲۷۷]. سیستانی، توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، م ۷۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۱؛ تبریزی، منهاج‌الصالحین، ج ۲، م ۱۳۷۸؛ وحید، منهاج‌الصالحین، ج ۲، م ۱۳۷۸.
- [۲۷۸]. صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۴۰۵.
- [۲۷۹]. امام، فاضل، نوری و مکارم؛ تعلیقات علی العروة، ج ۲، کتاب النکاح، الفصل الاول، م ۶؛ بهجت، احکام پزشکی، ص ۴۱؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۳، م ۱۰؛ صافی، هدایه‌العباد، ج ۲، کتاب النکاح، م ۱۰؛ خامنه‌ای، استفتائات، س ۷۶۴ و ۳۹۸؛ دفتر: وحید.
- [۲۸۰]. تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۱، م ۷۹۶.
- [۲۸۱]. امام، فاضل، نوری و مکارم؛ تعلیقات علی العروة، ج ۲، کتاب النکاح، الفصل الاول، م ۶؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۱؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۳، م ۱۰؛ صافی، هدایه‌العباد، ج ۲، کتاب النکاح، م ۱۰؛ خامنه‌ای، استفتائات، س ۱۳۵۳؛ تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۱، م ۷۹۶؛ دفتر: وحید.
- [۲۸۲]. مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۵۱۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۴؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۴۰۶ و ۱۴۰۱؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۱؛ امام، استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، س ۶؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۹۶۱؛ دفتر: وحید.
- [۲۸۳]. تبریزی، استفتائات، س ۳۰۹۰ و صراط‌النجاه، ج ۹، س ۹۱۴ و ۹۱۵.
- [۲۸۴]. سیستانی، توضیح المسائل، کنترل جمعیت، م ۷۲.
- [۲۸۵]. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۵۵ و ۱۳۵۶.
- [۲۸۶]. امام، استفتائات، ج ۲، جلوگیری از بارداری، س ۲۱؛ بهجت، احکام پزشکی، ص ۲۸ تا ۴۱؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۰۹۱؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۷۷۷ و ۱۷۷۶؛ ج ۱، س ۱۵۱۹؛ دفتر: نوری، وحید، فاضل و صافی.
- [۲۸۷]. سیستانی، توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، م ۷۲ و خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۵۶.
- [۲۸۸]. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، ۱۱ و احکام پزشکی، ص ۴۱؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۵۱۶ و ۱۵۲۵؛ امام، استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، س ۹؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۲۵۶؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۴۰۲؛ سیستانی، توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، م ۷۱؛ تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۹، س ۹۱۲ و ۹۱۵؛ دفتر: فاضل، وحید و نوری.
- [۲۸۹]. امام، استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، س ۲۲؛ بهجت، احکام پزشکی، ص ۴۰؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۹۶۱؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۲، س ۱۳۲۰؛ دفتر: صافی و وحید.
- [۲۹۰]. تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۵، س ۹۹۵ و ج ۹، س ۹۱۴ و ۹۱۵.
- [۲۹۱]. سیستانی، توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، م ۷۲؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۵۱۹.
- [۲۹۲]. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۵۴ و ۱۳۵۶.
- [۲۹۳]. بهجت، استفتائات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۳؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۶۳؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۴۹۸؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۲؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۱، س ۱۴۰۸؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س ۸۷۶؛ تبریزی، استفتائات، س ۳۰۹۹؛ امام، استفتائات، ج ۳، سقط جنین، س ۱۲؛ دفتر: وحید.
- [۲۹۴]. دفتر: همه مراجع.
- [۲۹۵]. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۶۶؛ بهجت، استفتائات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۳؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۴۹۸؛ سیستانی، سایت، سقط و دفتر: همه مراجع.
- [۲۹۶]. صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۵۲؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۱۷۷۰؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۴۹۸؛ دفتر: همه مراجع.
- [۲۹۷]. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتائات، س ۱۳۶۱؛ سیستانی، سایت، سقط جنین؛ بهجت، استفتائات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۳؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۴۱۰؛ دفتر: تبریزی، وحید و نوری.
- [۲۹۸]. مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۴۸۷.

- [۲۹۹]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۷۱.
- [۳۰۰]. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۶؛ نوری، استفتانات، ج ۲، س ۸۷۸؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۱۵۰۰؛ بهجت، استفتانات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۴؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۴۱۰ و دفتر: امام، سیستانی، وحید، تبریزی و خامنه‌ای.
- [۳۰۱]. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتانات، س ۱۲۶۱؛ سیستانی، توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، م ۷۳؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۴؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۱۴۸۸؛ بهجت، استفتانات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۳؛ دفتر: نوری.
- [۳۰۲]. نوری، استفتانات، ج ۲، س ۸۸۱؛ تبریزی، استفتانات، س ۲۰۹۷ و ۲۰۹۸ و ۲۰۹۹.
- [۳۰۳]. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۳۷۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۹۴۶؛ امام، تحریر الوسیلة، ج ۲، دبه الجنین و دفتر: همه مراجع.
- [۳۰۴]. دفتر: همه مراجع.
- [۳۰۵]. امام، تحریر الوسیلة، ج ۲، النشوز، م ۱ و ۲؛ صافی، هدایه العباد، ج ۲، النشوز، م ۱ و ۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ۲۵۴
- [۳۰۶]. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۵۸۰ و دفتر: خامنه‌ای.